

జూనియర్ వేదము మాట లేవన
 బలంబున నుండును; పోల్చింతురమున
 కాళా—పలువుడ మూలగా నినియంక.
 మనము:
 (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

క. రంగము—చెట్టెట్టుగానును,
 పోల్చింపుమామలానిగది.
 [ఒక నెండునెలతో వరిసాన్ని ప్రవేశించు
 చున్నది.]

నెరి—శిష్ట నవన దెచ్చు కలుగించివచ్చి
 తిన్నఁగా వేంబ తెరదీసిపొమ్ము.
 'అరగాన్' నృపపుత్రుడడచి ప్రియాణంబు
 కేరిమి నొనరించి పెట్టెలగోరఁ
 ననుచుండుచున్నాఁడు నరగ నీక్షణము.
 [వాద్యములు మ్రోయుఁగా, అరగాన్
 రావపుత్రుడగును; పోర్చయమును తను
 పరివారముతో ప్రివేశించుచున్నాడు.]
 పోర్చ—కనుముపేటిక లవె, మృదాధి
 మారి !

వాపటమున్నట్టియాపెట్టె నీవు
 యోపించి యాపుడు కోడలొనడువేనీ,
 మనభివాళాము చెల్లు మాటలోపలనా;
 మనుకేర్చెద ! నాకడ మూటాడకంక
 నిక్కడనుండి నీవేగంగవలయు
 గొట్టునఁ, దనువేటికను గోరవేని.
 అర—ఏకేట్టినునుదోయి యోమగోరు
 నునె
 యాపెట్టెయను కెచ్చుక పైయుండుటయు,
 తప్ప పెట్టెనుగోరఁ తాఁకితివేనీ

యెప్పుడు, తెంపిస్తా యాకాకధనని
 జీవించినన్నాకుఁ తోకుండుటను
 దైవవశంబునఁ జెప్పెయెడల
 నెలవును నీయొద్దఁ కెచ్చెరఁ గాంచి
 పలుకరింపక నన్ను బదిరి తెచ్చుటను,
 మానకే లేకప్రమాణంబుఁ బట్టి
 నేను బదులె నాదు నిక్కయెరుంగును.
 పోర్చ—చలిమూలిననమును పరియించు
 గొలువఁ

జుదెంచువారెల్ల ముటకుఁబాన్యు
 యామామదిధుండు నెత్తునఁ శిల్పింపఁ
 నాము ప్రమాణంబుఁ దగఁజేయుచుండ్రు.
 అర—అటువేసి వేషేర్చెయెన్న వాడ
 తటకున వావాంధిరముంబు దైవ
 మానుహిఁ సాణామయ్యెదఁ గాకయిచ్చు,
 హేమంబు, రజతంబు, హీనసేసంబు,
 “ననుగోర్చుకొనువాడు తనకున్న దెల్ల
 దనది కాదనుకొని తగ నెయ్యవలయును
 నీనిమిత్త ముచేసి నేనీకనుండు
 కాన రావతనీవు తరమింపుగాను.
 ఏమని చెప్పెనొ హేమపేటికయను
 దీగునంటున నన్నుఁ దిలకింపవిచ్చు.
 “ననుగోర్చుకొనువాడు నయలుపెక్కర్చి
 మనసులోపలఁ గోరుకొనుచానిలువేయిగా
 పెక్కర్చుదుగుడివేని వేరుకుండుదును ?
 “వెక్కందు” నాగను వెడఁగు నేదియి
 కనఁబులెచుచానకంటె మఱేమి
 కనుగొనకట్లు గాకుండకండి
 పరిమిలుంగుమను నెన నూనూతి
 త్తెలియాలినసామరుఁడూడ యోమము

దీనినువలన చరిత్రము.

కాశంబునన్ బోధించి బోధక,
 మారకన్ బులులు గూరెడి బోధ
 బట్టెటను వెలుపలిగోడమీద
 పెట్టెను బట్టెను నిర్మించునట్టి
 నిజగాని బోలును గేవల పెట్టెను.
 ప్రజలు పెట్టెయందొని పాంధుడుదాని
 నేనెట్లుచేయునో నిర్మయలుగను ;
 ఏను సామాన్యుల పెట్టెరంగెరిని.
 యాచార్య బతులతో నవ్వంత మేను
 భూమిపై పనులకు బోయ పెట్టెనును.
 ఈయూహలన్నియు నేటికిగాన ?
 నీయెద్దలకు నిజ నేను వచ్చెదను ;
 ఓ చుండిపెట్టె ! యంతాక సారితప్త
 న్నీకేని ధరియించివాని నీపంజని.
 “నన్నుగోరుకొనువాడు నరులలోపలను
 ననయర్హుల నేది తగుదానిఁ బడయె”
 పలుకుచున్నది యది బాగుగాఁ గూడ.
 ఇలఁ దవకర్తత రోమియులేక
 దైవంబు నొక్కటఁ దగ మోసపుచ్చి
 రోవాడు భాగ్యంబు వెనయితున్నయె
 తనయోగ్యతకు మించుకునతను బాని
 యునర నేడఁ దగింపకుండునుగాక !
 ఉన్నతపదవులు విద్యోగములును
 పెన్న గులియదులుఁ జేసుమాన్యులను
 బడయకుండిన నెంత బాగుగానుండు !
 కడుగొప్పరంజును గారిచెడువాడు
 తనపాత్రోకనుబట్టి దానిని వాడు
 గనుచునుండిన నెంత భువనుగానుండు ?
 అప్పుడిది నే బోకనుండుండునో,
 అప్పుడు టోపీల నెంతయు తీసి

ప్రజలులకడ నిర్మయచి యుండునాటి
 ప్రజలు లె టోపీల బలియూహులును !
 యజమానులయియుండువా రెంతటిపును
 భరియింపుచుందు) నేనవలెనుఁ బతుల
 భువలయి యిప్పుడు కనఁబడునట్టి
 ముతలాశోనుండి మహి నెంతకుండి
 హీనమౌతులుగా నేర్పఁడగలరు ?
 హీనులై యొకమూల నేర్పెనుండఁ
 కాలవిపర్యాసకారణంబునను
 గూలి యజాతును వేరుఁ గోల్పిడివట్టి
 వారిలో నెందఱు బాధ్యుగౌరవము
 వారఁ ధరియించి వజరంగలరు !
 మందిది ? యిటువంటిమాట లేదుటికి ?
 ఎంచి కోరెనుపని నేఁజూయికొందు.
 “ననుఁగోరుకొనువాడు నరులలోపలను
 ననయర్హుల నేది తగుదానిఁ బడయె”
 అనుకొందు నే గడువర్తనడనంబు—
 వనిత ! దీని దెలిసి వదిగ వాకిచ్చి,
 దాన వాభోగ్యంబు తనకు నొందుట
 [నెండిపెట్టెకోమ నీయ కున్నాడు]
 పోర్త్య—ఇదియేమి ? ప్రమగ్ని యి
 ట్లింతతడవు
 కదలకుండితి నిందుఁ గనుదాని కీవు.
 ఆం—ఏమి గాన్పించెను నీపెట్టెలోన ?
 ఏమేమి వాగ్నినయ్యాచిటి వాకు
 నిచ్చుచో, గత్తుకోయని తికిరియ
 పిచ్చివానివలంబు పెంపొందు నిండు
 చక్కఁగా దీనిని ఇదియె నేను—
 ఎక్కడఁ బోర్త్యో? నీయూహామేమి

కాశీనికలకును నానందము కలదు
 నెరుగు నొమ్మరియ నెనుకనలేదు.
 “ననుగోరుకామకామము ననులలోపలగా
 దనయర్పణకు నేదికను బానిసదయం”
 ఈనెట్టికలకంటె నెప్పువదాని
 కేవల స్వయంజ నేరిందుఁ గానె ?
 ఇదియె కావలగునది ? ఇంతటికన్న
 చదవరియనకును నాకర్మత లేదె ?
 పోయ్య—నేరంబు నేరయె నెవ్వడిచీర్పు
 తీరుచుటయు నేలుకల్పననానా ;
 ఏమౌనముఁ లొనంగ వికరతరమాన
 అర—ఏమియున్నదొంబందు నేనుకా
 చెదను.

(లేటగతములు.)

“ఏమకాఁక లగ్నిని దీటి నిది కరము ;
 తప్పు నెపుడుఁ గోరనిబుద్ధి తాభ్యుకము
 నేడుకాఁకలు చీలి పెంపెనఁగుఁ జాము ;
 నీడనే కొరవడానిండు) నిజమము ;
 అట్టికా లొందుదును నీడయానుభము ;
 బుద్ధిహీనులు భయభయపూతలిమ్ము ;
 గాను గలకార తిలుగుదుఁ గలరుకుము ;
 ఇందు నాచీరి మన్న దీమందనము.
 భరణి నెవ్వరెనయెను బరిణయము
 కము, నీవు విలాపముకాకకొమ్ము,
 నీరమ్మనె యయియుందు నేకతము.
 వచ్చివచ్చినదని దీతె; వడిఁగ వొమ్ము.”
 తదేవునానికనిందుఁ దగనియ నేని,
 నెడఁగదాదు మఱింతరికన్దంబులొన.
 తెలివినూలికయొక్కతలతో వరింప
 నేనని చనుచుంది, కలలట్టివాడె

గొని రెంటి నివ్వలేఁ జూచున్న కామ,
 పరినినియెదనమ్ము, ప్రాణవల్లరినొ
 ఏను బొందినోను మెల్లను ముంది
 నేను నేరనబాని నెడవర్తుఁ జానె.
 (అరగాఁక రాజపుత్రుఁడు పరివార
 ముతో వెళ్ళెను.)

పోయ్య—చాలి చీవముచొడఁ బయలు
 రంకుచూచి

కాశీ నీకలభ మాకదటి వియ్యదను.
 అతిబుద్ధమరికులయట్లు వడిరిను
 మలిహీతులగుచీరు మఱిదేనినెనఁ
 గోరుచప్పుడు తమగొప్పధీమహిమ
 నార కార్యము చెతునట్లు కోరుదును.
 నెరి—నిజము కావును పెండ్లి విధితేత

నొకవు

ననులొంటిలోకోర్కి వ్యర్థమగుదు.
 పోయ్య—పడఁతొ! యికాండవల
 మును నీవు
 వడి మూసివేయమీ వచ్చిరియిక్కడకు
 [నేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]
 నేడ—ఎదట నాయమ్మగా నిల్చున్న!
 కారు?

పోయ్య—ఇదటనున్నా నేమి? యదె
 యయ్యగారు
 నేన—అమ్మకో! తనసాగ్నియొగకు
 కమ్ము

నిమ్మగామితోడ నెటిగిరియకొను
 ననునదెంచి ‘విగను’ పురచూసియొక
 తరుణవయస్కుఁడై కొను బాఁకిటను
 నిలుచుండియున్నాఁడు నిరుపకంతి

శ్రీ

అభిజ్ఞాన

శాకుంతలనాటకము.

ఇది

శ్రీ కాళిదాస ప్రణీతమైన సంస్కృత గ్రంథమునుండి

గద్యపద్యాత్మకముగా

తెనుగున

చెన్నపురి రాజధానియందలి దొరతనపువారి కాలేజిలో

తెనుగుపండితుడుగా నుండిన

కందుకూరి-వీరేశలింగముచేత,

రచి యింపఁబడినది.

ఏడవకూర్పు 1000 ప్రతులు.

రాజమహేంద్రవరము:

శ్రీ సత్యానందప్రెస్ పబ్లికేషన్స్

ముద్రించఁబడినది.

1931

మొ 12 అణలు.

శ్రీ సత్యానందప్రెస్ పబ్లికేషన్స్
రాజమహేంద్రవరము

ఈనాటకము మహాకవియైన కాళిదాసునిచే రచియింపఁబడినది. ఈతఁడు విక్రమాదిత్యుని యాస్థానకవిత్వదులలో నెల్ల సగ్రగణ్యుఁడు గనుక, ఈనాటకము రచియింపఁబడి యిప్పటికి రమారము రెండువేల సంవత్సరములు కావచ్చినది. ఇదిసంస్కృతనాటకములలో బహుపురాతనమయినది. ఇప్పుడున్న నాటకములలో నొక్క మృచ్ఛకతిక మాత్రమే దీనికింటే ప్రాచీనమయినది. సంస్కృతకవిసారస్వతాముఁడని యెల్లవారిచేతను శ్లాఘింపఁబడు కాళిదాసునిగాని, ఒక్కహిందువులు మాత్రమేకాక నాగరికాగ్రే సరులయిన యూరపుఖండపండితులు సహితము నాటకరాజు మని శిరసావహించి గౌరవించు శాకుంతలనాటకమునుగాని, నేనిప్పు డిచ్చట శ్లాఘింపవలసిన యావశ్యకములేదు. గీర్వాణభాషలోఁగల నాటకములలో నెల్ల సర్వోత్కృష్టమయిన యాయభిజ్ఞానశాకుంతలమును రసవంతముగా తెనిగింపఁగల సామర్థ్యము నావద్దలేనిసంగతి పూర్ణముగా నెఱిగినవాఁడ నయ్యును, అట్టి నాటకమును జదివినమీఁదట దానిని తెనిగింపవలయునని నామనస్సులో పుట్టినబుద్ధిదాపలమును మరలించుకోలేక నాశక్తిని విచారింపక సాహసము చేసి యీయమహాకార్యమున కారంభించినాఁడను. ఒకవేళ జరుగకీపుస్తకము సంతోషజనకముగానే యున్నయెడల, ఇందు నాకల్పన మేమియు లేక సర్వమును కాళిదాసునిచే యగుటవలన నామహాకవి మెచ్చనలయునేకాని నన్ను శ్లాఘింపవలసినవని యెంతమాత్రమును లేదు. ఇట్లని నాలోపమువలన తిన్నఁగా నుండనివిషయముల కెల్లను కాళిదాసునే యుత్తరవాదినిగాఁ జేసి తప్పించుకొన నెంచినట్లు దీని జదువువా రెంచఁగూడదు. దీనియందుఁగల దోషములన్నియు నావియే కనుక తమ కేవేల లోపములు కనఁబడినచో పండితజనులు నాయన మర్థతనుమన్నింతురని ప్రార్థించుచున్నాను. మతియునీ తెనుఁగునుబట్టియే కాళిదాసుని రచనానైపుణ్యమును నిర్ణయించుకొనక యిది యొకవేళ హృదయాహ్లాదకరముగా నుండకపోయినను మూలగ్రంథ మత్యంత శ్లాఘాపాత్రముగా నుండుననియే నమ్మి యామహాకవియెడ పరిపూర్ణ గౌరవము నుంచుదురని నమ్ముచున్నాను. నేనీ గ్రంథమును కొని పంప

తస్మిన్ములక్రిందట నారంభించి మొదటి రెండంకములనుమాత్ర మూ
 ద్రికరించి తరువాత కొన్నికారణములచేత నవ్వటికంతటితో నిలిపి
 నాడెను. కాని రెండుమాసములక్రిందట నామిశ్రులు కొండ తీనాట
 కమును తెనుగున నాడుట యుచితముగా నుండునని తెలిపినందున,
 అందునిమిత్తమయి మరల పనిపూని తక్కినయైదంకములను కొంత
 తొందరగా వ్రాయవలసినవాడ నైనాడెను. అప్పుడు మొదటి
 రెండంకములను కొంచెము కఠినశైలితో వ్రాసినను నాటకమాడు
 నవ్వడందఱకును దెలియుట యత్యంతావశ్యకమును నభిప్రాయముతో
 నివ్వడియైదుదంకములను మిక్కిలి సులభముగా వ్రాసినాడెను. నేనీ
 గ్రంథమాను తెనిగించుటలో బహుప్రతులనుజూచి మొట్టమొదట
 నన్నిప్రతులలో నున్న విశేషాంశములనన్నిటిని శేర్పవలయునని యెంచి
 ప్రథమ ద్వితీయాంకములయందు కలకత్తా ప్రతియందుగల యధిక
 శ్లోకములనుగూడ జేర్చితినిగాని, తరువాత పరిశీలించగా నట్టివి ప్రక్షి
 ప్తములుగాఁ గానఁబడినందున తరువాత నట్టివానిని వదలివేసి బహు
 ప్రతులయందున్నరీతినే తక్కినభాగమును తెనిగించిన వాడెను.
 నాకు లభించిన నాలుగుభిన్నదేశప్రతులయందును కొన్నిభాగములు
 భిన్నభిన్నములుగానున్నవి. అటువంటి స్థలములలో నాబుద్ధి కేపాళము
 సరసముగానున్నట్లు తోచినదో దాని ననుసరించి తెనిగించుచు
 వచ్చినాడెను. విద్వాంసులు దీనియందలి లోపములను గనఁబఱచిన
 యెడల మరల ముద్రించునప్పుడు పందనపూర్వకముగా ననుసరించెదను.

రాజమహేంద్రవరము.
 ది ౨౫ ఆక్టోబరు ౧౮౮౩ సం॥

కందుకూరి వీరేశలింగము.

మాడవకూర్పు పీఠిక.

నేనీనాటకమును తెనిగించి ౧౮౮౩ వ సంవత్సరాంతమునందు
 మొదటసారి ముద్రింపించినాడెను. ఇది ౧౮౮౯ వ సంవత్సరమునందు
 రెండవసారి ముద్రింపఁబడినది. ఈసారిపుస్తకమునందు మూలగ్రంథాను
 సారముగా నక్కడక్కడఁ గొన్నిమార్పులను జేసియున్నాడెను. ఇంకనై
 ననుదెలుఁగువారుదీనియందు దధికాదరమును జూపుదురనినమ్ముచున్నాను.

రాజమహేంద్రవరము.
 ది ౧౫ ఏప్రియల్ ౧౮౯౬.

కందుకూరి వీరేశలింగము.

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రములు.

—: 0 :—

పురుషులు.

దుష్కంతుడు—కథానాయకుడయిన పూరుషశత్రురాజు.
 మాధవ్యుడు—రాజునకు వేడుక చెలికాడు.
 కణ్వడు—కకుంఠలకు పెంపుడులండ్రియగు మహర్షి.
 వైఖానసులు—కణ్వశ్రమప్రాంతమునందలి ఋషులు.
 శార్ఙ్గపుడు—కణ్వశిష్యుడు.
 శారద్యతుడు—కణ్వశిష్యుడు.
 మిత్రావసువు—రాజబాపమఱుది ; ఆరక్షకభటాధిపతి.
 రైవతకుడు—రాజద్వారపాలకుడు.
 కరభకుడు—రాజులలో పంపిన భటుడు.
 సోమరాతుడు—రాజపురోహితుడు.
 జానుకుడు—ఆరక్షకభటుడు.
 సూచకుడు—ఆరక్షకభటుడు.
 వాతాయనుడు—అంతఃపురద్వారపాలకుడు.
 మాతలి—ఇంద్రసారథి.
 భరతుడు—దుష్కంతుని పుత్రుడు.
 కశ్యపుడు—మరీచిపుత్రుడగుమహర్షి.
 కుంభిలకుడు—జైసవాడు.

స్త్రీలు.

కకుంఠల—కథానాయికయగు దుష్కంతునిభార్య.
 అననూయ—కకుంఠల చెలికత్తె.
 ప్రియంబద—కకుంఠల చెలికత్తె.

గౌతమి—ఒకవృద్ధతావనస్త్రి.

వసుమతి—దుష్కంతుని మొదటిభార్య.

సానుమతి—శకుంతల చెల్లియైన యప్పరవ.

తరలిక—వసుమతి పరిచారిక.

చతురిక—రాజపరిచారిక.

పరభృతిక—ఉద్యానవనపాలకురాలు.

మధుకరిక—ఉద్యానవనపాలకురాలు.

అదితి—కశ్యపునిభార్య.

మన్తర—ఒకతావనస్త్రి.

వీరుగాక సారథి మొదలగువారు మఱికొందరు వత్తురు.

అభిజ్ఞాన

శాకుంతలనాటకము

ప్రస్తావన.

నాంది.

ఉ. ఎయ్యది యాద్యహా నజనిస్సప్తికి, హవ్యము నేది కాల్పుఁ, దా
నెయ్యది సోమయాజి, మఱి యేయవి కాలవిభాగ మిచ్చు రెం,
దెయ్యది తాల్చి శబ్దగుణ మెల్లెడ నుడును, హేతుభూతమా
నెయ్యది సర్వభూతముల, కెయ్యది ప్రాణము ప్రాణికోటి కెం,
దయ్యతులొప్పదేహములనందు శివుం డిడు మీకు భద్రముల్.

సూత్రధారుడు—(నాందియైనతరువాత తెరవంకఁజూచి) ఓసీ!
అలంకరించుకొనుట పూర్ణముగానై నపక్షమున, నీ విటు రమ్మ.

నటి—(ప్రవేశించి) అయ్యా! ఇదిగోవచ్చితిని. నే నేనియోగ
మును జేయవలయునో దేవర యాజ్ఞాపితరుగాక!

సూత్ర—ఓసీ! ఈసభ విద్వాంసులతో నిండియున్నది. ఇప్పు
డు మనము కాళిదాసినుచేతఁ గ్రోతగా రచియింపఁబడిన యభిజ్ఞాన
శాకుంతల మనునాటకముచేత వీరిని నేవింపఁదగును. కాబట్టి నావ
ధానముగా దాని ప్రయోగమును నడపవలెను.

నటి—చక్కఁగా నాడుటయందు నమద్ధులైన తమ శ్రోతము
ను రాదు.

సూత్ర—ఓసీ! నేను వీతో వత్సము పలికెదను.

గీ. తలఁప నాడు ప్రయోగకాశలము మంచి
దంచుఁ, బండితుల్ సంతోషమందుపజకు ;
సంతయుఁ బ్రవీణు లగు వారిహృదయ మైనఁ,
బాలనమ్మక మిడ దాత్మక క్రియండు.

నటి—(దినయముతో) అదియట్టిదే. తరువాతఁ జేయఁదగినవఱ
నిష్పదని దేవర యాజ్ఞాపితరులును.

సూత్ర—ఈవధవారి కర్ణరంజనమునకంటె మితరొకటియొప్పుది?

నటి—ఇంత నేనిప్పు డేబుతువునిగుఱించి పాటపాడుదును?

సూత్ర—ఓసీ! ఇంతకుముందే వచ్చినదియు భోగములకుఁ దగి నదియునైన యీ గ్రీష్మసమయమునుగూర్చియే పాడవలెను. ఇప్పుడు—

గీ. హాయిగా స్నానములుచేయ ననువుపడుచు,

బాటలనుగంధయులేవనపవన మమర,

నులభముగ నీడలను నిద్రనుభము కలిగి,

దివసములు రమ్యమగుఁజాలఁ జనరలందు.

నటి—అలాగే. (అని పాడుచున్నది.)

గీ. శ్రమరములచేతఁ జంటింపఁబడియు, నింత

మృదువులగు కేసరంబులతుడలు కలుగు

నలకిరీషపుష్పంబుల నతులదయను

జెలువలు ధరించుచున్నాడు శిరమలందు.

సూత్ర—ఓసీ! చక్కగాఁ బాడితివి! ఆహా! రంగ మంతటను మనస్సులు రాగమందుఁ దగులఁ జిత్రదువువలెనున్నది! కాఁబట్టి యిప్పు డేనాటకము వారంభించి వీరిని నంతోష పెట్టుదము?

నటి—ఓయీ! అభిజ్ఞానశాకుంతల మనుచేరుగల యపూర్వ నాటక ప్రయోగముచేత వ్యవహారితమని మొదటనే యాజ్ఞ యిచ్చి యున్నావుగదా!

సూత్ర—ఓసీ! చక్కగా జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చితివి! ఈక్షణమున నేను మొదలిపోతినిమమా! ఎందుచేతనన—

గీ. రమ్యమగు నీదుమృదుగీత రాగమునను

బలిమిమెయి నమాకర్ణింపఁబడినవాడ;

రీల నతివేగవంతమా లేడిచేత

నదిగ దుద్యంతస్వపుఁ డీడ్చిఁబడినయట్లు.

ఇది ప్రస్తావన.

శ్రీ

అభిజ్ఞాన

శాకుంతలనాటకము.

ప్రథమాంకము.

రంగము—కన్యాశ్రమారణ్యము.

[విల్లును అమ్మును, కేలఁదాలిది, రథముపై నెక్కి, ఒకజంకనుదఱుముచు సారథితోడఁగూడ దుష్టంతమహారాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సూతుఁడు—(రాజువంకను, మృగమువంకను, జూచి) దేవా!

గీ. ఆమృగమును, నధిజ్యశరాససంబు,
గరమున ధరించుమిమ్మును, గాంచ నాకు,
యజ్ఞమృగమును వెన్నంటియరుగునట్టి
యలపినాకపాణిని గన్నయట్లయ్యెయ్యె.

రాజు—సూతుఁడా! మనల సీపారంగము బహుదూరముగొని వచ్చినది. చూడు, అది మఱియిప్పుడును—

చ. వడిఁ బటలెంచు కేరిదెనఁ బల్కెఱు మాత్యైథవెట్టి చూచుచుం,
గడు శరపాతశీతిఁ దనకాయము ముందుకుఁ గుంచి, యెంతయుం
బడలిక నోటినిం దెఱచి, మార్గమునిండ నగంబుతిన్నద
ర్థలు పడ, మింటఁ బాతెడు ధరం బదమూసక, పెద్దదాటులన్.

(నిష్క్రమముతో) ఆ! ఏమిది! ఎంతవేగముగా వెంబడించు చున్నను, ఇంతలోనే యది కనఁబడుట ప్రయత్నసాధ్యమయ్యెను!

సూతు—దేవా! నేల మిట్టపల్లములుగా నున్నదని గుట్టముల వగ్గములు లిగియఁబట్టి రథవేగము మందమునొందించితిని; అందుచేతనే, మృగము మనకెడమయినది. ఇప్పుడు మనము సమప్రదేశమునఁ జనుచున్నాము కాఁబట్టి దేవరకది లభింపకపోదు.

రాజు—అట్లయినఁ బద్మము నడలవిడుపుము.

నూతు—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లకావించెద. (అని రథవేగము నిరూపించి) దేవా ! ఇవ్వకుమాడుండి ! చూడుండి !

ఉ. పద్మముల నడలల్పుచును, వాణలు మేనులుసాచి పాతెడన్
నిగ్గులు చామరాగ్రములు నిక్కులై న్వహియింపఁగాఁ, జెవుల
దిగ్గన నిక్కులైట్టి తమలేటివధూళికి నంటరానివై,
బెగ్గిరిపాటునామృగము వేగముపైఁవక కూడఁబాటునాన్.

రాజు—(సంతోషముతో) నిజముగా నీవారలు సూర్యాశ్వ
లును, హరిణములను మించి పరుగెత్తుచున్నవి.

గీ. ఏది కడుఁజిన్నదై యుండు నివృద్ధదియ
క్షణములోపల గొప్పదై కానికించు ;
నేది నడుమను నెడముండి యెసఁగుచుండు
నదియు నొకటిగాఁ గలిసియున్నట్ల తోచు ;

గీ. ప్రకృతిచేతను నెయ్యది వక్ర మగునొ
పరఁగ నయ్యది సమరేఖవలెనె యుండు ;
దూరమిది చేరువిది యని, తేరివడిని,
నిర్ణయింపఁగరా దేకనిమిషముననె.

నూతుఁడా ! ఇదిగో హరిణమును మరణంబునొందించుచున్నాఁడఁ
జూడుము. (అని చింటబాణమును సంధించుచున్నాఁడు.)

(తెరలోనుండి) ఓహూ ! రాజా ! ఇది యాశ్రమమృగము.
చంపఁదగినదికాదు. చంపఁదగినదికాదు.

నూతు—(అవంకఁజూచి యాలకించి) దేవా ! ఇదిగో బాణ
పాతదూరముననున్న యీసారంగమునకును మనకును నడుగు
నెవ్వరో జడదారులు వచ్చుచున్నారు.

రాజు—(తోట్రాపాటుతో) అట్లయిన గుట్టములఁబిలుపుము.

నూతు—అలాగుననె. (అని రథము విలుపుడున్నాడు.)

[అప్పు డిద్దఱుశిష్యులతో వైఖానసముని ప్రవేశించుచున్నాడు.]

వైఖా—(చేయెత్తి) రాజా! ఇది మాయాశ్రమమృగము. చంపకు చంపకుము.

గీ. వలదు వల దల్లభాణంబు వదలఁబోకు

మృదువయినయీకురంగంబు మేనిమీఁద,

దారుణంబుగ మందెడుదహనశిఖను

విరులయొత్తంబుమీఁదను విడుచునట్లు.

గీ. వజ్రసారంబు నిశితనిపాతఘోర

మట్టిసిమార్గణంబేడ ? యక్కటకట !

యరసిచూడంగ నత్యంతతరళమైన

యీహరిణపోతజీవితం బిదియు నేడ ?

గీ. కాన నివృద్ధ, మనుజేంద్ర ! కార్యకమునఁ

జక్ష్మనంధించినశరంబు సంహరింపు ;

అర్చలనుగావఁ బుట్టినయట్టిసిదు

శరము నిరవరాధులమీఁదఁ జనఁగఁదగునె ?

రాజా—ఇదిగో ! తివసంహరించినాఁడ. (అని చెప్పిపట్లుచేయఁచున్నాడు.)

వైఖా—(హర్షముతో) ఇది పూరువంశ వ్రదీవకుండకగు నీశ చల్లినది.

క. ధరఁ బూరువంశజుండగు

జౌరకుం దగు నీక యిట్టిదొడ్డగుణంబుల్ ;

మరిసిప్పుఁ బడయుమిటువలె

వరగుణములుగలుగుచక్రవర్తిం బుత్రున్ !

శిష్యులు—(చేతులెత్తి) తప్పక చక్రవర్తి యగు కొడుకుం బుత్ర యుదువుగాక !

రాజు—(ప్రమిల్లి) భూసురాశీర్వాదముం బ్రతిగ్రహించినాడ.

వైఖా—రాజా! మేమిప్పుడు సమిధలందేర బయలుదేరి నారము. మానసివీరమునఁ గలపతులును మాగురువులును సగుణ్య మహామునుల యాశ్రయమిదె కానఁబడుచున్నది. కార్యంతరభంగంబు వాటిలకుండునని, అందుఁ బ్రవేశించియతిథివత్కారంబుఁగై కొనఁదగును.

గీ. పుణ్యదములును నిర్విఘ్నములును నైన

యలతపోధనానుష్ఠానములను జూచి,

జ్యోతిగాంక మీభుజమె కా యరసి యింత

దప్య రక్షించునది? యని తనరఁగలవు.

రాజు—కులపతులగు కణ్వమహర్షి లిప్పు డాశ్రమముననే యున్నాడుకదా!

వైఖా—లేదు. అతిథివత్కారార్థము తమకూఁతం శకుంతల నియోగించి, యామెయొక్క ప్రతికూలదేవతం బ్రశాంతిసొందించు నిమిత్తము వారిప్పుడే సోమవీరమునకుం బోయినవారు.

రాజు—కానిండు; ఆమెనేకాంచెద. ఆమెయైన నాభక్తి నమ్మ హర్షికి విన్నవించఁగలదు.

వైఖా—ఇంక మేము మాపనికింజనియెదము.

(అని శిష్యులతోఁగూడ నిష్క్రమించె.)

రాజు—సూతుఁడా! అశ్వంబులందోలుము. పుణ్యాశ్రమమంద ర్చనంబున మనగాత్రములం బవిత్రము గావించుకొందము.

సూతుఁ—దేవర యజ్ఞావశాసము చేసెద.

(అని రథమును వేగముగాఁ దోలుచున్నాఁడు)

రాజు—(అంతటఁ గలయంజూచి) సూతుఁడా! ఇది చెప్ప కున్నను, తపోవనముయొక్క పరిపూర్ణతయని తెలియవచ్చుచున్నది!

సూతుఁ—ఏలాగున?

వ్రథమాంకము.

రాజు—నీవుచూడవా యేమి ? ఇదిగో—

నీ. చిలుకతొట్టల కందువులనోళ్లనుండి ని
 వ్వరిధాన్యములుజాతెఁ దడులక్రింద,
 నింగుదీఫలముల నిండంచునూతిన
 పాలువుఁ దెల్పెడు మానెగలుగుశిలలు,
 విశ్వాసమునఁ జేసి వింతకబ్బముపైఁచి
 మెదలకనిల్చె నీమృగచయంబు,
 వల్కులాంచలములవలన జాతినవారే
 ధారాంకితము లేటిదారు లొప్పె,
 పవనా ప్రింగదలుకాలుచనీటఁదడిసిన
 మూలంబులనునొప్పె భూరుహములు,
 క్రమ్ముకొన్నట్టియాజ్యధూమమ్మచేతఁ
 జిగురుటాతులరాగంబు చెన్నుమాసి;
 కుశలుకోసినకోనలఁ గొంతులేక
 మేసెడుఁ గురంగశాఖముల్ మెల్లమెల్ల.
 సూతు—సర్వమును పరిగానున్నది.

రాజు—(కొంచెముదూరముపోయి) సూతుఁడా ! తపోవన
 వాసులకు బాధకలుగరాదు. రథ వింక్కుడనే నిలుపుము. నేను దిగి
 యెదను.

సూతు—పగ్గములం బట్టినాడను. ఇంక జేవరదిగవచ్చును.

రాజు—(దిగి తనవేషముఁజూచుకొని) సూతుఁడా ! తపోవనం
 బులకుం బోవునపుడు వినయవేషంబులతోడనే చనవలయునుగదా ?
 వీనింబట్టకొమ్ము. (అని ధనుస్సును, ఆభరణములును, సూతునిచేతి
 నిచ్చి) నేనాశ్రమవాసులంజూచి మరలి వచ్చునంతలోన గుఱ్ఱములం
 గడుగుదు.

రాజ—(నడచి యిటువటుఁజూచి) ఇదే యాశ్రమద్వారము ;
తోనికొంజనియెదను. (ప్రవేశించి నిమిత్తమును సూచించి)

గీ. ఇది ప్రళాంతమాయాశ్రమపడము చూడ ;
నడచెడు భుజంబు ; ఫలమెట్టులొదవు నిండ ?
ఆ ట్లనఁగనేల ? భాగ్యంబు లమరనున్న
కాలమందు, సర్వత్ర మార్గములు గలుగు.

(తెరమఱుఁగున) నెచ్చెలులారా ! ఇక్కడ ఇక్కడ.

రాజ—(చెవియిచ్చివిని) ఇదిగో సమీపమునఁ జెట్లఁచాటునకు
దక్షిణమున మాటలవలె వినుఁబడుచున్నవి. అచ్చటకుఁ బోయెదను.
(వెళ్లిచూచి) ఇదే యాతపస్వికన్నెలు తమశక్తికిందగిన నీళ్లకుండలతో
లేతచెట్లకు నీళ్లుపోయి నీవైపునకే వచ్చుచున్నారు. (వారివంకఁ
జూఁచి) ఓహూ ! వీరిదర్శన మొంతమనోహరముగా నున్నది !

గీ. అశ్రమంబున నున్న, నియతివజనము
లలితమూర్తి శుద్ధాంతదుర్లభము చూపె ;
కొనుగా యెందునని యుభయసలల
వనలలె మించవేగుఁగణముచేత ?

కానిమ్ము. నేనీ చెట్లనీడనునిలిచి వీరివ్యాపారముంగనిపెట్టెదను.

[పూర్వము చెప్పినపనియందే వ్రవర్తించుచు నఖిలతో శకుంతల
ప్రవేశించుచున్నది.]

శకుం—నెచ్చెలులారా ! ఇక్కడ, ఇక్కడ.

అనసూయ—చెలియా ! శకుంతలా ! గురువులగు కాశ్యపులకు
వీకంట నీవృక్షములే ప్రియతరంబులని నే ననుకొనియెదను. ఎందుచేత
నందునో, ఈనవమల్లికాకుసుమగోమరి వగునిన్నను వీనిపాదులకు
నీర్లుపోయినియమించెను.

శకుం—ఓయననూయా ! కేవలవిత్పనియోగమేగాదు. నాకును వీనియెడల సోదరస్నేహమే. (అని చెట్లడదువుట వభినయించుచున్నది.)

ప్రియం—వధి ! శకుంతలా ! ఇంతదనుకనీళ్ళుపోసిన యాశ్రమ వృక్షము లీగ్రీవృక్షాలమునం బుష్పించునది. పుష్పించుకాలము గడచి పోయినవృక్షముల కిప్పుడు నీళ్ళు పోయుడము. అందుచే మనకభిశ పుణ్యము వచ్చును.

శకుం—ఓప్రియంవదా ! చక్కగా నాలోచించితివి.

(అని మరల చెట్లుడదువుట వభినయించుచున్నది.)

రాజు—ఈమె నేలాగునఁ గణ్యపుత్రి యనుకొందును? (విస్మయముతో) ఓహూ ! ఈమె నిట్లాశ్రమధర్మమునందు నియోగించిన పూజ్యుడయినయాకాశ్యపుఁ డుచితాలోచన లేనివాఁడుగానున్నాఁడు !

గీ. ఈనినర్థమనోహరం దై నమేవి

నుగ్రతపములపాలనేయ నొప్పు నిమ్మ

హర్షి నీలోత్పలదళమ్మునంచుచేత

తాఁ నమిల్లతలను గోయఁ దలవఁడెట్లు ?

బౌఁగాక ! చెట్లమఱుఁగున నుండియే వీరి కనుమానము పుట్ట కుండ నీమెజాడలఁ గనిపెట్టుచుండెద. (అని యాప్రకారము చేయుచున్నాఁడు.)

శకుం—అననూయా ! ప్రియంవద దయమాలి ననవల్కుల మ్మును గట్టిగా బిగించినది. దీనిని నడలెంపుమా.

అన—అలాగుననే. (అని వదులు చేయుచున్నది.)

ప్రియం—(నవ్వుచు) ఇప్పుడు నీగుబ్బుల నుట్పించిన నీయావన ప్రాదుర్భావమునే నిందించుకొమ్ము. ఊరకనన్నెలనిందించెదవు ?

రాజు—ప్రియంవద యథార్థము చెప్పినది.

గీ. పంచటాకులలోఁ గప్పఁబడినపూవు

భరిసి నిజకోభ నింతినవాంగకంబు

చూపలేదెట్లు, బిలుముడి వ్రాపునోటయఁ

గవచసులయుల్లు మాటువల్కలముచేత.

ఏమి? ఈమెశరీరమున కీవల్కలము తగనిదేయయినను, అలంకారకోభం తెంపుఁ జెందింపకున్నదికాదు.

జీ. నలినము శ్రీవలంబునఁ జెనంగొనియుండియు రవ్యమేయగున్ ;
మలినశశంకముం గలిగి మంజులతవృహియుంచుఁ జంద్రుఁడున్ ;
చెలుపునమించె నీజలజనేత్రయు వల్కలభారణంబునన్ ;
తలఁవఁగ మందరాంగులకుఁ దాను విభూషణ మేదిగాదిలన్ ?

మఱియు నాడెందలునందు—

గీ. కఠినమయ్య మృగాక్షికిఁ గాంతవల్క-
లమ్ము రుచిభంగ మీదయ్యె లవము, వికచ
కంజములుగల్గునభినికిఁ గంఠ మింత
దిక్కువఁబడిన కర్కశవృంతవికఠివోలె.

శకుం—(ముందువంకఁబొచి) సఖులారా ! ఈపొగడచెట్లు గా
రిచే గదలు చిగురుఁగేల సన్నుఁ ద్వర పెట్టుచున్నట్లున్నది. దీనిం గార
నింతము రండు. (అని యందఱు నమచుచున్నారు.)

ప్రియం—సఖీ ! శకుంతలా ! ఇచ్చటనే మఱి నిమిషము
నిలువుము.

శకుం—ఎందునిమిత్తము ?

ప్రియం—నీవు దాపున నిలుచుటంజేసి యీపొగడవృక్షము
లతతోడఁగూడియున్నట్లు ప్రకాశించుచున్నది.

శకుం—ప్రియంవదా ! ఇందువల్లనేకదా నీవు ప్రియంవద
నైతివి.

రాజ—ప్రియంవదా ? ప్రియమయినను సత్యమేపలికినది.
ఈమెకు—

గి. కిసలయంబుపగిడిఁ గెల్పొచ్చి తవకాదు ;
 బాహువులు మృదువిటపములఁ జోలు ;
 అంగకములనెల్ల నమరెను బరువంబు
 వలపుగొలుపఁదగుదు నలరువోలె.

అన—సఖ! శకుంతలా! , వనజ్యోత్స్న ' యని నీవు పేరు పెట్టిన
 కొన్ని యీశవమాలిక యిప్పుడు బాలరసాలమునకు స్వయంవరవధు
 వై నది. దీనింజూచితివా ?

శకుం—(లతయొద్దకుఁబోయిచూచి) చెలియా! ఆహ! ఈరమ
 ణీయకాలమున, ఈలతాపాదపమిధునమునకు నొంకొరులం గలియుట
 సంభవించినది ! నవతునుమయావన యీశవనజ్యోత్స్న ; పల్లవరాగం
 బున నొప్పి భోగార్హమయినది యీ క్రొమ్మావిగున్న.

(అని చూచుచు నిలుచున్నది.)

ప్రియం—(చిటునవ్వుతో) అనసూయా! ఎందుచేత శకుంతల
 , వనజ్యోత్స్న ' ను దడవుగఁ జూచుచున్నదో నీవెఱుంగుదువా ?

అన—నే నూహింపఁజాలను, నీవె తెలుపుము.

ప్రియం—ఈవనజ్యోత్స్న యేప్రకారముగాఁ దగిన పాదము
 తోడఁ గూడినదో యాప్రకారముగాఁ దానును తనకుఁధగివవడువి
 బొందవలయునని.

శకుం—(అసూయతో) ఇది నిశ్చయముగా నీకు నీకుననులో
 నున్నకొరిక. (అని బలకలశమును వంచుచున్నది.)

అన—ఓశకుంతలా! జనకులగు కాశ్యపులచే నీవలెనే వ్యవహా
 రముతోఁ జెంపఁబడిన మాధవీలత యిది. దీని స్మృతిపొలివిగదా ?

శకుం—నన్ను నేను మఱుకునేని, అప్పుడు దీని స్మృతిమను.
 (లతనుజూచి) ఆశ్చర్యము ! ఆశ్చర్యము ! ప్రియంవదా ! నీకొక్క
 ప్రియము చెప్పెదను.

ప్రియం—నళ! నాకు బ్రయమేది!

శకుం—అకాలమయినను, ఈమాధవీలర యిప్పు డామూలమును వెంగుదొడిగినది.

భయ—(నత్వరముగాఁ జనుచు) చెలియిరో! నిజముగానా? నిజముగానా?

శకుం—నిజముకాదా? దివారు చూడుండి.

ప్రియం—(నంతోపముతోఁజూచి) నళ! దీనిచేతనే నీకు నేనొక్క ప్రతిప్రియము చెప్పెదను.

శకుం—నాకు ప్రతిప్రియమేది?

ప్రియం—నీకు బాణేగ్రహణము సమీపించుచున్నది—

శకుం—(అనూయితోఁగూడినట్టుగా) ఇది నీమనసులోని పిచ్చి యూహ. కాబట్టి నీమాట నేను వినను.

ప్రియం—నళ! నేను పరిహాసముగాఁ జెప్పచున్నదానంగాను. ఇది నీకభ్యాసనూచకమయిన నిమిత్తమని పూజ్యులగు కణ్వమహర్షుల ముఖమువలననే విన్నదానను.

శకుం—ప్రియంవదా! అందుచేతనేకదా శకుంతల యీమాధవీలర కంఠప్రేమతో నీళ్లుపోయుచున్నది.

శకుం—అది నాకు దోఁబుట్టువు. కాబట్టి నేనెట్లు నీళ్లుపోయి కుండలను? (అని కలకము వంచుచున్నది.)

రాజు—(మనసులో) నాయామనోరథము దుర్లభమేమో! ఈమె కులపతియగు కణ్వనకు స్వజాతీయయైన భార్యయందుఁ బుట్టివది శాకుండవచ్చునా? తప్ప దలఁచితిని; సందేహింపఁబనిలేదు.

గీ. వ్యవపరిగ్రహయోగ్య యీనెలఁత నిజము;

కాక, నామది నిర్దోష మీకె నెట్లు

దవులు ? నెందు సందేహమువులయిందు

నాత్మగతులె ప్రమాణము లాద్యులకును.

అయినను, ప్రత్యక్షముగానే యామె నెఱింగెద.

శకుం—(తొట్టుపాటుతో) నీళ్లుపోయటచే దుర్లిపడి, యీ తుమ్మెద నవమాలికాకునుమమ్మును విడిచిపెట్టి నానమ్మొమ్మున వ్రాల వచ్చుచున్నది ! (అని భ్రమరబాధ నభినయించుచున్నది.)

రాజ—(అశమింప విలోకించి) మేలు ! ఈమెవీడయును రమణి యెముగానేయున్నది.

క. ఎందెందుఁ దిరుగుఁ దుమ్మెద,

యెందఁడే బెళుకుఁగనుల నడఁకింపు చని

చ్చం ద్రిప్పెడు బామ లభకున

మందగమన దృష్టివిభ్రమము నేర్చెనునో !

(అనూయ కలిగినట్టుగా)

చి. కదలెడుకల్కిబెళ్కుఁగడకన్నల నంటెను మాటిమాటికిన్ ;

వదిగ రహస్యమాడుగతిఁ బల్కెను కర్ణముచెంతఁజేరి ; బల

ముదమున కాన్పడంబయినమోవిని గోలెడు కేల్విడల్ప ; ప

ట్పద ! కృతిసేవ ; మేమె చెడువారము తత్త్వవిచారమగ్నరేన్

శకుం—చెలులారా ! సీతినూలిన యీతుమ్మెదచేత బాధిం పఁబడుచున్న నన్ను రక్షింపుడు.

ఇద్దఱు—(చిఱునవ్వుతో) ఈరహస్యములు రాజుచే రక్షింపఁ బడుతుండ, నిన్ను రక్షించుటకు మే మెవరము ? దుష్కర్మమునిం దిలు వ్రము.

రాజ—(తనలో) బయల్పడుటకు నాకిదియ మంచిసమయము (ప్రకాశముగా) భయపడవలదు—(అని నగముచెప్పి మనసులో ఇట్లయిన రాజభావము వెల్లడి యవును. ఆప్రకాశ ! ఇట్లువలిగిదను

శకుం—ఈమధ్యమట్టదము నన్ను వదలకున్నది. మఱియొక చోటికేగద. (మఱియొక యడుగునడచి నిలిచి చూపులు నిగికించుచు)
పో! పో! ఇదియేమి! ఇక్కడకును వెంటఁబడుచున్నది!

రాజ—(నర్తిరముగావచ్చి)

గీ. ఎవఁడవుర నీవు? ముగ్ధతాయీలవస్వి
కన్యకల నేచ వచ్చితి కావరమున;
దుర్విసీతుల దండించు చుర్విసల్లఁ
బారపుం డేలుచుండంగ భయములేక.

(అందఱును రాజుంజూచి తత్తరపడుచున్నారు.)

అన—అయ్యా! ఇప్పుడు విశేషోపద్రవము మఱేమియులేదు.
మూర్ఛియవలయున యీకొమ్మ తుమ్మెదబాధవలన బెగఁపొందినది.
(అని శకుంతలం జూపుచున్నది.)

రాజ—(శకుంతలవంకఁ దిరిగి) చక్కఁగాఁ దపస్సు వర్ధిల్లు
చున్నదా?

శకుం—(స్థిగుచేతఁ దలవంచుకొని యూరకొన్నది.)

అన—ఇప్పు డతిథిలాభముచేత మఱింతచక్కఁగా వర్ధిల్లుచున్నది.

ప్రియం—దేవరవారికి సావగతము. (అని శకుంతలవంకఁదిరిగి)
నభి! శకుంతలా! నీవు వర్ణశాలకుంబోయి, పండ్లతోడఁ గూడఁ
బూబాద్రవ్యంబులం గొనిరమ్ము. ఇంతలో నీయుడకము పాదప్రతాప
వంబున కుపయోగవడును.

రాజ—ఏమియు నక్కఱలేదు. ఇప్పుడు మూర్ఛియవాక్యముల
చేతనే నాకాతిభ్యము జరిగినది.

అన—అట్లయిన ముహూర్తమూర్తము దేవర యీచల్లనినీడ
గల యేదాకుల యరఁబిచ్చెట్టుక్రింది వేదికమీఁదఁ గూరుచుండి యిల
యింకం దిద్దుకోఁదగును.

రాజు—చనిచేసి మీరునునలసియున్నారు. ముహూర్తకాలము కూర్చుండుడు.

అన—నభి! కేకుంతలా! మన కతిధినేవయే యర్హకృత్యము. కాబట్టి యిందుఁ గూర్చుండము. (అని వందలుఁ గూడుచున్నారు.)

కేకుం.—(అలోచించి మనమలో) ఇదియేమోకాని యాయనం జూచి తపోవసుంబులం గారానియొకవికారంబునకు లోనయినదానను.

రాజు—(అందరిని జూచి) ఓహూ! మీన్నేహము నమా నమయినవయస్సు చేతను భూపముచేతను రమణీయముగానున్నది!

ప్రియం—(రహస్యముగా) అనసూయా! ఈయన యెవడు? చతురంగంధీరాకారంబున, మధుర స్త్రీయవాక్యంబులం బలుకుచు రాజు వలె గానవచ్చుచున్నాఁడు.

అన—నాకును గౌరూహలమగుచున్నది. ఈయననడిగదను. (ప్రకాశముగా) దేవరవారిమధురాలాపంబులవలనం గలిగినవిశ్వాసము లేమ్ముఁ గొన్ని పంగతుల నడుగ నన్నఁ బ్రేరేచుచున్నది. తమచే నే రాజ్యధీవంశ మలంకరింపఁబడుచున్నది? ఏదేశమందు జనులు దేవర వియోగమునకుం గుండుచున్నారు? నుకుమారమయ్య నీకరీరకుండు నిమిత్తము తపోవనగమనపరిశ్రాంతిసాలుచేయఁబడినది?

కేకుం.—(మనమలో) హృదయమా! అరాటమున్నానుము. నీవడుగఁదలఁచినదాని నీయనసూయయే యడుగుచున్నది.

రాజు—(మనమలో) నన్ను నేనేమని యిప్పుడు తెలుపు కొందును? ఏలాగున నన్ను నే మిటుంగు పెట్టగోనైన నేర్తును? ఏమయినంగానిమ్ము; ఈప్రకారముగాఁ జెప్పెదను. (ప్రకాశముగా) పూరుపంశ పంథపుండయిన రాజుచేత ధర్మాధికారమునందు నియోగిం పఁబడినవాఁడనయి, యా శ్రమవాసులన త్రియాసుష్ఠానములు నిర్విఘ్నములుగా వెగడుదుండుటం జెరిసికొన నీధర్మారణ్యంబునకు వచ్చి వాఁడను.

అన—ధర్మమార్గమునంజరించు వాక్రమవాను లిప్పుడవకదా రక్షకునిఁగలవారైరి.

శకుం—(శృంగారబంధు నభినయించుచున్నది.)

నఖులు—(ఉభయులయారూరములందలిసికొని రహస్యముగా)
సఖ! శకుంఠల! పూజ్యులగుకణ్వమహామును లిప్పు డిచ్చటనుండి
రేని—

శకుం—(రోషముతో) ఉండిన నేమి?

నఖు—తమప్రాణతుల్యమైన ధనమొసంగి యీమతికిం గృతా
భునిఁ గావించఁగలగు.

శకుం—నఖులారా! వేతొక్కటేదియో మనసుననుచుకొని
గూఢముగా మాటలాడెదరు. మీపలుకు లాలింపను.

రాజు—మేము నించుక మీనెచ్చెలి వృత్తాంతము నమగ
వచ్చునా?

నఖు—దేవర యిట్లు కోరుట మాకనుగ్రహమకదా!

రాజు—మహానుభావుఁడగు కాశ్యపుఁడు కాశ్యపబ్రహ్మసింఘుఁ
డని ప్రసిద్ధి. అట్టివాని కెట్లు మీనెచ్చెలి కూతురయ్యెను?

అన—దేవర యాకర్ణింపవలయును. కాశికుండనివంశనామము
గల మహాప్రభావపంపన్నుఁ డయినరాజర్షి యెఱుఁడు కలఁడుకదా?

రాజు—కలఁడు; వినియున్నాము. అనంతరము.

అన—అతఁడే మాచెలియఁ గన్నవాఁడు. కన్నవారిచే విధవం
బడినయీమెను తెంచుట మొదలుగాఁ గల పనులు నిర్వర్తించుటఁజేసి
పూజ్యులగుకణ్వమహామును నీమెకు జనకులయిరి.

రాజు—“విధవబడి” యను శబ్దక్రమముచేతనే వేదకు
పాదముచున్నది. మొదటినుండియు వివఁగోరుచున్నాను.

అన—దేవర యవధింపవలయును. పూర్వ మారాజర్షి యుగ్ర

పథమాంకము.

తపస్సు చేయుచుండఁగా, దేవతలు భయపడి యాచియగునగునకు విన్నమాచరింప మనక యనునచ్చరం బుచ్చిరి.

రాజు—దేవతల కీవరతపోభయశీలత మెప్పుడునున్నదియే. తర్వాత, తర్వాత.

అన—అంత నత్యంతరమణియ మగువనంతకాలమున నున్నాడమును బుట్టించు నా పెరూపమునుజూచి—(అని నగము చెప్పి లజ్జచే నూరకున్నది.)

రాజు—అపయిది దెలియనే తెలియుచున్నది. తప్పక యీమె యుప్పరస్సంభవయే.

అన—సందేహమేమి ?

రాజు—స్పష్టమగుచునే యున్నది.

క. ఇటువంటిరూప మారయ

నెటుపుట్టుచు మ ర్త్యచంచలేక్షణలందున్ ?

చటుల ప్రభాతరశ మగు

తటిల్లత జనింపఁగలదె ధారుణి నెంచున్ ?

శకుం—(క్రిందుచూచుచుఁ గూరుచున్నది.)

రాజు—(మనసులో) నామనోరథమున కతకాశమున్నది. అయినను, చరిత్రతైదుచేఁ బరిహాసముగా నుదాహరింపఁబడిన యీమెయొక్క వరవిషయకమైన ప్రార్థనను విని నాదెందము సందేహముచే నాం దోళించుచున్నది.

ప్రియం—(చిటునవ్వుతో శకుంతలవంకఁ జూచి, నాయకాభిముఖయై) దేవరచారు మణియు నేమో పలుకఁ దలఁపు గలిగి యున్నట్లు కనుపట్టుచున్నాడు.

శకుం—(అంగుళిచే నెచ్చెలిని బెదరించుచున్నది.)

రాజు—నీవు లెన్నగాఁ గనిపెట్టితివి. నవ్వురిత్ర శ్రవణమునందలి యుపేక్షలన మణియు నొక్కవృత్తి మడుగవలసియే యున్నది.

ప్రియం—సందేహింపవలదు. తప్పనిజనులను నంగోపములేక యడుగఁ దగునుగదా ?

రాజ—మీసఖనిగూర్చియె యెఱుంగఁ గోరుచున్నాము.

ఉ. ఈరమణిలలాశు హృదయేశున కీలదాదాఁకఁ గామువ్యా
పారవిరోధి యైనవ్రతభారము దీనిని బూనియుండునా ?
చారువిలోచనవ్రథల సామ్యమువచ్చుకురంగభామినీ
వారముతోడ నిచ్చటనె వాసము నిత్యము చేయుచుండునా ?

ప్రియం—దేవా! ధర్మాచరణమునందునిహిత మీతరుణి పరా
ధీనయే. అయిన నీమెం దగినవడిన కీవలెననియే యెప్పుడను దండ్రీ
సంకల్పము.

రాజ—(సంతోషముతో మనసులో) ఆయనసంకల్పము దుర్ల
భముకాదు.

గీ. హృదయ ! సాధిలాపివి గమ్మి యింక నీవు ;
సంశయసివృత్తి యిత్తటి సంభవించె ;
ననల్మమని దేని శ్రమియుంచి తదియె యివ్వ
డంటఁగూడినమానిక మయ్యెఁజామ్ము.

శకుం—(రోషముతోఁ గూడినట్లుగా) అనసూయా ! నేను
వెళ్లెదను.

అన—ఎందునిమిత్తము ?

శకుం—ఈయనంబద్ధవ్రలాపములను ప్రేలుప్రియంపదకథ పూ
జ్యురాలయిన గౌతమితోఁ జెప్పటకు.

అన—పక్కారముం బడియని యతిథిప్రశస్త్య నిట్లు విడిచిపెట్టి
మనసుపచ్చిన్లు పోవుట యాశ్రమవాసినలగు నాఁడువారికిం దగవు
కాదు.

శకుం—(ఏమియు బదులుపలుకక బయలుదేరినది.)

రాజ—అ! ఎట్లుపోవుచున్నది! (కూడజనగోరు తనమనసును నిగ్రహించి) కాముకజనమనోవ్యాపారము చేష్టలతో నమానమయినది గానే యుండును! కావుననే నేనును—

క. మునిపుత్రికవెంటం బడి

చనఁజూచియు నిలువఁబడితి సౌశీల్యముచే

త నిపుడ, యిమ్ము గడలకయఁ

జనికృన్మురవచ్చినట్టె సరిగాఁ దోఁచుగా.

ప్రియం—(శకుంతలం బట్టుకొని) సఖ! నీవు పోఁగూడదు.

శకుం—(బొమ్మముడితో) ఎందుచేత?

ప్రియం—నీవు నాకు రెండుచెట్లకు నీళ్లుపోయ నవ్వవడి యున్న దానవు. కాఁబట్టి నాఋణముతీర్చి మఱిపోదువుగానిరా.

(అని బలాత్కారముగా మరలించుచున్నది.)

రాజ—ఓదయామయీ! నాకుంజూడ వృక్షములకు నీళ్లు పోయుటవలననే యీమె యలసిపోయినట్టు తోఁచుచున్నది. టాను గదా? ఈమెకు,

ఉ. కుండనుబూన మూఁపు లని క్రుంగెను, హస్తలంబు లెఱునై
యుండె, వడంకఁజొచ్చెఁగుచయుగ్మము, మిక్కిలియయ్యెశ్వాసముల్,
నిండెను మోమునందుఁ జెనినిడ్డ శరీరమువాడఁ జెమ్మటల్,
వెండ్రుకలుం గలంగె ముడివీడఁగఁ చా నొకచేతఁ జెడ్వటన్.

కావున నీమెఋణమును నేను దీర్చెదను; కైకొనుఁడు.

(అని చేతియుంగరము నిచ్చుచున్నాఁడు.)

సఖులు—(పుచ్చుకొని నామముద్రాక్షరములఁ జదువకొని యొకరినొకరు చూచుకొనుచున్నారు.)

రాజ—నుమ్ము వేరువిధముగా భావించవలదు. రాజపురుషుల మిగుటచే, మాకిది రాజమనఁ లభించినది.

ప్రియం—అందుచేతనే యాయుంజయము దవర వేలి నడచా
యెడగదు. తను మాటచేతనే యాయెటులాము తీరిపోయినది.

అన—సఖ! శకుంతలా! దయాభవయినయాయునచే, లేక,
యాయుహారాజచే, నీటులావిమోచన మయినది. ఇప్పుడు నీవు పోవ
య్యను.

శకుం—(మనసులో) నేనే స్వతంత్రురాల నయితినేని—

ప్రియం—ఇంకను వెళ్ల వేయి !

శకుం—ఇప్పుడు నేనెందుము నీయాజ్ఞకు లోబడియుండిలేదు.
నాయుప్తమువచ్చినప్పుడు నేనుపోయెదను.

రాజ—(శకుంతలంజాచి మనసులో) ఈమెమీద నాకెట్లు
న్నదో యాయెతును నామీద నట్లేయున్నదేమో ! ఏలాగుననయినను
నాకోరిక కవకాశమున్నది. ఎట్లంటే—

గీ. కలిసి మాటాడకున్న, నాపలుకులకును
వీను లొగ్గదు నభిముఖయై నెలంత ;
వెలది నామోముననె చూడ్కి నిలువకున్న,
నన్యవిషయంబులకుఁ బోవ దతివద్యుష్టి.

(తెరలో)

ఓహూ ! తపస్వీలారా ! మీరు తపోవనమునందలి జంతు
వుల రక్షింప సిద్ధముగా నుండుడు. మృగయావిహారి యగుదువ్వలంత
మహారాజ సమీపమున వచ్చుచున్నాడట.

గీ. కొమ్మలకుఁగట్టి తడివల్క లమ్మలున్న
యాశ్రమమహిజములయందు, హయభురాధి
నడచు పెనుధూళిపడెడు, సాయంతనంపు
టయగుచుఁ బొల్చుకలభచయంబువోలె.

రాజ—(మనసులో) అక్కటా ! సైనికులు నన్ను వెదకుచుఁ
దపోవనంబులకు తాద గలిగించుచున్నారు !

[మరల తెరలో]

ఓహో! తపస్విలారా! వృద్ధులును, స్త్రీలును, బాలురును, వ్యాకులపడ నిదిగో యేనుఁగొక్కటి సంప్రాప్తమయినది.

చ. అరదముఁ బొది నీతి నొకపాస్త్రీ, కురంగ నమూహ ముక్కొనన్,
దరువుప్రకాండముం బొడువ దంతముఖం బొకఁడంచు వోవఁగాఁ,
జరణములం దగుల్కొనినచారులతావళి నీడ్చుకొంచు, న
బ్బురముగఁజొచ్చెఁబుణ్యవనమున్, నతవిఘ్న మురూపుదాలెహన్.
(అందఱునుదీని యిండుక సంభ్రాంతలయి లేచుచున్నారు.)

రాజు—(మనసులో) అయ్యో! నేను దపస్విల కపరాధము చేసినవాఁడనయితిని! కానిమ్ము. నేఁ బోయి నివారించెదను.

సఖులు—దేవా! ఈయడవియేనుఁగు వృత్తాంతముచేతఁ గెగుండువడినారము. పర్ణశాలకుఁ జన ననుజ్ఞయిమ్ము.

అన—సఖీ! శకుంతలా! పూజ్యురాలగు గౌతమి విచారించుచుండును. శీఘ్రముగారమ్ము, అందఱము నొకటిగాఁ గూడుకొండము.

శకుం—(నడవలేనట్లభినయించుచు) హా! హా! నడవఁ గాల్గడకున్నది!

రాజు—(తొట్టుపాటులో) మీరు యథేచ్ఛముగాఁబొందీ. మే మాశ్రమసీడతొలఁగు ప్రయత్నముం గావించెదము (అందఱున లేచుచున్నారు.)

సఖులు—మీమహత్త్వమును గుఱైతిఁగి యుపచారము చేయమింకేసి యిప్పుడు మీయెడ నపరాధలమయితిమి; ఈమియింపుఁడు. మాచే సర్వసత్కారముం బడయిని జేవరను పెండియొఁ బొడ వేడుక గలదని విన్నవించుటకు మాకు లక్షయగుచున్నది.

రాజు—అట్లుకాదు. మీదర్శనముచేతనే మేము సత్కృతులమయితిమి.

శకుం.—అనసూయా! సూదివంటి క్రొత్తదర్శపుడక నాపాద మునం గ్రుచ్చుకొన్నది. (మణియొక యిడుగుపోయి) చెలుబారా! నా వారచీర కురువకవృక్షముయొక్కకొమ్మిం జిక్కుకొన్నది. దీనిం దీసి కొనువజకు నిలిది నన్ను పెంటఁ గొనిపొండు. (అని మివపెట్టి రాజం జూచుచు నాలస్యముగా నఖిలలో నడచుచున్నది.)

రాజు—(నిట్టూర్పు పుచ్చి) అందఱుం బనిది! కాని నేనును జనియెదను. శకుంతలం బొడగాంచినది మొదలు నగరగమనమును గుఱించినయుత్సాహము తగ్గినవాఁడనైతిని. పెంటవచ్చినవారిం గలిసి కొని తపోవనమునకు సమీపమున విడియిం చెదను. శకుంతలావ్యాపారమునుండి నా బెండమును మరలింపఁజాలకున్నాఁడను—

గీ. నడుచుచున్నది ముందుకు నాశరీర ;

మాతృ పరుగువాతెడు వెన్న కవళమగుచు,

మంచిగాలికి నెదురుగఁ గొంచుఁబోవు

ధ్వజమునకుఁ గట్టు పట్టువత్తుంబువోలె.

(అందఱు నిష్క్రమించిరి.)

శ్రీ

అభిజ్ఞాన

శాకుంతలనాటకము.

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము—అశ్రమారణ్యము.

[అన్యకు విదూషకుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

విదూష—(నిట్టూర్పు విడిచి) హా! దైవమా! మృగయాశీలుఁడగు నీరాజుచెలిమిచేత మోసపోతినిగదా! ఇదిగో మృగము, ఇదిగో వరాహము, అదిగో శార్దూలము, అని మిట్టమధ్యాహ్నమున మండు వేసవికాలమగుటచేఁ బలుచని నీడలుగల యరణ్యమార్గముల నొక యడవినుండి యొకయడవికిఁ ద్రిప్పటయగుచున్నది. ఆకులు పడిచెడి పోయిన వెచ్చనికొండయేళ్లనీళ్లు త్రాగ నబ్బుచున్నవి. వేళతప్పి కఱకుట్లమాంసము భోజనమునకు సంభవ మగుచున్నది. గుఱ్ఱముల యొక్కయు నేనుగులయొక్కయు ధ్వనులచేత రాత్రియైనను మంచి నిద్ర పట్టలేదు. తెల్లవాఱుబామున బానిసెకొడుకులు పట్టవేట కాండ్రు చెవులు బద్దలుగా నఱచు వనగమన కోలాహలముచే మెలఁకువపచ్చినది. ఇప్పటికిని వీక్షిపోలేదు. ఆమీఁద స్ఫోటకముమీఁద నగ్రమైనది. నిన్న మేము వెనుకపడియుండ, లేడివెంటడి నాశ్రమపదముచు ప్రవేశించిన యీమహానుభావునకు నాదురదృష్టముచేత శకుంతల యను తాపనకన్య యొక్కతె కానఁబడినది. అప్పటినుండియు నగర గతున మనుకథయేనిఁ దలపెట్టెడు. దీనినే యత్యంతము చింతించుచున్న నాకన్నులవె ప్రభాత మైనది. ఏమిగతి? సమయకృత్యములం దీట్లు కొని, వేషము చాల్చియున్న నామిత్రునిం గాంచెదను. (అని వెళ్ళిచూచి) ఇదిగో చేతులయందు విండ్లుచాల్చి, యడవి పువ్వులదండలు

నేనుకొని కారకకాంతలు తన్నుఁజట్టుకొనియుండఁ జాలకఁ దీలాగుననే వచ్చుచున్నాఁడు, రానిమ్ము. అంగభంగమునఁ గడలలేనివానివలె నుండెను. ఈవిధమున వయివను కొంత విశ్రమము పొందెదను. (అని దండకావము నానుకొని నిలుచుచున్నాఁడు.)

[అంత మున్ను చెప్పినపరివారముతో రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాజు—(మనసులో)

గీ. కనఁగఁ బ్రియురాలు మలభగఁ గానిపించ,

దామె భావముఁగని మది యానపడెడు ;

నింక మరుపూన్కి తుదముట్ట దిప్పడయిన,

సుభయులకుఁ గోర్కు లానంద మొనఁగుచుండె.

(చిటునవ్వునన్వి) ఇట్లు కాముకుఁడు తనయభిప్రాయమున తను గుణముగా నిష్ఠురాండ్రయొక్క చిత్రవృత్తులను భావించుకొని పరిహాస పాత్రుడగును.

డి. నిద్దపుఁజూడ్కి నొందుకడ నేత్రము దిప్పటయున్, నితంబములే పెద్దవియాట మందగతి లీలనుబోవుట, బోటులాని పో వద్దనుచో నమాయమెయి వారలఁబల్కుట, కాముకుండు తా నద్దర ! నరస్వమాత్మ విషయంబుగనే కొనుచుండు నాత్మలోన్.

విదూ—(అలాగుననేయుండి) ఓవయస్యా ! నాకరచరణంబులు గడలవు. వాక్ష్మాత్రముచేతనే యాశీర్వాదించెద. విజయభావ !

రాజు—(చిటునవ్వుతో) నీకేయంగవై కల్య మెందువలనఁ గలిగి నది ?

విదూ—ఇదియేమి ? స్వయముగానే కన్నగలియఁజెట్టి కన్నీళ్లఁ బొదిమెనునని యడిగెదవు !

రాజు—నా కేమియుం దెలియకున్న దే.

విదూ—ఓవయస్యా ! అప్రబుమాను కుబ్జలీలను విడంబించు చున్నది. అది స్వప్రభావముచేతనా ? నదీతేగముచేతనా ?

ద్వితీయాంశము.

రాజు—నదీనేగతు యందునకుఁ గారణము.

విదూ—అప్రకారముగా నాకును నీవే !

రాజు—ఏప్రకారముగా ?

విదూ—ఈవిధముగా నీవురాజకార్యములను విడిచిపెట్టి, యిటు వంటి వ్యాకుల ప్రదేశములయం దాటవిశవృత్తి నుండఁదగితివి. నేనును నిశ్చయముగాఁ బ్రతిదినమును క్రూరమృగములను దోలుటచే కీర్లు నడల నాయవయవములు నాయుధీనములు గాకయున్నవి. కాబట్టి నాయుండనుగ్రహించి యొక్కదినమయినను నన్ను విశ్రమము పొందుటకు వదలి వేయుము.

రాజు—(మనసులో) వయస్యఁడును నిట్లుచుచున్నాఁడు; నాకును కణ్వరనయం దలంచి డెందలు వేటయందు విముఖుఁగుచున్నది.

గీ. ఎపుడుఁ బ్రియురాలితోఁగూడ నిచటనుండి

సొగసుఁజూపులఁ గరవినమృగచయంబు

వయిని పొణంబుఁబూనిది వంచఁజాల

నెక్కుపెట్టిన యీవింటి నింకనేను.

విదూ.—(రాజుమొగమునంకఁజూచి) దేవా ! ఏమో మనసున నుంచుకొని యాలోచించుచున్నావు. నావలుకు లరణ్యకోధవమామోను.

రాజు—(చిలునవ్వునవ్వి) మఱియేమున్నది ? మిత్రునిమాట దాటరాదని చింతించుచుంటిని.

విదూ—దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవుగమ్ము. (అని చనుబోవుచున్నాఁడు.)

రాజు—మిత్రుడా ! నిలుపుము. నేనింకను నీతోమాటాడవలసివచ్చున్నది.

విదూ—దేవా ! అనరిమ్ము.

రాజు—అలపు తిట్టుకొన్నపిమ్మట నీవు నా కొక్క యనా
యానతార్థంబునఁ దోడుపడవలయును.

విదూ—కుడుములు తినుటయందా యేమి ?

రాజు—చెప్పదనుడుము.

విదూ—ఊరకున్నాను.

రాజు—ఓరీ ! ఎవఁడురా ? అక్కడ.

దావా—కుడు—(ప్రవేశించి) దేవా ! అజ్ఞయిండు.

రాజు—రైవతకా ! సేనాపతిం బిలువుము.

దావా—అలాగుననే. (అని నిష్క్రమించి సేనాపతితోడం
గూడఁ బ్రవేశించి) ఇది యాజ్ఞాపించువేడ్కతో భర్త యీవంకనే
చూడ్కి విగిడించి యున్నాఁడు. దేవర స్సందర్శించు కొమ్ము.

సేనాపతి—(రాజుపైఁ జూడ్కివలయుంచి) వేట దోషయుక్త
ముగాఁ గానఁటకునది యియ్యను, స్వామియెడఁ గేవలము ములుచేయు
నదియేయైనది. ఎట్లంటే,

చ. పారిపారి మాన్విలాగుటను బూర్వకరీరము గట్టిపాట, భా
స్కరకరణాధి శెంతయును సైఁచుచుఁ జెమ్మట లేశమైననుం
బారయక, చిక్కియుగ దృఢతఁబొందుటఁ బల్పనిమన, చిక్రమ
స్థిరుఁడయి యీతఁజూపుచును జెల్వగ శైలచరద్వివంబనన్.

(దగ్గఱకువచ్చి) స్వామీ ! జయమవుఁగాక ! ఈయరణ్యమందుఁ
గ్రూరసత్వముల సంచారముల నరికట్టివారము. ఇంక నిచ్చటనుండనే ?

రాజు—సేనాపతి ! మాభవ్యుఁడు వేటను దూషించుటచేత
నాకు దానిరూఁది యుత్సాహము పోయినది.

సేనా—(రహస్యముగా) వయస్యా ! విదూషకా ! నీపట్టును
పడలకుండుము. నేను స్వామిచిత్తవృత్తి ననుసరించి ప్రవర్తించెదను.

(ప్రకాశముగా) - ఈ మూర్ఖుని త్రేలుకొనిండు. ఇక్కడ దేవరయే నది
రృసముగా నున్నారు.

నీ. కడుపులోఁ గ్రొవ్వెల్లఁ గరఁగి యత్యంతంబు
నుదరంబువలుచునై యొప్పెనంగు,
వ్యాయామమునఁజేసి కాయంబు చులుకగా
నెత్తుటకర్తమై యేఘ్రిమిఱు,
జంతుసంతానహృదంతరభయకోప
ముల వికారములును దెలియనగును,
శరము చలించు లక్ష్మమునందుఁ దాఁకిన
ధన్వికిఁ గరము సంతసముగలుగు,
వ్యసనమంచును వేటను బలుకుదుంచు
రది యత్యంతంబు కేవల మరసిచూడ,
వేటయే కానిపనియేని, వేటుదేనఁ
బుట్టు నిట్టివిదోదంబు పుషమిఱిఁడ ?

విదూ—(కోపముతో) రాకగారివృథు తెలివిగలిగియే యు
న్నారు. నీవే వనచరుఁడవయి యుడవడవిఁ దిరుగుచుఁ గడకు ముక్కు-
కొగలు కబళింపఁగోరు నొకముదియెలుంగునోటఁ బడియెడవు.

రాజు—భద్ర! నేనాపతి ! పలుపలుకు లేల? మనమాశ్రయ
పరీషాపమున నున్నవారము కాఁబట్టిసీమాటల కేము నమ్మితింకదా.
ఇప్పుడు—

మ. మునుఁగంజెల్లు నిపానవారి మహిషంబుల్ కొమ్ములాడించుచుకొ,
పెనునీడవ్వసీయించి లేళ్ళు నెమరులేవ్వయం దగు న్నంపులై,
పనిగాఁ బండులు మున్నెల్లఁజను విశ్వావంబునన్ గుంటలన్,
ధనువిప్పట్టున విక్రమింపఁగవగుక బ్యాబంధము న్నాయుచున్
నేనా—ప్రభువువారికి రుచించునట్లు కానిండు.

రాజు—అట్లయిన మున్ను పోయియున్న వలవెటకాండ్రొక్క
మృత్యువుము. మనసై నికులం దవోవనంబునువిడిచి దూరంబుగఁ బోవు
నట్లు దిట్టము చేయవలయును. చూడు—

గీ. శాంతివరు లాతపోధనచంద్రులందు
దహనశీల మాతేజంబు దాగియుండు;
తాఁకఁ దగియుండు సూర్యశాంతంబులట్ల,
వెలికిఁ దార్తురు పరతేజమడర దాని.

సేనా—స్వామి యానతిచ్చినట్ల.

విదూ—నీయుత్సాహవార్తలుచాలించి, తొక్తుకొడుకా ! పో.
(సేనావతి నిష్క్రమించెను.)

రాజు—(పరివారముఁగాంచి) మీరు వేటవేషంబులఁ దీయుం
డి. రై వతకా ! నీవును నాయాజ్ఞ నడిపింపుము.

పరిజనము—దేవర యాజ్ఞాపించినట్ల. (అని నిష్క్రమించిరి.)

విదూ—నీవివ్వడిగనైన లేకుండఁ జేసితివి. ఇక దట్టము లగు
తీవజంపములతోడఁగూడిన యీచెట్టునీడను గూరుచుండుము. నేనును
సెలఁపినుండవలయుండ.

రాజు—ముందు నడువుము.

విదూ—రక్కు నీవునురమ్ము. (ఇద్దఱునునడిచికూర్చున్నారు.)

రాజు—మాధవ్యా ! నీవు కన్నులుగలఫలంబుఁ బొందలేదు.

వీలయిన—నీవు దర్శనీయమగు వదార్థముం జూడకపోతివి.

విదూ—అదేమి ? నీవు నాయెదురనే యున్నావే.

రాజు—ఎల్లవారం దమవారిని మనోహరమయినవారినిగానే
చూచుకొందురు. నేనెప్పుడో యీయాశ్రయమున కలంకారభూత యి
గునాశకుంఠలంగూర్చి చెప్పెనున్నాను.

విదూ—(తనలో) కానీ ! నీనీయనకు పండియకుండడము. (తిగి

రజా) ఓమిత్రుడా! ఇప్పుడు తాపనకన్యను పహితము కావించుచున్నట్లు కనబడుచున్నావే?

రాజ—నఖా! పరిహార్యవస్తువుమీదికిఁ బారవులమనస్సు పోదు.

విదూ—అట్లయిన నిదియేమి?

రాజ—

గీ. అప్పురన్ శ్రీకేశన్మించి యామంచేత

విడువఁబడి మానితిలభించె వెలఁది యామె

చెట్టుననుజాటి జల్లేడుచెట్టుమీఁదఁ

బడినవమాలికావ్ర నవంబుపగిది.

విదూ—(నవ్వి) ఓమిత్రుడా! ముద్దభర్జూరంబు రుచియింపని వానికిఁ జంకవండుమీఁద బుద్ధిపోయినట్లు, శ్రీరత్నములఁ బాలించని నీ కీ కోరిక పుట్టినది.

రాజ—అమెం బాచినవాడవు కావుగావున నీదిట్లు పలుకుచున్నావు.

విదూ—నీకును వింతఁబుట్టించుటందేని యామె మందరియే కావచ్చును.

రాజ—వయస్యా! పెక్కులేల?

ఉ. చిత్తరువందు వ్రాసి తగజవముపోసి విభాత కాను లో
కోత్తరహంపల్కందముల నుల్లమునం దలపోసి చేసెనో
యిత్తరుగిలలామనన నీచొడఁగూడక చెన్నమీతెడఁగ
దత్తమరానుగీతికము భారవసుర్ధతయుం దలంపఁగన్.

విదూ—అట్లయినచో, ఇంకఁ జక్కనిశ్రీలకల్లకు పరాభవము చూగను.

రాజ—నామనమున కట్టి తోఁచుచున్నది.

రాజు—వాచనమాడనట్టి ప్రసవంబు, పఖరణాలఁ ద్రుంచనట్టి నూ
త్నానమవల్లవంబు, బయలానని త్రొవ్వరికేన, నూది వి
న్యానములేనిరత్నము, మహాశతపుణ్యఫలంబుఁ బోలు నా
భాసురగాత్రిసోయగ మెవండు భుజింప విరించి వ్రాసినో!

విదూ—అట్లయిన, గారనూనెచేఁ జిక్కనైన యొకయరణ్య
పాన యయిన తపస్వియొక్క చేతిలోఁ బడకమునుపే నీవామెను
శ్రీధ్రుముగా దక్కించుకొనుము.

రాజు—వరాధీనురాలుగదా యామె? ఇచ్చ డామెజనకులును
దగ్గఱలేరు.

విదూ—నుటే నీయం బామె కెట్టియనురాగముగలదు?

రాజు—తపస్వికన్యలు న్వభావముచేతఁ బ్రగల్భరాంధ్రుకాదు
గదా? అయినను—

గీ. ఏ నభిమఘండఁగాఁ జూపు నిట్టెత్తి ప్పె

నన్యకారణమున వవ్వినట్లు నవ్వె,

గావున మరుండు శీలంబుకలిమి నడఁగి

వృష్టమును గూఢమును గాక పరఁగియుండె.

విదూ—ఏమి? అట్లుగాక చూచినంతమాత్రమున నీతోడమీఁ
ద వచ్చి కూర్చుండునా?

రాజు—నఖిలతోఁగూడి వెళ్లునప్పుడు వినయవతియయ్యును
మిక్కిలి నాయుడ భావమును గనఁబడినది. అట్లేకాదా?

గీ. చరణమునఁ గ్రుచ్చుకొనఁ గుశాంకురమటంచుఁ

గొన్నియడుగుల నడచి యాశొమ్మ విలిచె;

తరువుకాఖల వస్త్రంబు తగులకున్నఁ

దీసికొనుదానివలె వెన్నఁదిరిగి చూచె.

విదూ—ఇట్లు నీకు బల్లెంబు లభించునని, యొక నీవీతపోషణ
మున యుద్ధావసరమునుగాఁ జేసికొందునని తలంచెడను.

రాజు—మిత్రుడా ! ఇక్కడికివచ్చుట కొంచుం నష్టనష్టాన వట్టి. మన మొక్కసారి యేమిచేత మరల నీయాశ్రమమును వ్రేలి తీరమో యాలోచన చెప్పము.

విదూ—మఱియొక యాలోచనయెందుకు ? నీవురాజప్రకాశాకి

రాజు—అయిననీమి ?

విదూ—నీవారభాస్యములో నాటవభాగము మాకు రావలె నని వెల్లుదము.

రాజు—ఓయిమూర్ఖుడా ! వీరలను పరిచాలించినందునకయి, రత్నరాసులనయినను విడిచిపెట్టి చేకొనందగిన మఱియొకభాగధేయము లభించుచున్నది. చూడుము—

గీ. ప్రజలవలన భూమిపతులకు లభియించు

ఫలము క్షయము చెందఁగలది యగును ;

తాపసేంద్రు లిచ్చుతపములయొకవ

భాగ మక్షయముగఁ బరఁగు మాకు.

(నేపథ్యమునందు) ఆహా ! మేము కృతార్థులమయితిమి.

రాజు—(చెవియిచ్చి) ఓహూ ! ఇది ధీరప్రశాంశముగ న్వరము. తపస్యులు కాఁబోలును !

(దావారికుండు ప్రవేశించుడున్నాఁడు.)

దావా—దేవా ! జయమగుఁగాక ! ఇద్దఱుఱుపికుమారులు వెలుపల నిలిచియున్నారు.

రాజు—అట్లయిన, వారి నాలస్యముచేయక లోపలికి దోడ్కొనిరమ్ము.

దా—వీరినివివచ్చెదను. (అనివెళ్లి ఋషికుమారులతోఁ జూడఁగించుచున్నాఁడు.) ఇటు, ఇటు పూజ్యులారా ! (ఇద్దఱును రాజునతోఁ జూచుచున్నారు.)

ప్రథ—అమ్మా! ఇయినమిత్తా లజ్జావంశముయ్యను
విశ్వసనీయముగా నున్నది! ఋషులకంటె వర్తిస్తున్నదాని రాజున
విప్లుండుట యుక్తమే. ఎట్లన్న—

చ. అరయేగ నర్వభోగ్యులుగు నా శ్రమమందిరండును, నిశ్శ్రమన్
వరచరిపాలనంబునఁ దపఃఫల మాంబపాలుగాంచు, నం
బరతలమంటు ఋష్యభీధ పావనరాజవదానుపూర్వమై
నరవరమిఱుఁ బాదంబుచారణగీరములందు మాటికె

ద్వితీ—గౌతమా! ఈపార్థివ్రుఁడు దేవేంద్రసఖుఁడయిన దుష్టం
తుఁడా?

ప్రథ—చూడేయేమి?

ద్వితీ—అట్లగుటచేత నేకదా?

చ. పురపరిపూరితీర్థభుజముల్ గల యారోఁడు శ్యామలాద్ధి యా
నరణముగాఁగఁ గల్గుమహిభారము నొక్కఁడె పూనుట ప్రమే!
నురయువకుల్ మరాహితలతోఁ ధలుపుట్టినచో జయార్థమి
వరకునభిజ్యకార్యకము వానపువ్వులముఁ గోరుచుండఁగన్.

ఇద్ద—(నమీసమునకువెల్లి) రాజా! నీకు జయమగుఁగాక!

రాజ—(హిమమండిలేచి) మీకు నమస్కరించుచున్నాను.

ఇద్ద—మీకు మేలగుఁగాక! (అని ఫలములు శానుకయిచ్చు
చున్నారు.)

రాజ—(నమస్కారపూర్వకముగా స్వీకరించి) మీయాజ్ఞ
కయి వేదియన్నాను.

ఇద్ద—మీరిక్కడనుండుటయా శ్రమవాసులతోగి మిమ్మొక్కటి
పొందించుచున్నారు.

రాజ—వారేమని యాజ్ఞాపించుచున్నారు?

ఇద్ద—పూజ్యులైన కర్ణమహర్షులు దగ్గఱలేనందున, రాజు
మీలు యజ్ఞమునకు విఘ్నముచేయుదురు. కాబట్టికొన్ని రాక్షసులు

మీరు సారథిద్వితీయులరై యా మాధవానిరై యుండి యాయా శ్రమమును సమాధమునగాఁ జేయవలయునని.

రాజు—నాకది యనుగ్రహమేకదా?

విదూ—(రహస్యముగా) ఇప్పుడీ ప్రార్థన యనుకూలమయినదే.

రాజు—రై వతలా! ధనుర్బాణసహితముగా రథమ్మును గొని రమ్మని సారథితో నావలుకులుగాఁ జెప్పము.

దావా—దేవా! జయమగుఁగాక! దేవరయాక్షాపించువల్ల చేసెద. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ఇద్ద—(హర్షముతో)

గీ. వినము పూర్వలమార్గంబు ననుసరించు

నీకు నియ్యది యుక్తంబు నిక్కువముగ;

నవని నావన్నరక్షణయాగమందు

దీక్షీతులు గారె పొరపుల్? ధీవిళాల!

రాజు—మీరు ముందుగా నడువండి. నేనును మీరెనుకనే వచ్చెదను.

ఇద్ద—రాజు! నీకు విజయమగుఁగాక! (అని నిష్క్రమించిరి.)

రాజు—మాధవ్యా! నీకుశకుంతలాదర్శనకుతూహలముగలదా?

విదూ—ప్రథమమున వెల్లువగాఁ బొటుచుండెనుగాని, యిప్పుడిరాక్షసవృత్తాంతముచేత నొక్కబిందువయినను మిగులదయ్యెను.

రాజు—నానమీసమున నుండువుగాని భయపడకు.

విదూ—ఎవ్వఁడునువచ్చి విఘ్నముచేయనియెడల, నేను నీరథమునకుఁ జక్రరక్షకుఁడ నయ్యెదను.

(దావారికుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

దావా—స్వామీ! జయమగుఁగాక! రథము సిద్ధముగానంతే దేవరారు విజయం చేయుటను గోరుచున్నది. మఱియు రాజధాని

మండి యమ్మగారియాజ్ఞను బట్టుకొని కరభకుండు వచ్చియున్నాడు.

రాజు—(అదరముతో) ఏమి ? అమ్మగారు పంపినారా ?

దావా—అవును.

రాజు—అట్లయినఁ దీసికొనిరా.

దావా—అలాగే. (అని నిష్క్రమించి కరభకునితోడఁ బ్రవేశించి) — అదిగో రాజగారు. సన్నిధికి బొమ్ము.

కర—(దగ్గరకువెళ్లి) స్వామీ ! కుభమగుంగాక ! “ నేటికి నాలవదినమునందు పారణమానివేసి యువవానము చేయఁబోవు చున్నానుగాన, అదినమున దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవగునీవు దగ్గర నుండవలయు ” పని యమ్మగారు తమకాజ్ఞయిచ్చియున్నారు.

రాజు—ఇక్కడఁదవస్వీకార్యము; అక్కడగురుజవాజ్ఞ. రెండును దాఁటఁగూడనివే. ఇప్పుడేమి చేయుదును ?

విదూ—త్రిశంకునివలె సంతరాళమున నిలుపుము.

రాజు—నీవరిహాసము చాలింపుము ; నిజముగా నాకేమియుం దోఁచకున్నది.

ఉ. రెండును రెండుచోట్ల నొనరింపఁగఁ దగ్గవియకాటఁ గృత్యముల్,

రెండువిధంబుల న్నడిచెరించుచునున్నది నాకునియ్యడన్ ;

గొండనువచ్చికొట్టుకొని ఘూర్చిలి వెన్నఁకుఁ బాటునట్టియు

ద్వండనదీప్రవాహమువిధంబున నే నిపుడేమిసేయుదుఁ ?

(అలోచించి) సఖా ! అమ్మగారు విన్నను గుమారునిగానే పరిగ్రహించి యున్నారు. కాబట్టి నీవిక్కడనుండి కదలి, తవస్వీకార్య ముయొక్క ప్రాముఖ్యమును నివేదించి, యమ్మగారికిం బుత్రకృత్యమును నిర్వహించవల్సివచ్చును.

విదూ—నేను రాక్షసులకు భయపడితిని గణించెదవుమిగా.

రాజు—(చిలువపుతో) మహా బ్రాహ్మణుడవు. నీకుభయము
గలదని యెట్లునంభాదించవచ్చును ?

విదూ—అట్లయిన, రాజుగారితమ్ముఁ జేప్రకారముగా వెళ్లఁ
దగునో నేనాప్రకారముగా వెళ్లెదను.

రాజు—తపోవనమునకు బాధకలుగకుండుటకయి నాపెంట
వచ్చినవారి వందఱిని నీతోడం బంపెదను.

విదూ—అట్లయిన, నేనిప్పుడు యువరాజనయితిని.

రాజు—(మనసులో) ఈ బ్రహ్మచారి చపలుఁడు. అంతపుర
ములో నొకవేళ నాకోరిక తెలుపునేమా ! కానిమీమాప్రకారముగాఁ
జెప్పెదను. (అని విదూషకుని చేయిపట్టుకొని ప్రకాశముగా) మిత్రుఁ
డా ! మహర్షులయెడఁ గలగౌరవముచేతనే నేనాశ్రమమునకు వెళ్లు
చున్నానుగాని నిజముగాఁ దాపనకన్య యగుకకుంఠలయందు నా కభి
లాష లేదునుమా.

గీ. కవఁగ మవమేడ ? యజ్ఞాతకామయగుచు
నరిగ మృగశాబములతోడఁ బెరిగివట్టి
ముగుడ యిదియేడ ! పరిహాసమునకు నేను
బలుకుమాటలు నిజమని తలఁపవలదు.

విదూ—అలాగే.

రాజు—నయస్యా ! నీవు నీకార్యమునం బ్రవర్తిల్లుము. నేనును
దపోవనరక్షచార్గ మక్కడకు వెళ్లెదను.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

అభిజ్ఞాన

శాకుంతలనాటకము.

కృతీయాంకము.

రంగము—తాపసాశ్రమము.

(దర్శకులు చేతఃబట్టకొని కన్యాశిష్యుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

శిష్యుడు—(అలోచించి విస్మయముతో) అహ! దుష్టాంశమహా
రాజా మహానుభావుడుగదా! పూజ్యుడైన యాతఃశ్రామపదమును
ప్రవేశించిన మాత్రముననే మాకర్మానుష్ఠాపములు నిరపాయముగాఁ
జెల్లినవి.

గీ. భయదహంశారమోయనఁ బరఁగునింటి

నారశబ్దముచేతనే దూరమునను

విఘ్నములఁ బారదోలుచు వెలయినతఁడు,

బాణసంధానకథ యేల పలయునింక?

వేదికమీఁదఁ బఠించుటకయి యీదర్శకులను ఋత్విక్కులనిమి
త్తము నేనుదీసికొనిపోవలెను. (కొంచెమునడచిచూచి, తాళమునందు)
ప్రియంబదా! ఈయశీరాసులేపనమును మృణాలములతోఁ గూడిన
వడ్డుపత్రములను నీవెవనిమిత్తము కొనిపోవుచున్నావు? ఎండఁబడుట
చేర శకుంతల మిక్కిలి యుష్ణస్థయైయున్నదా? ఆమె శరీరసంతాపని
వారణార్థమా! అట్లయిన శీఘ్రముగా చికిత్సచేయుము. ఆమె కులపతి
యగు కన్యనిరెండవప్రాణముగదా! నేనును వితానయాగముయొక్క
కౌశలిజలము నామెకొఱకు గొరమిచేతి కిచ్చెదను. (అని నిష్క్రమిం
చుచున్నాడు.)

ఇది చిష్కంభము.

(తరువాత మన్మథావస్థనటించుచు రాజు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

రాజు—(నిట్టూర్పువుచ్చి యాలోచించుచు)

గీ. ఎఱుంగు దవఃప్రభావ; మాయించువదన

కడుఁబరాధీనురాలని యెడఁదనాకుఁ

దెలియు; నట్లయ్య మనసు నొలలనమోడి

నుండి మఱలించుకొనఁజాల కున్నవాడ.

(మదనబాధనిరూపించి) పూజ్యుడైన యోపుష్పస్తుతా!

నీవును జన్మదుఃఖము విశ్వసనీయులుగాఁ గనఁబడుచు, కాముకజనులను
మోసపుచ్చుచున్నాడు. ఎట్లన—

ఉ. భూతలమందు నీడయినపుష్ప శరత్వము, నీరజారిచా

శీతకరత్వముగా, మదన! చెడ్డ యనత్యములయ్యె మాయెడన్;

శీతకరుండు నివ్వలను జమ్మగఁజొచ్చె హిమాంశుపాళితే;

నీతటి వజ్రపారముల నీవునొనర్చెను పూవుటమ్ములన్.

ఓభగవానుడా! కామదేవా! నీకునాయెడఁ గనికరములేదా?

(మదనబాధ నిరూపించి) పుష్పయుధుడవైన నీకీర్తిక్షత్య మెట్లుకలిగి
నది? అ! తెలిసినది.

గీ. వసధిలోపల బాడబవహ్నిఁబోలె

హయనిశోపాగ్ని నీలోన నడఁగి యుండు;

నల్లు గాకున్న, బూడిదయైననీవు

తెచ్చె నగుచెల్లు ముముజోటివిరహజ్వలకును?

అట్లుకాదు.

క. మరుఁడు పదా నాహృదయముఁ

గరమును బాధించుచున్నఁ, గామినికొరకే

శరము లడలించుఁ గావునఁ

లరమాపుడతండు నాకుఁ బరికింపంగక.

భగవానుడవైన కండయ్యడా ! ఈ ప్రకారముగా నుపాలంభి
వలయుచున్నను నీకు నన్నుఁగూర్చి పరితాపము కలుగకున్నది !

గీ. ఎప్పుడు సంకల్పకరముల నీవనంగ!

వడిగ నాచేతఁ బోషింపఁబడితికానఁ

బూని చావ మాకర్ణాంతముగనులాగి

బాణమోక్షంబు నాపై నె వలయుఁజేయ.

(భేదముతో కొంచెము నడచి) యజ్ఞకర్మ పరిసమాప్తి నొంది
నందున నదన్యులచే వీడుకొల్పబడిన నేను విరహవీడ నొందిన యీ
తండము నెట్లు విసోదింపఁజేయుదును? (నిట్టూర్చునిడిచి) ఇప్పుడు
ప్రియురాలిదర్శనమునకంటె నాకు శరణ్యమన్యమేదియులేదు. కాఁబట్టి
యామెనే వెడకెదను. (సూర్యునివంకఁజూచి) ఈయుగ్రమైసయెండ
వేళను లతావలయసంపన్నములైన మూలినీతరములయందు శకుంతల
ప్రాయశముగా చెలికత్తెలతోడ విహరింపఁబోవుచుండును. అక్కడకే
వెళ్లెదను. (నెగ్గిచూచి) ఈబాలపాదపవబ్బులనుబట్టి యాకోమ
లాంగి యిప్పుడే వెళ్ళినదని యూహించెదను. ఎట్లన—

గీ. అవిగో ! నాయుంతిచేతఁ గోయంగఁబడిన

పూల బంధనకోశముల్ మొగుడ వింక ;

చాలఁ గివలయచేదముల్ పాలుగారు

చివటఁ గన్పట్టుచున్నవి మృదువుగాను.

(స్వర్ణసుఖము నిరూపించి) అహ ! ఈ ప్రదేశము మహత్తర
మయినగాలిచే మనోహరముగా నున్నది!

గీ. తోయజాతసువాసనతోడఁ గూడి

మూలినీతరంగజలకణాళిఁ బాల్చి

యనిల మిచట గాఢాలింగనార్తమయ్యెఁ

గామక వృ మడియాంగకముల కిప్పుడు.

(నడచిచూచి) నిజముగా శకుంతల ప్రభు చెట్లచేఁ జాట్లఁబడిన
యీలకామండవమునందు నన్నిహితురాలయి యున్నది. అట్లేవా—

గీ. ఇవిగో ద్వారముకడఁ జెల్లయిమకలోన

జఘనబారంబునను వెన్నఁ జాలలోఁతు

గాను ముందుప్రక్కను నెత్తుగాను నున్న

శ్రీత్రయదుగుజాడలు కనుంగొనఁగవయ్యె.

కాఁబట్టి చెట్లచాటుననుండి చూచెదను. (వెళ్లి, ఆప్రకారముగా
చేసి సంతోషముతో) ఆహా! ఇచ్చడు నేత్రసాఫల్యము కలిగినది!
నామనోరథ ప్రియతమురాలయిన యీమె కుసుమాంతరాళిలాపట్టము
నధికయించి పలులచే నేవీంపఁబడుచున్నది. కానిమ్ము. వీరియేకాంత
పుమాటలను వినియెదను. (అని చూచుచు నిలుచున్నాఁడు.)

(అచ్చడుయధోక్తవ్యాపారయగుశకుంతలసఖులతోప్రవేశించుచున్నది.)

సఖులు—(విసరుచు వన్నేహముగా) సఖీ! శకుంతలా! నీకీ
తామరాకులగాలి హాయిగానున్నదా?

శకుం—చెలులారా! ఏలవినరెదరు?

సఖు—(విహదమునుపటించి యొకరినొకరు చూచుచున్నారు.)

రాజు—పూజ్యురాలయిన శకుంతల మెంతయు నవస్థచిత్తు
రాలుగాఁ గనఁబడుచున్నది. (ఆలోచనతో) అది యాతవదోషమో!
మదనదోషమో! ఈరెంటిచేతనునని నాకుఁదోచుచున్నది. సందేహ
మెందుకు?

చ. ససములయం దుశీరమును జాతీనయట్టిమృగాశహారమున్

బానర లతాంగీమేను కడుఁబొల్పరియుండియు శోభచెందెడుకా :

జనరు నిదాఘమనృధులతాడునఁ దాపముకుల్యమాచు ; నై

నను నిటాసోయగం విడుగుణం బలగ్రీష్మమునందు లేకటక.

ప్రియం—(రహస్యముగా) అసూయా! ఆరాశేంద్రుని
యొక్క ప్రథమదర్శనము మొదలుకొని శకుంతల గాఢానురాగము

చేత పెరిగినందుచున్నది. అతనినిమి క్షముననే యీహె కితాపము కలుగుచున్నదాదేమి ?

అన—సఖ ! నాకును మనసునం దీశంకయే కలుగుచున్నది. కానీ, ఇప్పుడేమెనడిగెదను. (ప్రకాశముగా) చెలియా ! నిన్నొక్కటి యిడుగవలసియున్నది. నీకు సంతాప మధికముగా నున్నదిగదా ?

రాజు—ఇప్పుడు చెప్పకతీరదు.

గీ. చంద్ర కిరణంబులనుబోలె నృచ్చమైన
యీహెనుమృగాశహారంబు లిప్పుడుకరము
నవిగొ నలుపెక్కి దుస్సహమైనయట్టి
గ్రీవమును దెల్పుచున్నవి కేవలమును.

శకుం—(పూలపాన్పునుండి పగములేచి) సఖ ! ఏమి తెలియు గోరెదవు ?

అన—సఖ ! శకుంతలా ! కామవిషయమైన వృత్తాంతములకు నీకు మే మరమరలేని వారముగదా ? పురాణేతిహాసములయందు విరహముల విషయమయి విన్నయవస్థ యిప్పుడు నీయందు నాకుఁ గనఁబడుచున్నది. నీకీయాయాన మెందువలనఁ గలిగినదో చెప్పు. వికారకారణము యధార్థముగాఁ చెలియక ప్రతిక్రియ కారంభింప రాదుకదా ?

రాజు—నాకుఁబుట్టినయూహయే యవసూయకును. గలిగినది.

శకుం—(తనలో) నాకాయాపము బలముగానున్నది. అయినను ఏరికి వేగిరము తెలుపుటకు శక్తురాలను గావన్నాను.

ప్రియం— సఖ ! ఈమెచెప్పినది బాగుగనున్నది. నీవ్యాధినేల యుపేక్షచేసెదవు ? నీవునానాటికి చిక్కుచున్నావు. లావణ్యసహిత మయిన ఛాయయొక్కటియే నిన్ను విడువకున్నది.

రాజు—ప్రియంవద సత్యమేపలికినది. అవును.

శ. మొగమునఁ జెక్కులెండె; గుచముల కణిసత్వము కూలెఱొమ్మునన్;
పగచెడిసోలె నెన్నడుము; పంగనుభూఁపులు; మేనుపాండవరం

కృతీయోగము

బగుచుఁదనర్చె నియ్యవతి యాకులుకొప్పిలి గాలిపోకతో

తగియెడుమాధవీతవిధంబున, దర్పక కావబాధచే

నగవడె శోచనీయులు బృహత్ప్రియదర్శన యాచు నెంతయున్.

శకుం—(లజ్జతో) సఖ! మీకుఁ జెప్పక మఱియెవ్వరికిఁ
జెప్పదును? మఱియేల చెప్పవందురేని, ఇప్పుడుచెప్పిన మీ మూఁ
యాన పెట్టినదాన నగుచును.

సఖు—అందుచేతనే నిన్నింత నిర్బంధపెట్టుచున్నాము. దుఃఖ
మును చెలులు పంచుకొన్నప్పుడుగదా వేదన నహ్యాముగానుండును?

రాజు—

చ. సమసుఖదుఃఖలై పరఁగుసారసనేత్రలు తన్ను వేఁడుటకొ
నుముఖత హృద్గతార్తికథ నుండరి తెల్పక మానదింక; నే
త్రములటువిప్పి యాకమెయిఁ దల్పితి పట్టుట నన్నుఁజూచివన్,
హిమకరనన్నిభాన్య యిపుడేమనునో విన భీతిపుట్టెడున్.

శకుం—(లజ్జతో) ఈతపోవనరక్షకుఁడయి వచ్చినరాజేంద్రు
జెప్పడు నాదృష్టి పథమునఁబడెనో—(అని సగముచెప్పి లజ్జ నటించు
చున్నది.)

సఖు—ప్రియసఖ! చెప్పు చెప్పు.

శకుం—అప్పటినుండియు నాతనియందలి యభిలాష చేతనే
యిటువంటియవస్థ పాలై నదానను.

రాజు—(హర్షముతో) చిరకాలమునకు వినఁదగినమాట
వింటిని.

గీ. జంతువిరతికి గ్రీహ్లావసానమునను
జలధరశ్యామమగు దివసంబుఁబోలె,
నించువిలుకాఁడె నాతాపహీతువయ్యు
నతఁడొ కాపనిపారకుఁ జయ్యె నిపుడు.

శకుం—మీఁది యీనుమతమయ్యేనేని, అరాకేంద్రుడు నా మొదల దయచూచుమార్గము చూడుడు. లేకున్న నీక నాకు నీళ్లు నిడువును.

రాజ—ఇది యాలోచించి చెప్పినమాటకాదు. కాముకుల శిష్యుడును వివేకముండదుగదా ?

ప్రియం—(రహస్యముగా) అనమాయా! దీనికి కామ మతిదూరము వల్లినది. ఇతః గాలహరణమున కోర్వః జాలదు. ఈమెమనసు నం దగిలినవాడు పూరువంకభూషణుడు. కాబట్టి యీమెయభిలాష కొనియాడఁదగివడే.

అన—(రహస్యముగా) చక్కఁగాఁ జెప్పినావు.

ప్రియం—నళ! మేలు! నీకుఁ దగివకోరిక కోరినావు! మహా నది రక్షాకరమును విడిచి మఱియొక్కడచేరును ?

అన—ఎలమానితప్ప దిగిర్చిన మాధవీలతకుఁ దగినవృక్షము మఱియేదియున్నది.

రాజ—విశాఖ చంద్రకళ నచునరించునేని, అందు చిత్రమే మున్నది ?

అన—మనచెలియొక్క మనోరథమును శీఘ్రముగాను గూఢముగాను నమకూర్చుట కిప్పుడేమియుపాయము ?

ప్రియం—శీఘ్రముగా చేయవచ్చునుగాని గూఢముగా చేయుటచూర మాలోచనీయము.

అన—ఏల ?

ప్రియం—ఓసీ ! అరాకేంద్రుఁ డీమెయందు ప్రేమాస్పదములైన చూపులచే నభిలాషను గనఁబఱుచుచు నిష్కల్గును నిద్రలేకపోవుటచేతఁ గృశించినట్లు గనఁబడుచున్నాడు.

రాజ—(తన్నుఁజూచుకొని) నిజముగా నేనట్టివాడనే యిందు నాడను. అర్థమగదా ?

చ. ఉరవగులోనికాపమున నుష్టములై ప్రతిరాత్రియున్ భుజో
పరిః గనుక్రేవలం దొరుగుబాష్పములన్ ముగిశాంతిమాయులు
గరుకడియంటు బ్యాలరికకాయల నించుకనిల్చి బాటఁగా
మరి మనికట్టునుండి పలుమాటును బై కగఁద్రోయినయ్యెడున్

ప్రియం—(అలోచించి) చెలీ ! శకుంతల నాతని కొకమదనశీఘ్ర
ప్రాయనిమ్ము ? దానిని పూవులలోఁజెట్టి దేవతాప్రసాద మునుమిషశేత
నాతనిచేతిలో నుంచెదను.

అన—అనాయాపకర మయినయాయుపాయము నాకెంతో
యనుకూలముగా నున్నది. శకుంతల యేమనునో !

శకుం—మీయాజ్ఞ కన్యవిధముగాఁ జేయఁగలుగుదునా ?

ప్రియం—అట్లయిన మృదుపదములతో నొకపద్యమును రచిం
చుట కాలోచింపుము.

శకుం—చెలియా ! అలోచించెదనుగాని, అతఁ దాదరింపఁజే
మోయని నాహృదయము కంపమొందుచున్నది.

రాజ—ఓసీపిఠికానా !

ఉ. ఎవ్వఁడు నిన్ననాదరణ మింక నొనర్చునోయంచు నుంచెదో,
జవ్వని ! యాతఁడీళ్లు నరప న్నినుఁగోరుచు నున్నవాఁడీటన్;
క్రొవ్వున నెవ్వఁడైన నీరిఁగోరిన వచ్చును రాకపోవుఁ; దా
నెవ్వని లక్ష్మి వేడు నతఁ డీగొనకుండునె యెన్నఁడనియున్ !

ప్రియం—ఓసీ ! నీసౌందర్యము నవమానించు కొనుచు
న్నావు. శరీరకాపమును ఇల్లపఱచెడు శరత్కాలపు వెన్నెల నెవ్వఁడు
బట్టచాటుపెట్టుకొని వారింపఁజూచును ?

శకుం—(చిలునవ్వుతో) ఇప్పుడు మీయాజ్ఞకు బద్ధురాల
నయ్యెదను. (అని కూరుచుండి యాలోచించుచున్నది.)

రాజు—ఇది మంచినమయము. కన్నులతొప్పవేయక యివ్వడు
ప్రియురాలిని జూచెదను. అదిగో,

గీ. వద్యము రచించుచున్నయావద్యనయన
బామలు పైకెత్తి చింతించు ముద్దుమొగము
పులకితము లైనయట్టి కపోలములను
దెలుపుచున్నది నామీఁదఁ గలుగువలపు.

శకుం—నభీ! నేనొకగీతము నాలోచించితిని. వ్రాయుటకుఁ
దగిన సాధనములు చావున నేవియు లేవు.

ప్రియం—ఇదిగో చిలుకపొట్టవలె మృదువుగా నున్నయీ
తామరాకుమీఁద గోళ్లతో నక్షరములను వ్రాయుము.

శకుం—(చెప్పినప్రకారముగాచేసి) చెలులాగా! దీనియర్థము
చక్కఁగా పొసఁగియున్నదో లేదో వినుండి.

నఖు—అవహితలమయి యున్నాము.

శకుం—(చమపుచున్నది.)

గీ. ఏడువృద్ధయంబు లేకంబు నే నెఱుంగ ;
కాయజుఁడు నిర్దయుండుని రేయిఁబగలు
నకట! నీపొందుకోరునాయంగకముల
నొకటఁ దపియింపఁజేయుచు నున్నవాఁడు.

రాజు—(చెటుక్కున చెంతఁజేరి)

గీ. ఉవిద! మరుఁడు నిన్ దపియించుచున్నవాఁడు ;

కాని, సరిగ నన్ దహియింపఁగానె చొచ్చె ;

దివస మల్లకళాఁకు బాధించునంత

ప్రీత్యముగఁ గుముద్వతిని బాధించునెట్లు ?

నఖులు—(చూచి హర్షముతోలేచి) అదికీఘ్రులభిమనోరదుఁడ
వై ననీకు స్వాగతము.

శకుం—(లేవఁజోపుచున్నది.)

రాజు—అయూష ముక్కరలేదు.

గీ. విరులశయ్యను బొరలియు, వేగముగను
వాడులిసఖండములకావితోడఁ దగియు,
ప్రభులవరితావభరమునఁ గ్రాఁగునీడు
తనుతరాంగము లుపచారమునకుఁ దగవు.

అన—దేవరవా రిక్కడ శిలాతలమున దయచేయవలెను.

రాజు—(కూరుచున్నాఁడు.)

శకుం—(లజ్జకలదియై యున్నది.)

ప్రియం—మీయిరువురకుం గలయన్యోన్యమురాగము ప్రత్యక్షమే. అయినను నభిన్నేహము నన్నుఁ జెప్పినదానినే మరలఁ జెప్ప నట్లు పురికొల్పుచున్నది.

రాజు—కళ్యాణీ! దాఁచవలదు. చెప్పనివృత్తుగలదానిని చెప్పకుండుట వరితాపమును పుట్టించును.

ప్రియం—రాజు తనదేశములోని యావన్నులయినవారి దుఃఖోపశమనము చేయవలయును. ఇది మీధర్మముకదా!

రాజు—అంతకంటె నుత్కృష్టధర్మములేదు.

ప్రియం—అట్లయిన మాప్రియపతి నిన్నుగూరించి కామదేవునిచే నిటువంటియవస్థ పొందింపఁబడినది. కాఁబట్టి యనుగ్రహించి దీని బ్రతుకు నిలువఁదగును.

రాజు—ఓశుభాంగీ! ఈ ప్రార్థన మీయిరువురకును సామాన్యము. నర్వవిధముల నాకిది యనుగ్రహము.

శకుం—(ప్రియంవదనుజూచి) చెలీ! అంతఃపురవధూవిరజా ముచేత నంతాపిండుచున్న రాజశ్రేష్ఠుని నీనెలనిర్బంధించెదవు?

రాజు—

1. నాదుహృదయస్థురాలవై నాతి ! నీవు
నను సనన్యవరాయణు సన్యగతిని
దలచితేనియు, స్మరబాణతతులఁ గొట్టఁ
బడియు నీవాశ్యహతిఁ గొట్టఁబడుకు మరల.

అన—మిత్రుడా ! రాజులుబహుశాంతాప్రియులని వినుచుం
డుము. కాబట్టి మాప్రియనని బంధుజనులకు దుఃఖము కలుగకుం
డునట్లుగా నాదరింపుము.

రాజు—కళ్యాణీ ! పెక్కుమాటలేల ?

క. బహుశాంత లయిన మత్కుల

మహా ప్రతిష్ఠాకరములు మఱిరెండె యగున్—

రహిసి నముద్రశనయగు

మహియును, మీనెచ్చెలియగు మహిళామనీయున్.

నఖు—మేము సంతుష్టిపొందినారము.

ప్రియం—(దృష్టిసారించి) ఆనసూయా ! ఇదిగో ! ఈవంక
దృష్టినిగిడించుచు వేడుకతో లేపిల్ల తల్లి నేలాగున వెదకుచున్నదో
చూడు. దానిని తల్లితోఁగూర్తమురమ్ము. (అని యిద్దరును వెళ్ళి
పోవుచున్నారు.)

శకుం—నఖుతారా ! నేనపహాయురాల పడుదును. మీలో
నొకరు నాయొద్దకురండు.

నఖు—భూమిశంతకు రక్షకుఁడయినవాడే నీచెంతపహాయుఁ
డుగానున్నాడు.

(అని వెళ్ళుచున్నారు.)

శకుం—హా ! నఖు లెట్లు వెడలిపోయిరి !

రాజా—నీకుఁగ్రంథమందుకు ! ఈ సేవకణముఁడు నీచమీషము ననే యున్నవాఁడు.

ఉ. చల్లనిదై శ్రమం బడఁవఁ జాలినతామరపాకువీవనల్
మెల్లనఁ గొంచు వీచుచునొ మిక్కిలి శీతలమైనవాయువుగా ?
సల్లలితాదురాబ్జపద్మకంబును నీచరణద్వయంబు నో
వల్లవపాణి ! నాతోడలపై నిడి హాయిగఁ బట్టువాడవో ?

శకుం—చూపనీయులై న వారియెడ నవరాధము చేయఁజాలను.

(అని లేచి వెళ్లఁజొచ్చుచున్నది.)

రాజా—సుందరీ ! ఇప్పు డెండ చల్లారలేదు. నీకరీరస్థితియు నీ లాగుననున్నది.

క. నలినీదళకల్పితమై

వెలయుకుచావరణమున్న విరిపానువు ని

మ్ముల విడిచి యెండలో నెట

కలఘృక్మశాంగములతోడ నరిగెడ వబలా ?

(అని బలవంతముగా నామెను మరల్చుచున్నాఁడు.)

శకుం—పారవా ! సౌశీల్యమును గాపాడుము. మున్నఘటితము చాలనై నను నేను స్వతంత్రురాలను గాను.

రాజా—బేలా ! గురుజనులవలనిభయము విడువు. ధర్మవేత్త యుఁ బూజ్యుఁడునగు కులపతి యిందునకయి నీయందుఁ దప్పవేట్లఁడు. ఇంటియితాడు.

గీ. పడఁతి ! రాక్షసి కన్యలు పలుపురిలను

వలచి గాంధర్వవిధిచేత వలయువారిఁ

బరిణయింబయి తముఁగన్నవారిచేతఁ

బాగడఁబడిరని వినలేక పూర్వమందు ?

శకుం—అర్యా ! ఇప్పుడు నన్ను విడువఁడు. మరల పథివనలఁ గని యనుమతంబు వజసి వచ్చెద.

రాజ—అలాగుననే విడిచెదను.

శకుం—ఎప్పుడు ?

రాజ—

గీ. లలన ! యవరిత్రతముఁ గోమలంబు నై ప

క్రొత్తపూఁదేనె భృంగంబు క్రోలినట్లు

నీయనుగ్రహమునఁజేసి నేనొకింత

తవిలి సీయధరసుధను ద్రావుపిదప.

(అని యామె ముఖము నెత్తఁబోవుచున్నాఁడు.)

శకుం—(నాట్యముచే మోము త్రిప్పకొనుచున్నది.)

(తెరమటుఁగున)

ఓచక్రవాకకాంతా ! నీపహచరుని విఘ్నోనుము. రాత్రి సమీపించుచున్నది.

శకుం—(అలకించి తొట్టుపాటుతో) ఓవారవా ! సందేహము లేదు. నాదేహస్థితిని దెలిసికొనుటకయి పూజ్యురాలయిన గౌరవి యిచ్చటికి వచ్చుచున్నది. అకొమ్మలచాటున దాఁగియుండుము.

రాజ—అలాగుననే. (అని దాఁగుకొనుచున్నాఁడు.)

[అంతచేత పాత్రమునుబట్టుకొని గౌరవియు సఖులును ప్రవేశించు చున్నారు.]

సఖ—అమ్మా ! గౌరవి ! ఈలాగు. ఈలాగు.

గౌర—(శకుంతలవద్దకువచ్చి) బిడ్డా ! కాఁక నొందిననీదేహము చుట్టుకగా నున్నదా ?

శకుం—అమ్మా ! కాఁక నాకిప్పుడు విశేషముగానున్నది.

గౌత.—మంత్రించిన యాదర్శోదకముచేత నీశరీరము స్వస్థ
వదాను. (అని శేకుంఠల శిరస్సుమీఁదచల్లి) ఓబిడ్డా ! ప్రోద్దువాయి,
చున్నది. వర్ణకాలకు వెళ్లుదము రమ్మ. (అనిలేచుచున్నాడు.)

శేకుం.—(మనసులో) హృదయమా ! మొదటనే యవాయాన
ముగా నం ప్రాప్తమయిన మనోరథమునందును విజితనమును విడువ
వైతివి. ఇప్పుడుమించెనని పశ్చాత్తాపవడుచున్న నీకు సంతాపమెట్లు
పోవును ? (మఱియొక యడుగు నడచి ప్రకాశముగా) సంతాప
మును బోగొట్టెడి యోధివెగుంపా ! మరలివచ్చి నిన్నునుభవించు
టకు సెలవువేడెదను.

(అని దుఃఖముతో చెలులతోఁ గూడ నిష్క్రమించినది.)

రాజు.—(పూర్వస్థానమునకువచ్చి నిట్టూర్పువిడిచి) అహ ! అభీ
ష్టితకార్యసిద్ధికి విఘ్నములెన్నియైనను దటస్థించునుగదా !

గీ. మాటి కథరంబు ప్రేక్షతో మాటికొనుచు

నడ్డగింపుమాటలను విహ్వలతఁజూపి

మూఁపునంకఁ ద్రిప్పినకల్పితుఁడుమోము

లేవనెత్తియు ముద్దిడలేకపోతి !

నేనివ్వు చెక్కడకుఁబోవుదును ? ప్రియురాలనుభవించి విడిచిన
లతావలయములుగల యిక్కడనే ముహూర్తమాత్ర ముండెదను.

(అంతటనుజూచి)

మ. ఇది యాకన్నయ మున్ బరున్నశిలపై నింపొందుపూశయ్య ; ఇది

య్యది గోటన్నభిసదళంబువయి వ్రాయంగన్నసల్లభ ; య

ల్లదిహస్తంబుననుండి జాతినలినాలంకార ; మీక్షించియున్

గడలంజాలను శూన్యవేతనలతాగారంబునందుండియున్.

[తెరమీటుఁగన]

పీర్వా !

శా. సాక్షుంశాలమునందుఁ జేయఁదగుభావ్యద్యజ్ఞకర్మోత్కరం
బాయారీతుల సాగుచుండఁగను సంధ్యామేఘుదిత్రంబులై
యాయుగ్నిప్రభనొప్పు వేదికడ సత్యంతోగ్రరాత్రించర
చ్ఛాయల్ పెక్కు బహుప్రకారముల సంచారంబుగావించెడుకా.

రాజు—ఇదే ఇదే వచ్చుచున్నాఁడను.

(అందఱు నిష్క్రమించిరి.)

ఇది తృతీయాంకము.

౨

అభిజ్ఞాన

శాకుంతలనాటకము.

చతుర్థాంకము.

రంగము—ఋషివనము.

(అవ్వకు పూలుకోయుట నభినయించుచు అనసూయయు,

ప్రియంవదయు ప్రవేశించుచున్నారు.)

అన—ఓసీ! ప్రియంవదా! మనశేకుంతల గాంధర్వవివాహ విధిచేత తగినభర్తను బరిణయమయినదని నామనస్సునకు సంతోషముగానే యున్నదికాని యిది యొక్కటి యూలోచింపవలయును.

ప్రియం—ఏది?

అన—ఇవ్వడారాజేంద్రుడు యజ్ఞము పరిసమాప్తినొందించి ఋషులచేత వీక్షకొల్పబడినవాడయి తనపురమును బ్రవేశించి యంతఃపురము చూచినతరువాత నిక్కడి వృత్తాంతమును తలపెట్టునో తలపెట్టఁజో!

ప్రియం—అవిషయమున దిగులాండకుము. అటువంటియావ విశేషము గుణభావముగానుండదు. ఇంక నేమంటివేని, ఇవ్వడివృత్తాంతమును విని కణ్వమహాముని యేమిపెలవిచ్చునో తెలియదు.

అన—అయిన యభిమత వెట్లుండునో నే నెఱుఁగుదును.

ప్రియం—ఎట్లు?

అన—యొడటినుండియు గుణవంతునగు గన్య నీయివలయు ననియే యాయనవంకల్పము. అదిదైవమే నమకూర్చి నవ్వడు. శారనాయాసముగాఁ గృతార్థులగుదురు.

ప్రియం—(పూలబుట్టను చూచి) చెలియా! ఈకోసినపూవులు దేవతాపూజకు చాలునుగదా?

అన—మఱియు మనము ప్రియసఖయైన శకుంతలయొక్క సాభాగ్యదేవతకుఁగూడ పూజచేయవలెను.

ప్రియం—అప్రశు. (అని మరల పూలుకోయుచున్నాడు.)

(తెరమటుఁగున)

ఓహూ! ఇదిగో నేను వచ్చినాఁడను.

అన—(ఆలకించి) సఖీ! అతిథిమాటబాగున నున్నది.

ప్రియం—శకుంతల పర్ణశాలయొద్దనేయున్నది. (అలోచించి) కాని నేఁడామెమనను మాత్రము మఱియొకచోట నున్నది.

అన—అట్లయిన, పూవు లింతేచాలును. వెళ్లుదమరమ్ము.

(అని యిద్దఱును నడిచిరి.)

(మరల తెరమటుఁగున)

ఓసీ! అతిథిని బరాభవించితివి!

గీ. ఎవనినా తదేకచింతతో నెంచుకొనుచు,

నెదుటచున్నతపోధను నెఱుంగవు నను;

మగుడఁ దెల్పిన నతఁడు నిన్ మఱియెఁగాక

మత్తుఁ డెడ వెన్క పనిమాట మఱచునట్లు.

ప్రియం—అయ్యో! అప్రియమే సంభవించినది! పరభ్యాసముచేత శకుంతల పూజార్హులైనయెవ్వరియెడలనో యపరాధము చేసినది. (ముందువంకఁజూచి) అదిగో ముక్కుననే కోపముండుదుర్వాస మహర్షి. అతఁడిప్రకారముగా శపించి దుర్వారకోపముతో మహావేగముగాఁ బోవుచున్నాఁడు. అగ్ని లేక దహించుటకు మఱియెవ్వఁడ శక్తుఁడగును?

అన—ప్రియంవదా ! నీవుపోయి పాదములమీఁదఁబడి యా తని మరలించుము. ఇంతలో నే నర్హోదకమును గొనివచ్చెదను.

ప్రియం—అలాగే. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

అన—(ఒకయడుగునడచి తొట్టుపాటుతో) అయ్యో ! తొం దరపడి నడుచుటచేత పుష్పచాత్రము నాచేతిలోనుండి పడిపోయి నది ! (అని పూవులను పోగుచేయుచున్నది.)

ప్రియం—(మరలవచ్చి) నభ ! పృథ్వామంటిలుడయిన యతఁ డెవ్వరి ప్రార్థన నంగీకరించును ? అయినను, అతని నెట్లో కొంతనడ యునిగాఁ జేసివచ్చితిని.

అన—(చిలునవ్వుతో) అతనియెడ నదియు గొప్పయే. చెప్ప.

ప్రియం—ఎంత ప్రార్థించినను మరలకున్నప్పుడు నే నిట్లు విన్న విందితిని—“దేవా ! ఇది ప్రథమ మగుట విచారించి మీతపః ప్రభావ మెఱుంగని యిబ్బడిమెడఁ గలయియొక్కయపరాధమును ధీమింపఁ దగును.”

అన—తరువాత. తరువాత.

ప్రియం—తరువాత నతఁడు—“నావచన మన్యథాకాఁగూడ దు. అయినను, ఆనవాలుగానిచ్చిపోయినయాభరణమును జూపఁగానే కావవిము క్తియగును.”—అని పలికి తనంత సంత్సర్హుడయ్యెను.

అన—ఇప్పు డూఁడిలి యుండవచ్చును. ఆ రాశేంద్రుఁడు తానువెళ్లనప్పుడు స్మరణార్హమగునని తనపేరుచెక్కినయుంగరమును స్వయముగానే శకుంతలచేతికిఁ జెట్టినవాఁడు. కాబట్టి తగినయుపాయ ము శకుంతలచేతిలోనే యున్నది. మనమింక దేవకార్యమును నిర్వర్తిం తము రమ్ము. (అని నడుచుచున్నాడు.)

ప్రియం—(చూచి) అవసూయా ! ముఖమెడమచేతిపై ముఱుగు కొని చిత్తకుపుటామ్మవలె మనప్రియసఖ యెట్లున్నదోచూడు. మగని

నిూది చింతచేతఁ దన్నుఁదానే యెఱుంగకున్నది. ఇఁక సరిధివిషయమునఁ జెప్పనే ?

అన—ప్రియంవదా ! ఈవృత్తాంతము మనయిద్దఱిసోటనే యుండవలయునుజూచి. స్వభావమృదులయైన ప్రియనఖని రక్షింపవలయునుగదా ?

ప్రియం—వవనూలికను వేడిసీగ్లతో నెవ్వఁడుతడుపును ?

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించిరి.)

ఇది విష్కంభము.

రంగము—ఋష్యాశ్రమప్రాంతము.

[అప్పుడు నిర్దనుండిలేచి కణ్వశిష్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

శిష్యు—ప్రవాసమునుండి వచ్చినపూజ్యుఁడయిన కణ్వనిమగ్ని నన్ను వేళచూచి రమ్మని పంపెను. బయలువెళ్లి రాత్రి యెంత యవశిష్టమున్నదో చూచెదను. (అని కొంచెమునడచిచూచి) అయ్యో! తెల్లవాటిపోయెను ! అట్లేకదా ?

చ. మిక దెస నస్త్రైలమున కోపధినాథుఁడు పోవుచున్న వా

జొక దెస భాస్కరుం డుడయమొండె ననూరుపురస్సరంబుగా ;

నొక సమయంబునండె వ్యసనోదయముల్ గనె రెండం లేజముల్,

ప్రకటమఖంబు దుఃఖమును బ్రాణులకిట్లని తెల్పుకై వడిగ.

మఱియును,

గీ. సోముఁ డంతర్హితుఁడు గాఁగ కోభయెడలి

చూడనగు వల్ల కుముదిని సొబగుతూలి ;

వనితలకు వల్లభవియోగదనితమైన

దుఃఖములెకాని యర్థ్యంత దుస్సహములు ?

అన—(ప్రవేశించి తిరమాటన) ఈవిధముగా వివరములు మొఱుంగనియును మరలకును దెలిసియున్నప్పుడు, రాజ శకుంతలయొక్క జేసివది గొప్పయన్యాయము.

శిష్యు—ఇప్పుడు హేమానువేశ యయినదని గురువులకు వివరించెదను. (అని వెళ్లుచున్నాడు.)

అన—నాకిది తెలిసినను నే నేమిచేయఁగలను? నా కేమి చేయుటకును కాళ్లును జేతులు నాడకున్నవి. సత్యవంధుఁడు కాని యాతనియెడఁ దగులునట్లుచేసి మనచెలికత్తెను శూన్యహృదయును గాఁజేసెనుగనుక మన్మథుఁడిఁకఁ గృతార్థుఁడౌనుగాక! (అలోచించి) ఒకవేళ దుర్వాసునిశాపమే యతనికినుఱుపును గలిగించుచున్నదేమో! అట్లుగాకున్న, ఆరాజేంద్రుఁ డటువంటిబాపలు చేసి యింతకాలము లేఖనైన నేల వ్రాఱుకుందును? కాఁబట్టి యీయంగరము గుఱుతుగా నాతనికింపవలెను. ఎవ్వఁడును దుఃఖములపాలయ్యెడి యీరావన జనము నెవ్వఁడు మన్నించును? ప్రవానమునుండివచ్చిన తండ్రియైన కణ్వునకు శకుంతల దుష్కంతునిఁ బరిణయమై గర్భవతియైననంగతిని నివేదించుట కుద్యుక్తురాల నయినను, నానఖయెడఁ దప్పవట్లు నేమో యని విన్నవించఁ జాలకున్నాను. ఈవిధముగా మించినదానికి మన మేమి చేయఁగలము?

ప్రియం—(ప్రవేశించి హర్షముతో) నళి! శకుంతలయొక్క ప్రయాణోత్సవమును నకుపుటకయి త్వరగారమ్ము.

అన—నళి! అదియెట్లు?

ప్రియం—విను. నేనింతకమునుపు సుఖముగా నిద్రపట్టినదేమో యదుగుటకు శకుంతలయొద్దకు వెళ్లితిని.

అన—తరువాత. తరువాత.

ప్రియం—అప్పుడు సిగ్గుచేతఁ దలవంచుకొనియున్న యామెను

గాఁగిలిండుకొని కన్వయజే స్వయముగా నిట్లుకల్లుండును. అన్నిటఁ బొగ క్రమ్ముకొనియున్నను భాగ్యవశముచేత సోమయాజిచేరియాహుతి యిగ్నిహోత్రములోనే పడినది. విడ్డా! మందిశిష్యున కిచ్చినవిద్య వలనే నీవును నాకు సంతోషహేతువైతివి. ఇప్పుడే ఋషులను దోడిచ్చి నిన్ను నీభర్తవన్నిధికిఁ బంపెదను.”

అన—తండ్రియైన కాశ్యపున కీవృత్తాంత మెవ్వరుచెప్పిరి?

ప్రియం—అగ్నిహోత్రగృహమునఁ బ్రవేశించినప్పు డాతనికి భండోబద్ధమయిన యొకయశశీరవాక్కు చెప్పినది.

అన—(విస్మయముతో) అదియేదోచెప్పు.

ప్రియం—(చేవభాషతో)

గీ. వహనమును జమ్మికొమ్ములోఁ దాల్చినట్లు,

భూతలసమృద్ధికొఱకు నీవు త్రికయును

దనమకడుపున దుస్యంతదత్త తేజ

మును ధరించియున్నదినుమ్ము, భూసురేంద్ర!

అన—(ప్రియంవదను కాఁగిలిండుకొని) సఖ! నాకు సంతోషముగా నున్నది. బహుసంతోషముగా నున్నది. శాని యిప్పుడే శకుంతల యత్రింటికిఁ బంపఁబడుచున్నదనుటచే నాసంతోషము కొంత చింతతోఁ గూడినదైనది.

ప్రియం—సఖ! మనచింతకేమి? ఆమెను వినినోడింపఁజేయుదము. అందువలన మనశకుంతల మభివదన.

అన—చెల్లీ! అట్లయిన, నే నీమామిడికొమ్మం దగిలించిన గొబ్బరియాకులబుట్టలోఁ జిరకాలమునుండి యామెనిమిత్తమే దాచి యుంచిన పొగడపూలదండను నీవు పట్టుకొనిరమ్ము. నేనింతలో నామెకు గోరోజనముతోను, నీర్థవృత్తికతోను, జెఱుకుచిగుళ్లతోను మంగళార్థమయి మైపూతను జేసెదను.

చతుర్థాంశము.

ప్రియం—అలాగే చేయుము. (అననూయ వెళ్లగా, ప్రియం వడఁపూలదండను గైకొనుచున్నది.)

[తెరచాటున]

గాత్రమీ ! శారరవశారద్వతులను శకుంతలను దీసికొనిపోవుట నాయమింపుము.

ప్రియం—అననూయా ! వేగిరమురమ్ము. ఇదిగో హస్తినా పురమునకు వెళ్లెనుబులు సందడించుచున్నారు.

అన.—(ప్రవేశించి చేయివట్టుకొని) సఖీ ! పోదమురమ్ము. (అని నడుచుచున్నారు.)

ప్రియం—(చూచి) ఇదిగో సూర్యోదయజేళలే తలయంటు కొని, నీవారాక్షతములను జేతఁబట్టుకొని యాశీర్వాదించెడి ఋషిభార్యలచే శ్లాఘింపఁబడుచు, శకుంతల యిక్కడనేయున్నది. ఈమెయొద్దకు వెళ్లుదము. (అని సమీపమునకు వెళ్లుచున్నారు.)

[అప్పుడు వయించెప్పిన పరివారముతో శకుంతల ప్రవేశించుచున్నది.]

మొదటిఋషివత్ని—(శకుంతలతో) బిడ్డా ! భర్తయొక్క బహుమానమాచకముగా “పట్టపుదేవి” నామమును పొందుమా.

రెండవది—బిడ్డా ! వీరమాతవుగమ్ము.

మూడవది—చిన్నదానా ! మగనిమన్ననను బొందుము.

(అని దీవించి గాత్రమితప్ప తక్కినవారు నిష్క్రమించిరి.)

సఖులు—(దగ్గరగావెళ్లి) సఖీ ! మంగళస్నానము చేసితివా?

శకుం—నాపఖులారా ! రండి. ఇక్కడఁగూర్చుందుఁడు.

సఖులు—(మంగళపాత్రమును బుచ్చుకొని కూర్చుండి) సఖీ ! పరిగానుండుము. మేము నీకు మంగళప్రదమయిన యలంకారమును జేసెదము.

శకుం—ఇది నాకు మిక్కిలి యాదరణీయము. ఇతనాకు యెటుల చేతియలంకారము దుర్లభముగదా? (అని కన్నీరు విడుచుచున్నది.)

వఖి—సఖ! ఇట్లు శుభసమయమునం దేడుచుట నీకు దగదు. (అని కన్నీరుతుడుచుచు నలంకరించుచున్నారు.)

ప్రియం—అయ్యో! ఆభరణార్థమయిన నీరూపమున కాశ్రమమున లభించెడి యాయలంకారములు వికారములుగానున్నవి.

ఋషికుమారులు—(కానుకలు పట్టుకొని ప్రవేశించి) ఇవిగో నగలు. ఈమెకలంకరింపవలయును. (అందఱును చూచి యాశ్చర్యపడుచున్నారు.)

గౌత—వత్సా! హరీశా! ఇవియెక్కడివి?

ప్రథముఁడు—గురువులయిన శిష్యుని ప్రభావమువలనఁ గలిగినవి.

గౌత—ఏమి? ఆయన మనసంకల్పమువలనఁ గలిగినవా?

ద్వితీయుఁడు—కాదు వినుము. శకుంతలనిమిత్తమయి వనస్పతులనుండి పుష్పములు తెండని పూజ్యుడై నశిష్యుహర్షి మాకాజ్ఞయిచ్చెను. అందువలన నివ్వడు—

చ. తరువాకటిచ్చెఁ జంద్రవిశేదంబగు మేలిమిపట్టువస్త్రమున్,
జరణ మిలంకరింప నిడఁ జక్కనిలత్తుక నొక్కవృక్ష, మా
భరణము లిచ్చెఁ గొన్ని, మణిబంధముదాఁకిను బైకినెత్తి త
త్తరులచిగుళ్లనవ్వవనదై వరసాణి పయోరుహంబులన్.

ప్రియం—(శకుంతలను జూచి) చెలియా! ఈవనదేవతావ్రసాదము నీవు భర్తృగృహమునం దనుభవించెదగిన రాజ్యలక్ష్మికి సూచకముగా నున్నది.

శకుం—(లజ్జ నభినయించుచున్నది.)

ప్రథముఁడు—గౌతమా! రమ్మ రమ్మ. స్నానముచేసివచ్చిన శిష్యుహర్షికి వనస్పతులసేవను నివేదించుము.

ద్వితీయుడు—అలాగుననే. (అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ప్రియం—నళి ! మేమెప్పుడును భూషణముల నుపయోగించి నవారముకాము. అయినను జిత్రయ్యను వ్రాయనేర్చి యుండుటచేత నీయంగముల కాభరణముల నలంకరించుచున్నాము.

శకుం—మీనేర్చు నేనెఱుఁగుదును. (అప్పుడీద్దఱును నగలు పెట్టుచున్నారు.)

(అప్పుడు స్నానముచేసివచ్చి కణ్వుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

కణ్వు—

ఉ. కొందలమందె డెందము శకుంతల తానిపుడేగునం చయో !

క్రందుగ బాష్పరోధమున గంకముచుం జెడె; వృష్టి మాంద్యముం బొందె; నొకింతపెంచిన తపోదమలే యిటుకుంద, సంతగాఁ

గుందుదురో తమంతఁగనుకూతులఁ బాయుగృహస్థు లక్కటా !

(అని రితుగుచున్నాడు.)

నలు—నళి ! శకుంతలా ! నీకిప్పు డలంకార మయినది. ఇంక నీ వీ వెలివట్టుచీరను గట్టుకొమ్ము.

శకుం—(లేచి కట్టుకొనుచున్నది.)

గాత—లిడ్డా ! ఇదిగో నీకుండ్ర యానందరసము వెల్లిగొలుపు శన్నులతోఁ గాఁగిలిం చుకొనువానివలె వచ్చుచున్నాడు. ఇప్పుడు గౌరవంబు నకుపుము.

శకుం—(స్నిగ్ధతో) అయ్యా ! నమస్కరించుచున్నాను.

కణ్వుడు—కుమారీ !

క. అల శర్మిష్ట యయాతికి

వలఁ జే మావృదధ్రుగమ్ము వరునకు నీవున;

జలువరొ! యాసతి పూదని

పొలుపున, సామ్రాజ్యమేలు పుత్రునిగమమా.

గౌత—దేవా! ఆశీర్వాచనములుకావు. ఈరెండును విద్వక్కువరములే.

కణ్వ—కుమారీ! ఇక్కడ నివ్వడే హేమామముచేసిన యీ యగ్ని హేమాత్మనకుం బ్రదక్షిణంబు చేయుము.

శకుం—(అట్లుచేయచున్నది.)

కణ్వ—(ఋక్చందస్సుచేత సాశీర్వాదించుచున్నాడు.)

గీ. వేదియంతట నమిధలు వెలుంగుచుండఁ,

అక్కలను దర్శనిచేయింబు వటుపలుచుచు,

పావ్యగంధంబునఁ గలుషమడఁచునట్టి

సిద్ధయాగాగ్ని నిను శుద్ధఁ జేయుఁగాత !

ఇప్పుడు బయలుదేరుము. (దృష్టినిగిడించి) ఏరీ యాశార్జరవ

శారద్యతులు ?

శిష్యులు—(ప్రవేశించి) దేవా! ఇదిగోవచ్చినారము.

కణ్వ—శార్జరవా! నీచెల్లెలికి దారిచూపుము.

శార్జ—అమ్మా! ఈలాగు. ఈలాగు. (అని యందఱును నడుచుచున్నారు.)

కణ్వ—నన్ని హితములయియున్న యోతపోవనవృక్షములారా !

చ. ఎవతె జలంబు మీకిడక యెన్నఁడుఁద్రాగదు తానుముందుగా

నెవరితె ప్రేమచే జదుమ దీప్తితభూషణమయ్య మీదిగు

ల్లెవలెకు మీరుతొల్ల నవలెత్తుట పండువుగాఁగనుండు నా

ప్రవినులగాత్రి యేగుఁ బరిపజ్జకు నంద అనుజ్ఞ యియ్యరే.

(కోకిలకూతవిని)

గీ. ఈవిధంబునఁ బికమృదురావమునను

బ్రతివచముచ్చేదావున, వననివాన

బంధువర్గములయియున్న వసుమతీయే
హంబులు శకుంతల ప్రయాణ మనుమరించె.

(ఆకాశమునందు.)

గీ. ఎడనెడను దమ్మికోలఁకుల నింపుమీటి,
తరులనీడలచే నెండతగులకుండి,
యంబుజపరాగమున మెత్తనగుచు, సతికిఁ
బథము శుభమిచ్చు వసుకూలవాయువులను.

(అందఱును విస్తయముతో నాలకించుచున్నారీ.)

గౌతమీ! బంధువులయెడ స్నేహముగల యీవనదేవతలు
వెల్లుటకు నీకనుజ్ఞ యిచ్చినవి. యీదేవతలకు మ్రొక్కుము.

శకుంతల! (నమస్కారపూర్వకముగా నడచి రహస్యముగా)
సఖ! ప్రియంవదా! భర్తనుదర్శించుటకయి వేడ్కగలిగియున్నను,
అశ్రమమును విడువవలె ననుదుఃఖముచేత నాపాదములు ముందుకు
సాగకున్నవి.

ప్రియం—తపోవనమును విడువలేక వంచించుచున్నది. నీవొక్క
తపోవేశావు. నీచేత విడువఁబడనున్న యీతపోవనముయొక్కయు
నవస్థనుజూడు.

గీ. మృగతతులు దర్శకబళంబు మ్రొంగకుండె;
నెమిలిగుంపులు తమవర్తనములు మానె;
పండుటాకులరొల్పుచు భస్మలతలు
బాష్పకణములు విడిచెడువగిది నుండె.

శకుంతల! (పురణకు దెచ్చుకొని) తండ్రీ! నానహోదరియగు
మాధవీలతనివృథా సెలవడిగివచ్చెదను.

శకుంతల! నీకు దానియెడఁ గల సోదరీస్నేహము నేనె
ఱుంగుచును. అది యిదిగో దక్షిణమున నున్నది.

శకుం—(లతనుజేరి కాఁగిలిండుకొని) లతావహాదరీ ! నీవు కొమ్మవితోఁగూడియున్నను, ఇచ్చట నీకాఖాభుజంబులచేత వన్నాలింగము చేసికొమ్ము. ఇది మొదలుకొని నేను నీకు దూరస్థురాల నగుదును—ఓతం ద్రీ ! దీనిని నాకుమాటుగాఁజూచుకొమ్ము.

కణ్వ—శకుంతలా !

గీ. తొలుత నీనిమిత్తము నేను దలఁచినట్లు
పుణ్యమున నీకుఁ దగుభర్తఁ బొందితీవు ;
మావితేవప్త నెలది నీమాధవియును ;
గాన మీకయి యిఁకఁ జింత మానియుండు.

ఇఁక దారిని వదంపుము.

శకుం—ఇదిగో నాలతాపుత్రికయైన, వనశ్యాత్పన్నితోఁగూడఁ జెప్పవచ్చెను. (లతనుదాసి ముద్దుపెట్టుకొని) ఓచిడ్డా ! ఇన్నాళ్లు పెంచి నిన్ను దిగవిడిచి పోవుచున్నాననివాడిపోకు. మాతండ్రిగారు నిన్ను నామాటుగాఁ జూచుకొందురు. నన్నుఁబంపుము. (చెలికత్తెలతో) చెలలారా ! దీనిని మీయిద్దఱికి నప్పగించెదను.

శకుం—మాయద్దఱివెవ్వరికొప్పగించిపోయెదవు ? (అని కన్నీరు విడుచుచున్నారు.)

కణ్వ—అనసూయా ! ఏడువవలదు. మీరేకజా శకుంతలకు ధైర్యము చెప్పవలసినవారు ! (అందఱును నడచుచున్నారు.)

శకుం—నాయనా ! ఇదిగో పర్వతాలనమోహమునఁదిరుగుచుఁ గడుపుతోనుండుటచేత మెల్లఁగా నడుచుచున్నయారేడి యెప్పుడు నుఖప్రసవ మగునో యప్పుడే యాశుభవార్తం చెలుపుటకయి యెత్వ రిన్నె నం బంపుము.

కణ్వ—నేనిది మఱచిపోను.

శకుం—(గమనప్రతిబంధమునటించి) ఎవరిది? నాచీర వట్టు
కొనినిలుపుచున్నారు! (అని వెనుకకు తిరుగుచున్నది.)

శకున్—బిడ్డా!

గీ. కలకుకుళ గ్రుచ్చుకొని నోరు గాయమైనన,
బూయుదును గారనూనెను, బుండుమాన్సి,
ప్రేమచే జామలనుమేపి, బిడ్డవలెను
బెంచుటను దారిబాటు దీర్చిల్లలేడి.

శకుం—బిడ్డా! సహవాసులఁ బరిత్యజించి యేగడవన్నెల
మెంబడించెదవు? పుట్టినతోడనే తల్లిచే విడువఁబడియుఁ బెరిగితివి.
ఇప్పుడును నాచే విడువఁబడిననిన్ను మానాయనగారే విచారించుదు.
ఇంక వెనుకకు మరలుము. (అని యేడ్పుచు నడుచుచున్నది.)

శకున్—బిడ్డా! కన్నులుకుడుచుకొని తిన్నఁగా వారిచూచి
నడువుము.

గీ. తెప్పలెత్తినకన్నులఁ గప్పి, దృష్టి
జాడ్య మిడుటెప్పముల నిల్పునైర్యమునను;
దారిచూడక నడువఁ, బడబయలుంబు
జాటు నీహెచ్చుకగ్గగుసరణియందు.

శకున్—బేవా! బంధుజను లుదకప్రదేశమువరకే కూడ
రాదగినవారనిశాస్త్రము. ఇదిగో సరస్వతీరము. ఇక్కడమాతోఁ
జెప్పవలయుదానినిజెప్పి మీరు వెనుక మరలఁ దగును.

శకున్—అట్లయిన మనమీసాలచెట్టు నీడను నిలుకము.
(అందఱును నడచి నిలుచున్నారు.)

శకున్—(తనలో) పూజ్యుడయిన దుష్కర్తునకు మేమిప్పు
డేమని సందేశమువలచిన యుక్తముగా నుండును! (అని యాలోచించు
చున్నాఁడు.)

శకుం—(రహస్యముగా) సఖ! చూడు. శామరాకుచాటువ
దాగిన ప్రియవల్లభునిగానక యాశురయై చక్రవాకాంగన కూయు
చున్నది. ఇందుచే ముందుశార్యము నుష్కరమనుకొనియెదను.

అన—సఖ! ఇట్లులేలంపకుము.

గీ. ధవునిఁబాసియు నిది విషాదంబుచేతఁ
గరము దీర్ఘమూరాత్రిని గడపుచుండు ;
విరహదుఃఖ మత్యంతదుర్భరమియైచ,
నోర్యజ్ఞేయు నాశాబంధ మొనర చాని.

కణ్వ—శార్ఙ్గరవా! మీరు శకుంతలను ముందుంచుకొని రా
జతో నావచనములుగా నిట్లనవలయును.

శార్ఙ్గ—దేవర యానతియవలయును.

కణ్వ—ఉ. మమ్ములన త్తపోధనుల, మాన్యభవత్కులమున్, వ్యబంధులన్
సమ్మతివేడ కీమె యెల్లా సల్పినసీపయికూర్కి, నెంచి మా
కొమ్మనునేలుకొమ్మ పరికొమ్మలతో సమగౌరవంబునన్ ;
విమ్మటిజల్లభాగ్యమగుఁ; జేర్కొనరాదది యింతిబంధువుల్.

కణ్వ—బాలా! నీకునుమేమిప్పుడు బుద్ధులు చెప్పవలయును.
మేమువనవాసులమయ్యును లాకికణ్ణానము కలవారమేనుమీ.

శార్ఙ్గ—భీమంతులకుఁ దెలియనివిషయ మేదియుండును ?

కణ్వ—పుత్రీ! నీవిక్కడనుండి పరిగృహమును బ్రవేశించి—

చ. గురులకు సేవఁజేయు మనుఁగుంగతిఁజూడుము నీనవశ్చులన్
పరుఁడలకున్వహించినను శర్తృవిరుద్ధపుగాకు మీనునన్ ;
పరిజనులందుఁజూపుము కృపం గడఁ; బొందకు భాగ్యగర్వమున్ ;
తిరిగివ నిట్లు, కాంతురు సతీత్వము కాంతలు ; నింద్యులొండుచోన్.
గౌతమి యిదియేవిధముగా నెంచునో!

గౌత—వధూజనుల కువదేశింపవలసినదింటే. బిడ్డా! ఇదియంతయు మనసున నాటించుకొమ్ము.

కణ్వ—బిడ్డా! నన్నును నీనభీజనమును కాఁగిలించుకొమ్ము.

శకుం—అయ్యా! ఏమి! ప్రియంవదయునననూయయుఁ గూడ నిక్కడనుండియే మరలెదరా?

కణ్వ—బిడ్డా! వీరు నొకరికియ్యఁదగినవారే కాఁబట్టి వీరు నీతోఁగూడ రాఁగూడదు. నీతోఁగూడ గౌతమివచ్చును.

శకుం—(తండ్రిని కాఁగిలించుకొని) మలయపర్వతమునుండి పెల్లగింపఁబడిన చందవలతవలెనే యిప్పుడు తండ్రియార్సంగమును విడిచి యున్యదేశమునందు నేన్నట్లు ప్రాణములు నిలువఁగలను?
(అని యేడ్చుచున్నది.)

కణ్వ—బిడ్డా! ఏమి యిట్లుభయపడుచున్నావు?

చ. గరిమ మహాకులీనుఁడగు శాంతునిపట్టపుడేవి వాచు, దు
ర్భరఘనకార్యవై భవము పైఁబడియుండి వ్రతిక్షణంబు, భా
ష్కరు సలహార్వదిక్కువలె గాంచి పవిత్రునిఁ బుత్రు మేగ, మ
ద్విరహభవాదిదుఃఖమును బిడ్డ గణించవు నీవు లేకమున్.

శకుం—(తండ్రిపాదములకు మ్రొక్కుచున్నది.)

కణ్వ—వాంఛితార్థసిద్ధి యగుఁగాక!

శకుం—(నలులవంక తిరిగి) చెలులారా! మీరిద్దరును నన్నొక్కసారి కాఁగిలించుకొనుఁడు.

నలు—(అట్లుచేసి) చెలీ! ఆరాజాకవేశ నిన్ను గురుకుపట్టలేక పోయినవడుమున, నీవచ్చు డతని కాలని పేరుచెక్కిన యాయుంగరము ను గనఁబడుపుము.

శకుం—మీయిరాసందేహముచేత నాదేహము కంపమొందుచున్నది.

నఖు—చెల్లీ ! భయపడకు. అతిస్నేహ మెప్పుడును గీడును శం
కించుచుండును.

శాబ్ద—అమ్మా ! ఎండవిక్కుచున్నది. వీవు త్వరపడవలెను.

శకుం—(ఆశ్రమమువశ తిరిగి నిలుచుండి) నాయనా ! నేను
తిరిగి యెప్పుడీతపోవనమును జాతునోకదా ?

కణ్వ—చిడ్డా వీనుము.

గీ. వకలమహికిని జరముగ నవతివగుచు,

నవని నప్రతిరధుని గావ్యంతి నిలిపి,

పట్టికె గుటుంబభరమిచ్చుభర్తగూడి,

శాంతవైచౌక్తు వివ్వరాశ్రమము మరల.

గాత—చిడ్డా ! వ్రయాణవేళమించిపోవుచున్నది. తండ్రినిక వెను
కకుంబంపుము. (కణ్వవిజూచి) ఈమె యెంతతడవై నను మరలమరల
మీతోసీలాగునఁ జెప్పుచునేయుండును. మీరు వెనుక మరలవలెను.

కణ్వ—మూతపోనుష్ఠానమునకు భంగము కలుగుచున్నది.
కాబట్టి యింక మరలఁగోరెదను.

శకుం—(మరల తండ్రి నాలింగనము చేసికొని) నాయనా !
తపశ్చరణముచేతఁ జిక్కిపోయినయీదేహమును నానిమిత్తమయి మి
క్కిలి కృశింపసీకుము.

కణ్వ—(నిట్టూర్చువిడిచి)

గీ. పర్ణశాలకు వాకిట బలికిఁగాను

దల్లి ! నీవిడ్డవివ్వరీధావ్య మడలి

కలయమొలచినమొలకలుగనఁగ, నాకు

వితతకోకోవళమన మెగతినగలుగు ?

నమ్రు. నీకు మార్గమున మెలగుఁగాక !

(అని శకుంతలయు నహచరులను నిష్క్రమించిరి.)

వళు—(శకుంతలపోయినవంక తడవుచూచి) కటకటా! శకుంతల వనవీధిలోఁ గనుచూటయినది.

కణ్వ—(నిట్టూర్పుచిడిచి) అననూయా! మీఁచెలికత్తె చాటి పోయినది. దుఃఖమడచుకొని మీరిటు నాతోఁగూడ రండు.

వళు—తండ్రి! శకుంతలలేని యీతపోవనము పాడువడిగట్టున్నది. మేమెట్లుచొత్తుము?

కణ్వ—స్నేహవృత్తిచేత మీకాలాగునఁ గనఁబడుచున్నది. (విచారముతోనడచి) ఆహా! ఓబిడ్డలారా! శకుంతలను మగనియింటికిఁ బంపివేసి యిప్పుడు స్వస్థతను బొందినాఁడను.

గీ. కన్యయొపుడు బయినిసాతై కాన, చాని
నిప్పుడు ప్రతిగ్రహీతకు నప్పగించి,
చావుడుభసంబు ప్వామికిఁదాల్చిపట్టు
తెంతో నిర్భలమయ్యె నాయంతరాత్మ.
(అని యందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది చతుర్థాంకము.

శ్రీ

అభిజ్ఞాన

శాకుంతలనాటకము.

—————

పంచమాంకము.

రంగము—రాజమందిరము.

[అవ్వడు సింహాసనాసీనుడయి రాజును, విదూషకుఁడును

ప్రవేశించుచున్నారు]

విదూ—(చెవియిచ్చి) ఓమిత్రుడా! సంగీతశాలలోపల లక్ష్యముంచుము. శృంగుధురమయిన తేటపాటలో స్వరసమ్మేళనము విని వచ్చుచున్నది. దేవియైన హంసపదిక వర్ణములు నేర్చుకొనుచున్నదని తలఁచెదను.

రాజు—మాధవ్యా! ఊరకుండు. నేను వినియెదను.

(తెరమటుఁగున పాడఁబడుచున్నది.)

ద్వీపద. క్రొత్తపూజేవియఁ గ్రోలంగనీవు

చిత్తంబుననుగోరి నేవచ్చగానవును

క్రొమ్మావివిరిదేనఁ గోర్కితీరంగ

సమ్మాడ్కిహాయిగా ననుభవించియును,

నిపుడీవు మధుసూదా ! యింతలోనిచట

నవురూపమైన యాయోంబుజవనతి

మరగి ముఖంబెదమాత్రన యెట్లు

మలవఁగల్గితి తొంటిమావిమంజరిన ?

రాజు—అహహా ! ఈపాట రాగప్రవాహిని యగుచున్నది !

విదూ.—ఈపాటలోని యక్షశార్థము తమకుఁ బూర్ణముగాఁ జెరిగినదామోమి ?

రాజు.—(చిఱునవ్వునవ్వి) ఈమె యొకవృథు నాచేతఁజేమిం పఁబడినది. అందుచేత వసుమతీదేవివిషయమయి యీమె నన్ను నిం దించుచున్న దనుకొనియెదను. మిత్రుడా ! మాధవ్యా ! నన్నునిపుణ ముగా నెత్తిపొడిచితివని హంసపదికతో నామాటలుగాఁ జెప్పము.

విదూ.—దేవరయాజ్ఞయిచ్చినట్లు చేసెదను. (లేచి) మిత్రుడా ! అప్పురపచేతిలోఁ బడిన విరాగునివలెనే యీమె యితరులచేఁ జాట్టపట్టింది కొట్టించెడు నాకిక ముక్తియుండదు !

రాజు.—పోయి నాగరికవృత్తితో నామెకుఁ జెలుపుము.

విదూ.—ఏమిసంగతి ? (అని నిష్క్రమించెను.)

రాజు.—(తనలో) అదియేమోకాని గీశార్థమునువిని ప్రియజన వియోగములేకయు నేనేమియుఁ జోఁచనివాఁడనుగా నున్నాఁడను. అట్లుకాదు—

గీ. మున్నెఱుంగకయూ మదిసంట్లుపూర్వజన్మ
భవ్యసఖ్యములే స్మరణకు వచ్చుఁగాన
జనుఁడు నుభయఁడయ్య నురూపచయముఁగనియు
నువ్వరంబుల వినియు నుక్కుకఠఁగొంచు.

(అని యాకులపాటతో నుండుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు.—అహ ! నేనిటువంటియువ్వను బొందినాఁడనుగదా ?

గీ. అవహితుఁడనై కులాచారమునుదు నేను
దాల్చు నీనేత్రయన్మి యింతఃపురముల.
గాలమధికంబుచెల్లినకతన నిపుడు
నడువలేని నాకవలంబనమున కయ్యె.

ఓయీ! రాజానకు ధర్మకార్యము మిక్కిలి యవతిక్రమణీ యము. అట్లయినను, ఇప్పుడేధర్మాననుమించి లేచినయీయనకు మరల శ్రమకలిగించు. కన్యాశిష్యులరాకను దెలుపుటకు మనసుగొలువ కన్నది. అట్లుకాదు. ఈలోకతంత్రాధికారమున ఇన్నఁడును విక్రాంతి లేదు. ఎట్లన—

గీ. అర్కుఁడొక్కమొగినె యశ్వంబులనుగట్టు ;

లేయింబగలుఁదిరుగు వాయుదేవుఁ ;

డవనిభరముఁదాల్చు పనయంబు శేషుఁడు ;

ధరణిపాలురకును ధర్మమిదియ.

ఇఁకఁ గన్వనినియోగము నడపెదను. (అని నడచి చూచి) ఈరాజు —

గీ. నడపి గజయాధముల, నెండఁబడుచుఁబగలు

శీతలస్థలి గజరాజుచేదనట్లు,

వ్రజలఁ దనకన్నచిడ్డలవలెను నడపి

స్వస్థచిత్తుఁడై నిరసనలముఁజేరె.

(సమీపించి) దేవా! జయమగుఁగాక ! జయమగుఁగాక ! ఇదిగో

వీర హిమవత్సర్వతప్రాంతవనవాసులయిన తపస్వీలు. కన్వాసందేశమునుగొని స్త్రీలతోఁగూడ వచ్చియున్నారు. నిని దేవర యిచ్చవచ్చి నట్లు చేయఁదగును.

రాజు — (అదరముతో) ఏమీ ? కన్వాసందేశము తెచ్చినవారా?

కంచు — మఱియేమి ?

రాజు — ఆశ్రమవాసులయిన వీరలను శ్రౌతవిధిచేత నత్కరించి స్వయముగానే తాను వారినెదుర్కొని తీసికొనిరావలయునని పురోహితుఁడయిన సోమరాశునితోనామాటలుగా విన్నవించుచుము. నేను పసివదర్యవమునకుఁ దగినచోటనుండి వారికయి ప్రతీక్షించుచుండెదను.

కంచు — దేవర యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెద. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

రాజు—(లేచి) వేత్రవతి! అగ్నిహోత్రకాలకు వారిచూపుము.
ప్రతీహారిణి—దేవా! ఇటు. ఇటు.

రాజు—(నడచి, అధికారదుఃఖమునుకనబఱచి) జనులందఱును
గోరినవస్తువులనుబొంది ముఖులగుచున్నారు. రాజులకో కార్యసాధన
మయినను దుఃఖమే.

గీ. అగపడఁగనీదు చింత రాజ్యప్రతిష్ఠ;
రాజ్యపాలనమెంతయు శ్రమకరంబు;
దండమును జేతఁదాల్చుఫలంబువోలే,
రాజ్యమె శ్రమంబునిచ్చుచు శ్రమమునడఁచు.

వైతాళికులు—(తెరలో) దేవా! విజయముఁగాక!

ప్రథముఁడు—గీ. స్వస్థులును జూడ కలసెడు జగముకొఱకు;
బ్రతిదినంబును నీకు వ్యాపారమిదియె;
చెట్టు తీతూతపముఁదాల్చి శిరనుచేతఁ,
దనదునీడచే నాశ్రితతాప ముడఁచు.

ద్వితీయుఁడు—గీ. మరలిచెడు శిక్షచేసి దుర్మార్గచరుల;
గలహము లడంతు, వారసి కాతువీవు;
బంధులెంతటి యైశ్వర్యవంతు లున్న,
బంధుకృత్యంబు నెఱపెను ప్రజలకీవె.

రాజు—చింతాక్రాంతమనస్కుల మయియున్నను మేమింపఁ
నములచేత నభినవపత్వవంపన్నుల మయితిమి! (అనినడుచుచున్నాఁడు.)

ప్రతీహారి—క్రొత్తగాఁదుడుచుటచేతఁ బ్రకాశించుచు నగ్నిహో
మున హోమధేనువున్నయగ్నిహోత్రగృహముయొక్క తెలుపటినుట్లు
మిడె దేవర యొక్కవలయును.

రాజు—(ఎక్కి-విరిజనునిమూఁపుమీఁద చేయూతచేసి నిలు

యిందీ) శత్రువరీ! ఏమియుద్దేశించి పూజ్యుడయిన కణ్వమహర్షి నాయొ
ద్దకు ఋషులనుబంపియుండును ?

చ. పరమతపోనిరూఢమునివర్యతపస్సులు విఘ్నముండెనో !

యరయక యెవ్వరైన ఖలు లాశ్రమజంతుల కెగ్గుచేసిరో !

నిరుల మదీయదోషమున వృక్షలకావళు లియ్యుమానెనో !

యరయఁగలేక సంశయము నాకులపాటు మనంబుచెందెడుకా.

ప్రతీ—తమ మచరిత్రచేత సంతకృత్యులయినఋషులు దేవరవారి
ని గౌనియాదుటకయి వచ్చినారని నేమాహించెదను.

[అప్పుడు గౌతమీ-నహితయైన శకుంతలను ముందిడ్చిని మునులను
వారిముందు కంచుకయు పురోహితుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

కంచు—అద్యులారా ! ఇటు. ఇటు.

కాజ్జ—కారద్యతా !

చ. ఇలనుమెలంగుభాగ్యచిధి యీశ్వరుఁ, జేమియు మేరమీఱి శే
కులమున నెంతహీనుఁడును గుత్తితమార్గము పట్టఁ జొక్కఁడుకా;
దలఁచెద నట్టులయ్య, విజనస్థలి మున్ను నతంబునుంటచే,
బలుజనులున్న యీగృహము బహిష్కరితగృహంబునల్లెదన్.

కార—పురప్రవేశముచేత నీవిట్లగుట యుక్తము. నేనును—

చ. ప్నాతుఁడు కల్పహంగుఁ గనుచందమునకా, బలుమప్తవర్తనకా
బూతచరిత్రఁడెంచుగతి, భూంధినిద్రిత మేలుకొన్నవాఁ
జాతతబుద్ధిలోఁ దలంచునట్లుగ, నేవచ్చమెలంగువాఁడు కా
రాతలబద్ధునట్లుగఁ దలంచెద నీయిహబౌఖ్యచిత్తులకా.

శకుం—(నిమిత్తమునుసూచించి) అయ్యో ! ఏమోకాని
నాకుడికన్న దయచున్నది.

గౌత—విడ్డా ! నీకీయశుభము తొలంగునుగాక ! నీభర్తకులదే
వతలు నీకుశుభములిత్తుడుగాక ! (అని నడచుచున్నది.)

పురో—(రాజనుజూచి) ఓతవస్త్వలాగా ! ఇదిగోవర్ణాశ్రమమం
పాలనచేయు మహారాజులకుమునుచే సింహాసనమునుదిగి మీనిమిత్త
ము నిరీక్షించుచున్నాడు. ఆయనను సందర్శింపుడు.

శాల్లక—ఓమహా బ్రాహ్మణా ! ఇదియెంతయుఁ గొనియాడఁదగి
నదే. మేమివిషయమున మధ్యస్థులము.

గీ. తరులు ఫలనమ్మద్ధివి నమ్రతనువహించు;
మేఘములు నవోదకముల మిగులవంగు;
నక్కురుఘ లుద్ధతులుగాదు సువదలను;
పటుపరోపకారులకు స్వభావ మిదియె.

ప్రతీ—దేవా ! ఋషులు ప్రసన్నముఖవర్ణులయి శనఃబడుచు
న్నారు. అందుచేత పాదువచ్చినకార్యము విశ్వాసయుక్తమయినదని నేన
నుకొనియెదను.

రాజ—(శకుంతలనుజూచి)

గీ. పయివి మేలిమునుంగును వైచికోనుచు,
మేనిచెలువంబు స్ఫుటముగాఁ గానఁబడక,
పండుటాకులలోఁ బల్లవంబువగిది,
ఋషులనడుమనుండినయ్యామె యెవరియొక్కో ?

ప్రతీ—కుతూహలముగలదయి నాయూహతిష్ఠఁగా వ్యాపింప
కున్నది. అయిననీమెయాపము చూడఁదగినదిగాఁ గానఁబడుచున్నది.

రాజ—అవుఁగాక ! వరకళత్రమును దేజీచూడరాదు.

శకుం—(చేయిటొమ్మునఁజేర్చుకొని తనలో) హృదయమ్మా !
ఏమియిట్లు వడఁకుచున్నావు ? భర్తగారిభావము తెలిసికొన నీండుక
దైర్యము వహింపుము.

పురో—(ముందుకువచ్చి) ఇదిగో తవస్త్వలు విధవ్యైకముగా
బద్ధింపఁబడినవారు. ఏదోఏనియుపాధ్యాయులు పంపిన సమాచారము
కలదట ! దేవా ! వినఁదగ్గును.

రాజు—సావధానచిత్తుడనయి యున్నాను.

ముషులు—(చేతులెత్తి) రాజా ! నీకు జయమగుగాక !

రాజు—మీకందఱకును నమస్కరించుచున్నాను.

ముషులు—ఇష్టార్థసిద్ధి యగుగాక !

రాజు—మీతపస్సులు నిర్విఘ్నముగా సాగుచున్నవా ?

ముషు—గీ. సాధుసంరక్షణము వీవు నలుపుచుండ,

సత్క్రియలకెట్లు విఘ్నములే పంభించు ?

బిట్టుగ సహస్రసిగ్గులుండు వెలుగుచుండ,

బుడమి సంధికారంబెట్లు పుట్టనేర్చు ?

రాజు—నారాజకల్ప మివ్వకుగదా సార్థకమయినది ! పూజ్యుడయిన యాకణ్విమహాముని లోకానుగ్రహముకొరకు గుళిలియై యున్నాడా ?

ముషు—తపస్సిద్ధి గలవారికి గుళలము స్వాధీనమే. ఆయన కుళల వత్సపూర్వకముగా మీకెట్లు చెప్పమనియె.

రాజు—ఆయన యేమని యాజ్ఞాపించినాడు ?

కాణ్వి—“ అన్యోన్యసంకేతముచేత నీవుమాపుత్రికను వివాహ మాడుటమీయెడగల ప్రీతిచేత నెవంగీకరించినాడను. ఎందుచేతనన

గీ. యోగ్యతములలో వగ్రగణ్యుండ వీవు;

భువి శకుంతల దూపొందుపుణ్యరాసి;

తుల్యగుణయుక్తులగు దంపతులను గూర్చి

బ్రహ్మ చిరకాలమునకును బాసెనిండ.

కాణ్విగర్భిణియైన యామెను సహధర్మావరణమునకు నీవీకరింపవలయును” అని

గౌత—అయ్యో ! నాకును గౌంతచెప్పనిచ్చగలదు. కానినావ చనమున కవకాశములేదు. ఎందుచేతనన—

పంచమాంకము.

శి. గురుజనులయిష్ట మీయఁతుకోరదయ్యె;
నా వ్రబంధుల మీరును నడుగరైతి;
రిట్లు మీలోనె మీరొనరించుకొన్న
పనికి నొండొరులకు నేమి పలుకవలయు!

శకుం—(తనలో) భర్త యేమిపలుకునో!

రాజ—ఇవి యేటిమాటలు?

శకుం—(తనలో) ఈవాగ్విజృంభణము నాకగ్నిహితము
గానున్నది!

శాల్క—ఏమిమీరాతృర్యము? మీరులోక వ్యవహారమున
మిక్కిలిప్రవీణులుగదా?

శి. పుట్టినింటనె పతిగలపాలఁది యున్న
జనులు శంకింతు రన్యథా సాధ్యునైవఁ;
గావునను దదప్రియనైవఁ, గాంతనెవును
బంధుజను లుంచఁ దలఁతురు భర్తకడనె.

రాజ—ఏమి? మీమానిని పూర్వము నాచేత వివాహమాడఁ
బడినదా?

శకుం—(వివాదముతో మనసులో) హృదయమా! నీకీవ్వదు
తెడదనంభవించినది!

శాల్క—ఏమి? చేసినవనియెడ ద్వేషమును ధర్మమును తప్ప
టయు రాజవకుఁడగునా?

రాజ—ఎందుచేత మీరీ యనత్యక్తలైనగలవ్రక్క వేయుదు
న్నారు?

శార్ద—ఈవికారములు తఱుచుగా నై శ్వర్యమత్తులకుఁ
బైడినె.

రాజ—(తనలో) వనిని మీరు మిక్కిలి తిరస్కరించుచున్నారు.

జభిజ్ఞాన కాకుంఠలవాటకము

కాత—విజ్ఞా! నీవు ఊమాత్రము నిగ్గువడకు. ఇప్పుడు నీ
మేలిముసుగును దీసెదను. అందువలన నీభర్త నిన్నావవాలువట్టును.
(అని యట్లుచేయుచున్నది.)

రాజ—(కకుంఠలనుజూచి తనలో)

చ. ఎదురను గానిపించు నిదె యాయనమాననురూప మార! నే
నిది మొదలం గ్రహించితి నా యే గ్రహింపనో నిశ్చయించలే
నెద; హిమపూర్ణకుండమున కేగి ప్రభాతమునందుఁ గాంచుట
మౌనదశరణిం ద్యజింపను దమిగ్ గ్రహియింపను జాల నిత్రటిక.
ప్రశ్ని—ఆహా! రాజధర్మదృష్టి! అనాయానముగా లభించిన
యిటువంటిరూపమునుజూచి మతిమోవ్వఁ డాలోచించును?

కొజ్జ—రాజా! ఏమి యూరకున్నావు?

రాజ—ఓతపోధనా! ఎంతయూలోదించినను నేనీమెను బరిగ్ర
హించుట స్మరణకురాలేదు. అట్లుండఁగా స్వప్నముగాఁ గనబడుచున్న
గర్భచిహ్నములుగలయీమెను నేనెట్లు భార్యనుగా సంగీకరింపుచును?

కకుం—(తనలో) ఈయనకు వివాహవిషయముననే సందేహ
ము కలిగినది. ఇంక దూరముపోయిన నాయాశయెందుకు?

కొజ్జ—ఇదిసీకుండగదు.

గీ. దొంగిలిసూత్రు దండ్యుఁడౌదొంగకడక

మరలఁ బంచినకరణి, నమ్మాని నీవు

తై కొనినయాత్మతనయను గౌరవమున

నీకడకుఁ బంపుట నలంకరిండున్యఁడెపుడూ.

కార—కార్తరవా! నీవివృథారకుండుము. ఓకకుంఠలా!
మేము చెప్పఁదగినది మేము చెప్పితిమి. అందునకీతఁ డీవిధమునఁబలు
కుచున్నాఁడు. ఈయనకు నమ్మకము పుట్టునట్లు ప్రత్యక్షతరము నీవుచె
ప్పము.

శకుం.—(తనలో) అటువంటి యనురాగమున బట్టిగతి వట్టినప్పుడు నేనుదలఁపించిన ప్రయోజనమేమిది? ఇంక నన్నుఁగూర్చి నేను దుఃఖపడ వలసినదే. నిశ్చయము. (ప్రకాశముగా) ప్రాణేశ్వరా! (అని పగము చెప్పి) ఇప్పుడు వివాహమునందే సంశయము గలిగినదిగనుక, ఇట్లుచిలువదగదు. ఓపారవా! నాఁజూ ప్రకారముగాఁ దపోవనమునందు న్యభావముచేత బేలవృక్షముముగల నన్ను నీవెన్నోబానలు చేసి మోసపుచ్చియివ్వడివిధమయినచూటలచేతనన్ను నిరాకరించుట నీకుఁదగునా?

రాజు.—(చెవులుమూసికొని) పాపము శమించునుగాక!

గీ. వసుధఁ గూలంకవనదీప్రవాహ మచ్చ
జలమును దటస్థశరదుపును గలఁచున్లు,
మామకకులవ్రత క్తినిమావ, నన్ను
బాతకుని జేయినుం బ్రాటుపడిదబేల?

శకుం.—మంచిది! తమరు నిజముగాఁ బరభార్య యనుశంకచేతనే యిట్లయితీరేని, ఈయాసవాలుచేతఁ దమనందేహనివారణము చేపెదను.

రాజు.—ఇదియు త్తమవత్తము.

శకుం.—(డింగరపువ్వులుతడవి) నావేలియుంగరములేదు. (అని విషాదముతో గొతమిని జూచుచున్నది.)

గౌర.—శక్రాదతారములో శవీరీశోదకమునకు నీపు మ్రొక్కినప్పుడు నీయుంగరము జాటిపోయినది కాఁబోలును!

రాజు.—(చిలునవ్వునవ్వి) ఇందుచేతనే స్త్రీలు సమయోచితబుద్ధి కలవారనిచెప్పుదురే.

శకుం.—ఇందులో విది యిప్పుడు తనసామర్థ్యమును జూపెను. మీకు మఱియొకటిచెప్పదను.

రాజు.—ఇప్పుడు చెప్పెదదాని వివరవలయును.

శకుం—ఒకనాఁడు నవమూలికామంటపమువంతుఁ డామరాకు
జాపులోని నీరు తమచేతిలోఁ బోసికొంటిరి.

రాజు—చినుచున్నాఁడను. అనంతరము.

శకుం—ఇంతలో నామెపుడుబిడ్డయైన దీర్ఘాశాంగ మనులేడి
పిల్ల సమీపమునకువచ్చెను. మీరు కనికరముగలవారయి నీచే ముం
దుగా నీరుత్రాగుమని దానిని నీరు చూపి పిలిచితిరి. పరిచయము లేక
పోవుటచేత నది మీచేతినమీపమునకు రాదయ్యెను. పిమ్మట నీరు
నేను చేతఁబట్టుకోఁగానే యది స్నేహముచేత దగ్గఱకు వచ్చెను. అ
ప్పుడు నన్ను మీరీవిధముగా మేలమాడితిరి—అందఱును బంధువుల
యెడ విశ్వాసముంతురు; మీరిరువురును సరణ్యసంభవులు.

రాజు—స్వకార్యనిర్వహణనిపుణులయినప్రీతిమొగలయిన తేనె
లోలుకుకల్లమాటలతో భోగపరాయణుల నాకర్పింతురు.

గౌర—ఓమహాభాగా! ఇట్లుశలంపఁదగదు. తపోవనమునం
దుఁ బెరిగినయూమె కవటమెఱిగినదికాదు.

రాజు—ఓవృద్ధతపస్విని!

చ. అరయఁగ మావసేతరములై శకుబుతువులందు స్త్రీలలోఁ
గరము నిరర్గపాటవము గన్పడఁ, జెప్పఁగ నేల ప్రాజ్ఞు
తరుణులమాట? తాఁ బరభృతప్రకరం బితరద్విజాళి సం
బరమున కేగుదాఁకఁ బెనువంగనొనర్పడె కన్తు బిడ్డలన్?

శకుం—(రోషముతో) కుత్సితుఁడా! నీహృదయానుమానము
చేత నితరుల నట్లే చూచుచున్నావు. పైకి ధర్మకవచమును దొడిగి
గడ్డికట్టియున్న నూతివలె నుష్మరిన్నవ్వరు పోలఁగలరు?

రాజు—(తనలో) నాకు మనస్సునందు సంజేహముపుట్టించుచు,
కవటములేనియట్లే యూమెతోవము కనఁబడుచున్నది. అట్లేకదా?

చ. స్మరణకురక క్రూరముగ స్వాంతములోపలఁ దావమొందుచున్
గరము రహస్యపుంబ్రణయగాఢ మొలుంగఁగలేనినావయిన్
దరుణి యపారశోపమునఁ దద్దయు నేత్రములెఱ్ఱఁజేసి పం
కరలగుకన్పొమల్ విఱుచుఁ గా న్మరచాపవిఖండనక్రియన్.

(ప్రకాశముగా) ఓకళ్యాణీ! దుష్కృంతనినడత యందరకుం తెలిసినదే.
అయినను నేనిది తెలియఁజాలకున్నాను.

కళం—మేలు! పూరువంశజుడను నమ్మకముచేత నాలుక తే
నెయు హృదయము విషమునై నవానిచేరఁబడి నేనిక్కడ న్వచ్చండ
సంచారిఁగినిగాఁజేయఁబడితిని. (అని చీరచెఱుగుతో ముఖముకప్పకొని
యేడ్చుచున్నది.)

కాజ్జ—ఈలాగున న్వతంత్రించి బుద్ధిలేనిపని చేసినందుకుఁ
దావమనుభవించ వలసినదే.

గీ. ఏకతమ బాంధవము నల్పునెడను దాను
బదిగఁ బరికించి మఱిదేయ వలయునెపుడు;
హృదయ మెఱుంగక పరులతోఁ బదరిచేయ
సాహృదమె విరోధమగు సేవండమునని.

రాజ—అయ్యా! ఏమి మీరునునీమెమూటలవేనమ్మ నాయం
దేదోపారోపణము చేసి నన్ననిందించుచున్నారు?

కార్జ—(అనూయతో) నావ్యత్త ప్తవాక్యమును దమరుదిత్త
గింపవలయును.

గీ. అప్రమాణులెయగు జన్మమాదిగాఁగ
వలెముఁ గొట్టియెఱుంగని జనముమాట;
అన్యవంచనమే నిద్రయట్లునెచ్చ
వారెవో సత్యవాదులు పనుధమిఁద.

రాజ—ఓసత్యవాదీ! మీరుచెప్పినప్రకారమే నేనొప్పుకొని
తొడిగను. ఈమెను వందించుటవలన మాకేమిలాభము?

కార్జ—పాపము.

రాజా—ఓయీ ! పౌరవులు పాపమును గోరుదురనుట నమ్మఁ దగినదికాదు.

కార్జ—కారద్యకా ! మనకు మాటు తరముతో నేమి వ్రయోజనము ? మనము గురుసం దేశమును నిర్వర్తించితిమి. ఇంక వెడలిపోవుదము. (రాజాతో)

క. మెలఁచుక నీభార్యయె

యీవేలిన నేనికొన్ని, యేలకయున్నన

బోవిడువు, మాండ్రయెడఁ బకు

లే విను నర్వాధికారు లిల నన్నిటికిఁ.

గౌర—ముందునడువుఁడు. (అని యందఱును బయలుదేలుచు న్నారు.)

శకుం—ఈకుత్సితునిచేత మోసపోతిని. ఇంక నాగతియెట్లు ? దుఃఖములోమునిఁగి యున్న నన్న మీరును విడిచి పెట్టెదరా ? (అని వెంటఁబడుచున్నది.)

గౌర—(నిలిచి) వత్సా ! కార్జరవా ! పాపము శకుంతల దైన్యముతో విలపించుచు మనవెంట వచ్చుచున్నది. భర్తచే గ్రూరముగా నడలిపెట్టఁబడి బిడ్డ యేమిచేయఁగలదు ?

కార్జ—(రోషముతో వెనుకరిగి) ఓనీ దుర్మాట్లరాలా ! ఏమి ? స్వతంత్ర్యము నవలంబించుచున్నావు !

శకుం—(భయముచేత వడఁకుచున్నది.)

కార్జ—శకుంతలా !

గీ. అవనిపతి యున్నయట్ల నీ పగుడువేరి,

కులము చెడిననీ నేల నీకూర్చితిరకు ?

నీచిటి శుద్ధమంచును నీవెరింగి

తేని, పరియింట చాన్యంబె హితము నీకు.

నిలువు. మేము పెల్లెదము.

రాజు—ఓరవన్నీ! ఈమె నేలదూపించెదవు ?

క. కుముదంబులకే శశియును

గనుళంబులకే రవియు విశాళమొసంగుకా ;

స్వయన మటు జితేంద్రియులకు

విముఖం బగుఁ బరవధువులవిగ్నాఁగిలికికా.

కాజ్జా—అన్యసంగముచేతఁ బూర్వవృత్తాంతమును ముఖిది పోయియున్నప్పు డధర్మభేదత్వ మెట్లుకలుగును ?

రాజు—(పురోహితునితో) ఇందులో గురుత్వలఘుత్వములు మిమ్మే యడుగుచున్నాను.

గీ. ఏనె మూఢుఁడనై తినొ, యామె కల్ల

లాడెనో, యనివంశయ మయినయివ్వ

డే న్వభార్య విడుచు వాడనే యగుదునో ?

యన్యవతి నంటుపాతకి సగుడునొక్కొ ?

పురోహితుడు—(అలోచించి) ఇప్పుడిట్లుచేయవచ్చును.

రాజు—తమరాజ్య యియ్యవలెను.

పురో—ఈమె ప్రసవమగువఱకును నాయెంట నుండవచ్చును. అట్లెచెప్పెదవంటిరేని, మీరు చక్రవర్తియగు పుత్రునిఁగందురని యావఱకే పెద్దలు చెప్పియున్నారుగదా ? మునిదాహిశ్రుఁ డాలకుఁ జాములు గలవాడయినవఱకుమున, సంతోషపూర్వకముగా నీమొను దమరంతఃపురమునకు రప్పించుకొనుఁడు. మఱియొకలాగయ్యెనేని యామెను దండ్రీకడకుఁ బంపుట యుండనేయున్నది.

రాజు—గురువుగారి యిష్టానుసారము చేయుఁడు.

పురో—బిడ్డా ! నా వెంటరమ్ము.

శకుం—ఓభూదేవీ! నీలోనికి నాకు దారియిమ్ము. (అని యేడ్చుచు పురోహితునితోడను తపస్సులతోడను నడుచుచున్నది.)

రాజు—(కావముచేత జ్ఞప్తిలేనివాడయి శకుంతలనంగతియే యాలోచించుచున్నాడు.)

(తెరమఱుగున) ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము!

రాజు—(అలకించి) అది యేమయియుండునో!

పురో—(ప్రవేశించి విన్నవించుచు) దేవా! అద్భుతము పుట్టినదిగదా!

రాజు—అదియేమి?

పురో—దేవా! కణ్వశిష్యులు మరలఁగానే—

గీ. తనయదృష్టంబు నిందించుకొనుచు బాల

బాహు లెగనెత్తి యేడ్వ నుపక్రమించె ;

రాజు—తరువాత నేమిసంభవించినది?

పురో—అప్పుర స్తీర్థమున మింటి కామఁ గొనుచు

నెగసె వెనఁ గాంతిరాశియో యింతి యొక తె.

(అందఱు నాశ్చర్యపడుచున్నారు.)

రాజు—భూదేవా! ఆమెను మనము ముందేవిడిచిపెట్టితిమి. వ్యర్థమయినవిచారముతో మీరేల వెదకెదరు? విశ్రాంతిఁబొందుఁడు.

పురో—(చూచి) విజయమిగుఁగాక! (అనినిష్క్రమించుచున్నాడు)

రాజు—వేత్రపతీ! నామనము వ్యాకులముగానున్నది. పడక గదికి మార్గము చూపుము.

వ్రతి—దేవా! శులాగు. శులాగు. (అని బయలుదేలుచున్నది)

రాజు—గీ. ఏనిరాకరించినతాపసేంద్రసుతను

దారనుగ నెంతమాత్రంబుఁ దలఁప నేను ;

దెంద మిట్లయ్య నంతాప మొందు చివుడు

ప్రత్యయముపుట్ట బోధించుపగిది నుండె.

(అని యందఱును నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

శ్రీ

అభిజ్ఞాన

శాకుంతలనాటకము.

పంచమపక్షాంతముధ్యమనందు ప్రవేశకము.

రంగము—రాజమందిరద్వారము.

(అన్వడు పురితలవరియగు శ్యామకుడు పెదరెక్కలుకట్టిన యొక పురుషుని నీసికొని రక్షకభటులతోఁ బ్రవేశించుచున్నాడు.)

రక్ష—(వానినిగొట్టి) ఓరిదొంగా! రక్షముందాపునవ్వడు పేరుచెక్కినరాజుగారి యాయుంగరము నీకెక్కడనుండివచ్చినది? చెప్పు.

పురు—(భయము నటించుచు) అయ్యలారా! దయచేయుఁడు. నే నిటువంటిపని చేయువాడనుగాను.

ప్రథముడు—ఓరీ! నీవు సద్బ్రాహ్మణుడవని విచారించి పరిగ్రహింపుచుని రాజుగారు నీ కీదాన మిచ్చినాడరా?

పురు—ఇప్పుడు నేఁ జెప్పవదిలినాడు. నేను శత్రువతారశీర్ష సమీపవాసినై నజెస్తను.

ద్వితీయుడు—ఓరిదొంగా! మేము నీజాతియడిగినామురా?

శ్యామకుడు—ఈచోరునిసంతయు వరుసగాఁ జెప్పనిండు. నీనిని మధ్య నడ్డపెట్టవలదు.

రక్ష—అయిన యాజ్ఞాపించిన ప్రకారము చెప్పు.

పురు—నేను వల, గాలము యువలయిన చేవలనుబట్టుసాధన ములచేతఁ గుటుంబభరణము చేసికొనుచున్నాను.

శ్యామ—(నవ్వి) ఇప్పుడు నీదేవము బహు పరిశుద్ధమయినది.

పురు—దేవా! తమరిట్లు సెలవియ్యరాదు.

గీ. గర్హితమై యెవను, వ్యభిచిత్య మెపుడు

వదలఁగూడదుగాదె యెవ్వారలకును;

త్వానురుఁడు పశుమారణకర్మచేత

దారుణుండైన, మృదువెయ్య దయనుబూని.

శ్యామ—తరువాత. తరువాత.

పురు—ఒకనాఁడు నేకొకయెఱ్ఱచేపను గోసెడిని. అప్పుడు దానికడుపులో రత్నప్రభాభాసుర మయిన యాయుంగరము కనఁబడి నది. తరువాత నేను దీని నమ్ముఁజూపుచు మీచేతఁ బట్టుపడితిని. మీరు నన్నుఁ జంపిననునరే, విడిచిననునరే. ఇది వచ్చినవిధమింతే.

శ్యామ—జానుకా ! పాలమకంపును విశారదాపమునుగల వీఁడు నిస్సంశయముగాఁ జేవలవాఁడే. వీని కీయుంగరమువచ్చుటయే విచారించవలయును. మనము రాజగృహమునకుఁ బోవుదము.

రక్ష—మంచిది—ఓరివొంగా ! రారా. (అని యందఱు నడుచు చున్నారు.)

శాల్య—నూచకా ! వీనిని బురద్రావిడమున నప్రమత్తులరయి కాచియుండుఁడు. ఇప్పుడియుంగరము వచ్చినవిధము రాజునకు వివేచించి యాతనియాజ్ఞ పొందివచ్చెదను.

రక్ష—అయ్య ! ప్రభువువారియనుగ్రహసంపాదనమునకయి పొమ్ము.

(శ్యామకుఁడు నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ప్రథముఁడు—జానుకా ! శ్యామకుఁ డాలస్యము చేయు చున్నాఁడు !

ద్వితీ—రాజులవద్ద నమయముకనిపెట్టి యనునరింపవలయును గదా ?

ప్రథ—జానుకా ! వధ్యుఁడయిన వీనికిఁ బూలుచుట్టుటకు నాచేతులు తొందరపడుచునువి. (అని వారిని జూచుచున్నాఁడు.)

పురు—స్వామీ! నన్ను కారణముగాఁ జంపుట మీకుఁదగదు.

ద్వితీ—(చూచి) అదిగో మాస్వామి పత్రిక చేతఁబట్టుకొని రాజగారియొద్దనుబొంది యిటు మొగంబయి కనఁబడుచున్నాఁడు. ఓరీ! నీవీక గ్రద్దలకు బలియగుచువు. లేదా కుక్కల నోరైనను బడెదవు.

శ్యాం—(ప్రవేశించి) సూచకా! ఈపల్లెవానిని విడిచి పెట్టుము. వీని కీయంగరము వచ్చినసంగతి సరిగానున్నది.

సూచ—దేవర యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

ద్వితీ—వీడు యమమందిరముఁ జొచ్చి మరలవచ్చినాఁడు.
(అని వానికట్లు విప్పచున్నాఁడు.)

పురు—(శ్యాంకువకు మొక్కి) స్వామీ! ఇక నాకు జీవన మెట్లు?

శ్యాం—ఇదిగో రాజగారు నీ కుంగరము, వెలనుగూడ బహు మానము దయచేసిరి.
(అని వానికి ధనమిచ్చుచున్నాఁడు.)

పురు—(నమస్కారపూర్వకముగా పుచ్చుకొని) రాజగారు నన్ను రక్షించినారు.

సూచ—ఒక్కరక్షించుటయేకాదు నిన్నుఁ గొంతనంది దింపి యేనుఁగుమూఁపుమీఁది కెక్కించినారు.

వాసు—అయ్యా! ఉంగరమునందు రాజగారికి విక్కిలి మక్కువ కలిగియుండునని యీబహుమానమే చెప్పచున్నది.

శ్యాం—అసూల్యమయిన యారత్నమునందు రాజగారికిఁ బ్రీతిగలదని యిందునుబట్టి నేననుకోను. దానిని జూచుటచేత వారి కిష్టము లెవ్వరో తలఁపునకువచ్చిరి. వారు స్వభావగంభీరులయినను ముహూర్తకాలము కన్నుల నీరు పెట్టుకొనిరి.

సూచ—శ్యాంకువకు రాజగారిపేద దొరకినదిగదా?

జాను—ఓయీ ! ఈచేవలవానిమగనిలాభము నులుర్తమున
చెప్ప. (అనివానివంక నసూయతో చూచుచున్నాడు.)

పురు—అయ్యోలారా ! ఇందులో సగము మీకు నుచ్చాద్యా
వము వెలగా నిచ్చెదను.

సూచ—ఈమాత్రము తగును.

శ్యామ—జాలరీ ! ఇప్పుడు నీవు గొప్పప్రియమిత్రుడ నైతిని.
నుద్యముసాక్షిగా మనము ప్రథమమైత్రీ చేసికొనెదను. కాబట్టి
కల్లంగడికే పోదము.

పురు—అలాగే. (అని యందఱును నిష్క్రమించిరి.)

షష్ఠాంకము.

రంగము—ప్రమదావనము.

(అప్పుడాకాశయానముచేత సానుమతి యనునస్పరస ప్రవేశించు
చున్నది.)

సాను—సాధుజనులు స్నానముచేయునంతవరకు నస్పరస్తీర్ణ
సన్నిధానమునందు నేను జేయఁదగినపనిని నిర్వర్తించితినిగనుక, ఇప్పు
దారాజర్జియొక్క వృత్తాంతమును గనుఁగొనెదను. మేనకచుట్టరికము
చేత శకుంతల యిప్పుడు నాకు దేహానంద్యశయైనది. పుత్రికకొర కామ
నన్నిక్కడకుఁ బంచినదిగదా ? (అంతటనుకూచి) ఇదియేమోకాని
వనంతోత్సవనమయి మయినను, ఈరాజగృహమునం దేమియు
నుత్సవమారంభింపనట్లు కనఁబడుచున్నది ! నాకు ధ్యానముచేతనే
నమస్తమును జెలిసికొను కత్తికలదు. అయినను నాచెలియొక్కమాట
మన్నింపవలయును. కాబట్టి యీముద్యానపాలకురాండ్రకిద్దఱిని
దిరస్కరిశేదిద్యచేతఁ గనఁబడక వీరప్రక్కనేయుండి చూచెదను. (అని
దిగివట్టభివయించి నిలిచెను.)

[అప్పుడు మామిడిదిగుడుచూచుచు నొకచేటికయు, దానివెనుక

మఱియొకచేటికయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

మొద—గీ. భర్త మిచ్చుచుఁ బికముల, కలవసంత

మానమునకుఁ బ్రాణసమాన మగుచు,

తుమ్మెదలపాదములకు భంగమ్ముకూర్చె

చూతము ఋతుమంగళముగఁ జూతునేను.

రెండవది—ఒవరభృతికా ! నీవొంటిగా నేమిచూచోదించు
చున్నావు ?

మొద—ఒమధురికా ! మానిమొగ్గనుకూచి ఐరభృతిక
యున్నత్రయగుచున్నది.

రెండ—(నంతోపముతో త్వరితముగావచ్చి) ఏమీ ! వసంత
కాలమువచ్చినదా !

మొద—మధురికా ! నీకప్పు డిది మదవిభ్రమముగల పాట
లకుఁ గాలము.

రెండ—సఖ ! నన్నుఁ బట్టుకొమ్ము. నేనిప్పుడు కొనకాళ్ళ
మీఁదనిలిచి మన్మథపూజకొరకు మామిడిదిగుడ్లు కోసెదను.

మొద—పూజాఫలములో నాకును సగముక్తువేసి పట్టుకొని
యెదను.

రెండ—నేననకపోయినను నీకదిసిద్ధించును. మనకు శరీరములు
వేరైనను బ్రాణ మొక్కటియేకదా ! (అని పగనిపట్టుకొని నిలిచి
మామిడిదిగుడు గోయుచున్నది.) ఓసీ ! వికసెంకకపోయినను మామిడి
మొగ్గ లోడిను క్రుంచుటచేత మనానన కొట్టుచున్నది. (కపోత
హస్తమువట్టి)

గీ. ఓరసాలప్రవాళంబు ! యొనరనిమ్ము

ధనువు చేతనుదాల్చు కామునకు నిత్రుఁ ;

గావునను బాంధయువతిలక్ష్యంబు వగుచుఁ

బుదశశదునకు నాఱవబాగు మగుము.

(అని మామిడిచిగురును జిచ్చుచున్నది.)

కంచుకి—(తెరచాటుచుండి ప్రవేశించి కోపముతో) మీరు దేహము తెలియకున్నాడు! ప్రభువువారు వసుతోత్సవము వందని నిశ్చయించియుండఁగా మీరేల మాని మొగ్గలను గోయనారంభించి నాడు? కోయవలదు.

ఇద్దఱు—(భయపడి) అయ్యా! మిమ్మింపుము. మే మిది యెఱుంగము.

కంచుకి—మీరు వినలేదామేమి? ఈవసుంతమునఁ బూచు వృక్షములును వాని నాశ్రయించియున్న పక్షులును గూడ రాజగారి యాజ్ఞకుఁ గట్టువడినవి. ఎట్లన—

చ. చిరముగఁ జైకి వెల్వడియుఁ జిచ్చుదువుప్పొడి మానిమొగ్గయుగ్;

గురువకముగ్ దగ న్నిలిచిఁ గోరకరీతినె సిద్ధమయ్యునున్;

బురుషపికంబు మ్రింగె రుతముగ్ గళమంచునె శీతమేగియుగ్;

మరుఁ దుడిపెగ్ శరంబు నమముగ్ వెఱఁదూణమునుండితీయుచుగ్.

సాను—సందేహములేదు. రాజేంద్రుఁడు మహాప్రభావ వంపన్నుఁడు.

మొద—అయ్యా! కొన్ని దినములక్రిందట రాజగారిబావ మొఱిడియగు మిత్రావసువు మమ్ము రాజగారి చరణసన్నిధానము నుండి ప్రమదవనపరిపాలనకర్త మిచ్చి పంపివేయుటచే నాఁటనుండి మేమిక్కడనుండినందున మాకీవృత్తాంతము తెలియలేదు.

కంచుకి—కానిండు. మీరింక నీప్రకారముగా నడవఁగూడదు.

ఇద్దఱు—అయ్యా! మాకు వినవేమకగానున్నది. రాజగారు వసుతోత్సవము నెందుచేత మాన్పివారో మేము వినుదగినయెడలఁ జెప్పఁడు.

సాను—మనుష్యు లుత్సవప్రియులు గదా? దీనికోడో గొప్ప
కారణ ముండవలయు.

శంకు—ఇది వెల్లడియైనవిషయము మీకుఁ జెప్పకపోవేల?
రాజుగారికి శకుంతలను విడనాడుటవలనఁ గలిగిన లోకావపాదము
మీచెవిని బడలేదా యేమి!

ఇద్ద—ఉంగరమును చూచినంతవర్యంతము శ్యామకునివలన
విన్నాము.

శంకు—అందుచేఁ జెప్పఁదగినది కొంచెమేయున్నది. ఎప్పుడు
తమయంగరమును జూచుటవలన రాజుగారు “పూజ్యరా లయిన
శకుంతలను మేము రహస్యమున వివాహమాడినది సత్యమే. అజ్ఞాన
మువలన విడిచిపెట్టితి” మని తలచిరో, యప్పుడు కుందలుకొని
రాజుగారు పశ్చాత్తాపమును బొందుచున్నారు. ఎట్లన—

ఉ. ఒల్లఁడు రమ్యవస్తులేతియుగ, గొలువియ్యఁడు మంత్రిశోభికి
దొల్లిటియట్ల వ్రత్యహము, దొడ్లచుఁ బాన్పున నిద్రలేక వ
ర్తిలును రాత్రు, లంతిపురీ ద్రిమ్మడకొమ్మలవేరు మార్చి రం
జిల్లునదర్శ వాత్యములు చెప్పి కడుగ వెఱగొందు లజ్జచో.

సాను—నాకు మనఃప్రియముగా నున్నది.

శంకు—అందుచేత మనస్సు వికలమయి రాజుగారు వేడుక
మానిపించినారు.

ఇద్ద—నరి! నరి!

(తెరలో) మీరు రండి రండి.

శంకు—(అలకించి) కాంతలారా! రాజకృడనే యున్నాఁడు.
మీరు మీపనియందుండుండు.

ఇద్ద—అలాగే.

(అని వెళ్లుచున్నారు.)

(అంతట వచ్చాత్తాపమునకు తగినవేషముతో రాజును,
విదూషకుఁడును, ప్రతీహారియు ప్రవేశించుచున్నారు.)

కంచు—(రాజునిజూచి) ఓహూ ! కొన్ని రూపములు సర్వా
వస్థలయందును రమణీయముగానే యుండును ! ఈవిధముగాఁ జంతా
కులుఁడయి యున్నను రాజు, ప్రియదర్శనుఁడుగా నున్నాఁడు ! అవును.

సీ. మణివిశేషంబుగ ముండనపముదాయ

మేముయుఁదాల్చక, యెడమచేతఁ

జెలువంబుమీఱ ముంజేతికిఁ బొగాదు

కడియంబుమాత్ర మొక్కటి ధరించి

శ్వాసాతిశయమునఁ జాలంగశోషిల్లి

యరుచిమదూలినయధర మొప్పు,

నలిచిచింతల జాగరణంబులఁ

గడునెఱుంగ నట్టికనులు గలిగి,

చిక్కియుండియు నొర ! యీక్షితివరుండు

తనదునుహసియతేజోవితానమునను

సానఁబట్టినరత్నంబు చందమునను

దనకృత్యంబు తోవక తనకు నిపుడు.

సాను—(రాజును జూచి) నిరాకరించుటచేత నవమానింపఁ
బడియు శకుంతల యీతనినిమిత్తమయి కృశించుచుండుట యుక్తము
గానేయున్నది.

రాజు—(అలోచించుచు మెల్లఁగానడచి)

గీ. మిగుల హరిణాక్షిచే మున్ను మెలుకొలువఁ

బడియు, నిద్రించుచుండె నీపాశుమనను;

ఘనదురంతవచ్చాత్తాప మనుభవించు

కొఱకుమేల్కొనియున్నది కోరియిపుడు.

సాను—నూకపింఠలభాగ్యములు నిటువంటివేనుమా!

విదూ—(చేయడ్డము పెట్టుకొని) ఇరఁదు మరల కేకులతో
లావ్యాధిచేతఁ బీడింపఁబడుచున్నాఁడు. ఇది యెట్లు మరుదపాటుచేత
రాగలదో నాకుఁ దెలియకున్నది.

కంచు—(దగ్గరకువెళ్లి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁ
గాక! ఓమహారాజా! ప్రస్తుతవనభూములను బరిశీలించిరాఁదను. జీవ
రవారు యథేష్టముగా విశోదస్థలములయందు విహరింపవచ్చును.

రాజు—వేత్రవశీ! తదవుగ మేలుకొనియుండుటచేత మేము
వృక్ష భర్మాననము సభిష్టించుటకు శక్తులము గాకున్నాము. అతఁడు
విచారించిన పౌరకార్యములను బ్రతీకలయందు ప్రాసంపుమనిమింత్రి
యైన పిశుమునితో నావచనములుగాఁ జెప్పము.

ప్రశీహారి—దేవర యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించెను.)

రాజు—వాతాయనా! నీవును నీవనియందుఁ జక్కఁగా
వర్తిల్లుము.

కంచు—దేవరయజ్ఞా ప్రకారము చేసెదను. (అని నిష్క్ర-
మించెను.)

విదూ—మిరివ్వు దీఁగయు నిచ్చట శేకుంధఁ జేసితిరి. ఇరఁ
దెండ్రేక చల్లనై యుండుటచే మనోహరమయి యున్నయాయుద్యావ
వనభూమియందు మీరు హాయిగాఁ గ్రీడింపవచ్చును.

రాజు—మిత్రుఁడా! నందు దొరికినవ్వు జావడలు చెంతనే
యుండు నన్నవాక్య మసర్వముకాదు.

గీ. ముష్టికుమారికా ప్రణయంబు స్ఫురికిఁ దగుట

నీనిరమము నాహృదయంబు నిపుడువిడిచె

గావున, మరుండు ప్రహరింపఁగాఁ జలంఁ

వింటను రసాలకర వెన్నుచెట్టె నఖండ!

విదూ—మీరు కొంత మూరకుండుడు. నేనీదండకాష్టముతో మన్మథబాణమును నాశనముచేసెదను. (అని దండకాష్టమునతి మూచిడిచిగురును వడఁగొట్టఁబోవుచున్నాడు.)

రాజ—(దిఱునప్రసాదో) మేలు ! నీబ్రహ్మకేజిమీ కనఁబడినది ! పూ ! ఎక్కడఁగూరుచుండి ప్రియురాలిని గొంచెము పోలియున్న తిఁగెలయందు దృష్టిపఱపుచును ?

విదూ—“మూఢవీమంటపమునం దీవేశఁ గడపెదను. అందుఁ జిత్రఫలకమున స్వహస్తముతో లిఖించిన పూజ్యరాలయినశకుంతల యౌవమును నాకుఁ దెమ్ము” అని యిక్కడ నున్న చతురశ్రి యనుపరిచారకను మీరు వంపలేదా ?

రాజ—నాహృదయమునకు వేమఱ గలిగెడుచోటటువంటిదే. కాబట్టి నీవే త్రోవమాపుము.

విదూ—దేవా ! ఇటు. ఇటు. (అని యిద్దఱునునడచుచున్నాడు.)

సాను—(వారివెంటనే వెళ్లుచున్నది.)

విదూ—ఇదిగో మణిశిలాఫలకముతోఁగూడిన మూఢవీలతా మండపము. పూలుమొదలయిన కానుకలచే మనోహరమయి స్వాగతముచేసి మనలకయి యెదురుచూచుచున్నట్లున్నది. కాబట్టి యందుఁ బ్రవేశించి కూరుచుండము. (అని యిద్దఱును బ్రవేశించి కూరుచున్నారు.)

సాను—ఇప్పు డీశివచాటుననుండి సఖయొక్కదితరూపమును జూచి, తరువాత భర్తయొక్కబహువిధములైనయనురాగవిశేషములను నేనామెకు నివేదించెదను. (అని యట్లుచేసి నిలుచున్నది.)

రాజ—మిత్రుడా ! ఇప్పుడు శకుంతల ప్రథమవృత్తాంతమంతయు స్మరణకువచ్చినది. ఇది నీకు మునుపేచెప్పితిని. అమెను బంటచేసినప్పుడు నీవును నాయొద్ద లేకపోతివి. అంతకుముందును నీవొకప్పుడగు నాతో నామెచేరువైనను ముచ్చటించకపోతివి. నావలనే నీవుకూడ ముఱచిపోయినావా ?

విదూ—నేను ముఱచిపోలేదు. అయినను నీవంతయుఁ జెప్పి క
డవట నిదివరకఁబో కికాని నిజముకాదంటివి. మంటిముద్దవంటిబుద్ధి క
లభావనగుటచే నేనట్లేగ్రహించితిని. ఇంతకునుగావలసినదికాకమానదు.

సాను—ఇది నిజమే.

రాజు—(ధ్యానించి) మిత్రుఁడా ! నన్ను రక్షింపుము.

విదూ—ఓయీ ! ఏమిది ? ఈవిధముగావగుట నీకుఁ దగఁబుక
దా ! గొప్పవారెవ్వఁడును మనసున శోకమునకుఁ జోటియ్యరు. పెనుగా
లికినహితము పర్యతములుచలింపు.

రాజు—మిత్రుఁడా ! నిరాశరణదుఃఖవివశమైన ప్రియురాలియ
ప్పటియనృథదలఁచుకొని నేను మిక్కిలి దిక్కుమాలినవాఁడ నై నాఁడను.

ఉ. ఏను నిరాశరింప నపుడే న్వజనంబులమెంటఁబోవఁ బోఁ

గా, నిలుమంచు గట్టిగను గణానమానుఁ డదల్ప శిష్యుఁ డా

చాన నిగిడ్చె బాష్పకలుషం బగుదృష్టిని గూళనైననా

పై, నది నన్నుఁబెన్ వివపుబాణముకై వడి నిర్దహించెడున్.

సాను—అహఃహా ! నృకార్యపరత్వ మిట్టిదే కదా ? ఈతనినం
తాపముచేతనే నేను సంలోషముఁ బొందుచున్నాను.

విదూ—ఓయీ ! ఆమె నాకాశపరులెవ్వరో యెత్తుకొనిపోయి
యిందురని వాకోక్కయూహకలదు.

రాజు—అన్యలెవ్వరు పతివ్రతను బరామర్శించుటకుత్సహించు
రు ! మేనకకదా యామెకుఁ దల్లియనివిన్నాను. అందుచేత నామెనమా
చారిణులు ప్రియురాలి వవహరించిరని నాప్రాదయము శంకించుచు
న్నది.

సాను—తెలియకపోవుట యాశ్చర్య వడఁదగినదిగాని తెలి
యుటకాదు.

విదూ—అట్లయిన శ్రీఘృణాలములోనే నీకామెతోడివమాగఁజే
ముకలుగునుగదా ?

రాజు—వలగున ?

విదూ—రల్లిదండ్రులు భర్తవియోగదుఃఖతయైనచో మూర్త మహాచి నహింపజాలరు.

రాజు—మిత్రుడా !

గీ. వృష్ణ మో మాయయో మతిత్ర మణియ యద్వి;
యంతటిఫలంబె యిచ్చి పూయ నశించె;
దరుణక్రమృతవచ్చుట దాటిపోయె;
పాతెడు మనోరథయురంబు పారమెడలి.

విదూ—అట్లుకాదు. అవస్యముగా రాజగిరివస్తువుయొక్క వ మాగనుము తప్పకకలుగుననుట కీయుంగరమే నిదర్శనముగానున్నది.

రాజు—(ఉంగరమునుజూచి) ఇది దుర్లభస్థానమునుండి జాతీ శోచనీయముగానున్నది.

గీ. ఉంగరమ ! నిదునుకృతంబు నొకటనాకు
వలెనె యల్పమంచూహింకు ఫలముచేత,
నరుణసఖమనోహరములౌ యామె ప్రేళ్లఁ
జేరఁగాంచియు భ్రష్టతఁజెందు కతన.

సాను—ఇది మఱియొక్కనిచేతఁ బడినయెడల నిజముగానే శో చనీయముగును.

విదూ—ఓయీ ! ఈయుంగరము నేయుద్దేశముతో నీవామెచే తిని పెట్టితిని ?

సాను—నాకును నీతని నిది యడుగుటకుఁగోరూహలముకలదు.

రాజు—వినుము. అవ్వదో నృపురమునకుఁ బ్రయాణ మయిన నాతోఁ బ్రియరాలు కన్నులనీరు పెట్టుకొని “ఎంతకాలమునకుఁ బ్రాణేశ్వరుడు నన్ను రప్పించుకొందురు ? ” అని పలికెను.

విదూ—అటుగరువార.

ప్రారంభము.

రాజు—శరణాపన చేసిన యుంగరము నామె వేరెడిది. దొడుగుచు
వెళ్లు ప్రక్క తరమిచ్చితిని.

చ. దినదిన మొక్కటొక్కటిగ దీనినయిం దగునాదు పేరిట
దనరెడి యశ్వరంబులను దప్పకయెన్నుట కెన్నినాళ్లు ప
ట్టునో విను మన్ని నాళ్లకుఁ గుటుంబిణిరో! యిటనీడుచెంతకుక
జనులను బంపువాడను వెనన్నిను వంతిపురంబు చేర్చంగక
అని, యామాటనునహితము క్రూరవృథాపుడనైన నేను మోహముచే
త ముఱచిపోతిని.

సాను—ఈగడుపు రమణీయముగానున్నది! ఇది వినితే నవ్వు
త్యక్తముగాఁ జేయఁబడినది.

విదూ—ఇది మెట్లు జాలివాఁడుతఱిగిన యెట్టచేవ కడుపులో
నిత పెట్టినది.

రాజు—శచీశ్రీర్థమునకు నమస్కరించుచుండినవ్వ జాచలిచేతి
నుండి జారి గంగా ప్రవాహమునఁ బడినది.

విదూ—సరిసరి.

సాను—అందుచేతనే సావమునకు భయపడి యారాశేంద్రు
నకు దీనురాలయిన శకుంతలయొడ వివాహవిషయమయి సందేహము
కలిగెను. మఱియు నిటువంటి యనురాగముగలవాని కానవా లెందు
నిమిత్తము కావలసివచ్చెనో!

రాజు—ఇవ్వు డీయుంగరమును నిందించెదను.

విదూ—(తనలో) ఈతఁడు వెట్టిత్రోవను బదుడున్నాఁడు.
(ప్రకాశముగా) ఈదండకావ్యమును నేనును నిందించెదను.

రాజు—ఎందుకొరకు!

విదూ—నీ పెండుకొరకు!

రాజు—(యుంగరమునుజూచి)

గి. అకట ! మృదుబంధురాంగుళియగు కరంజు

విడిచి యేటికి బలములోఁ బడితి వీవు ?

బడదు వగుటను గుణ మెంచఁజాల, వైన

బ్రయసు నే నేటికిఁ దిరస్కరించినాడఁ ?

విదూ—(తనలో) ఆహా ! నన్నాఁకలిమింగి నేయుచున్నదిగదా ?

రాజ—అకారణముగా విడిచిపెట్టఁబడిన యోప్రియులారా !

పశ్చాత్తాపనంత వైహృదయుఁడైన యీ బాసుఁడు పునర్దర్శనముచేత ననుగ్రహింపఁబడఁదగినవాఁడునుచూ.

(చిత్రఫలకమును చేతఁబట్టుకొని చతురిక వేగముగాఁ బ్రవేశించుచున్నది.)

చతు—దేవా ! ఇదిగో చిత్రఫలకము. (అని చిత్రరుద్రునిపలకను జూపుచున్నది.)

విదూ—మేలు ! మిత్రుఁడా ! మేలు ! ఈస్వభావానులేఖ నము రమణీయస్థితిచేత దర్శనీయముగా నున్నది. విమోక్షాన్నతప్రదేశములందు నాదృష్టిజాణుచు లేచుచున్నట్లున్నది.

సాను—ఆహా ! ఏమి యీరాజాసేర్పు ! సఖ నామండల నున్న ప్రియోఁచుచున్నది.

రాజ—క. ఏయది యింపుగ నుండదో

యాయది చిత్రమునఁ దోచు నతిరమ్యముగా

నే ; యటలయ్యాను, నుందరి

సోయగ మిటఁ దక్కువగనె చూపట్టఁజామి.

సాను—పశ్చాత్తాపమువలనఁ గలిగినయధిక ప్రేమమునకును గర్వరాహిత్యమునకును నీమాట తగియున్నది !

విదూ—ఓయీ ! ఇందు ముగ్ధురముద్దియలు కనఁబడుచున్నాడు. అందఱును నుండరులుగా నేయున్నారు. వీరిలోఁ బూజ్యురాలయిన కుంతల యెవరో ?